



De dreigende aanval op Venezuela

Waarom zou Trump de strijd met Maduro verhevigen? En waarom juist niet?

IN HET NIEUWS 4-5



FOTO JUAN CARLOS HERNANDEZ / REUTERS

Sterfgeval

Weer vervolging webshop wegens illegale pillen

IN HET NIEUWS 7

Formule 1

Verstappen wint in Qatar, houdt kans op titel

SPORT 23

Landbouwbeleid

Boerin Anita Heijdra vertelt over 25 jaar strijd en wantrouwen

BINNENLAND 14-15

Rapper Mula B
'Met muziek kun je frustraties verwerken'

CULTUUR 4-5



IN HET LAND
DEN HAAG

HANS STEKETEE



Woonboten steken van wal. ‘Drijft dit wel?’

Hij woont hier al een half leven, maar nu moest hij losgooien. De ark die hoorspel-maker Mat Wijn van zijn oma erfde, is een van negentien woonboten die tijdelijk moeten vertrekken van hun vaste ligplaats aan de Haagse Conradkade, zodat de gemeente de verzakte oever kan restaureren. Ze dragen namen als Ideaal, Onvoorzien, Eureka. Ooit konden ze allemaal onder de brug van de Laan van Meerdervoort door, maar intussen zijn er veel met schuine daken of zelfs een extra verdieping. Bij elke woonboot staat wel een schuurtje op de wal, ligt haardhout onder zeiltjes, is er een drijvend terras, een bijbootje, kano's. Bij sommige arken is al maanden kerstverlichting aan. Andere hullen zich in stilzwijgen. Alleen een rokend schoorsteenpiep wijst op leven.

De ark van Wijn (62) heet De Wijde Blik en is sinds 1962 niet van zijn plaats geweest. De betonnen bak met houten opbouw is ooit aan twee kanten verlengd en zo gammel dat de sleepdienst een verzekeringskwesitie vreesde. Dus charterde Wijn vrienden en voer zijn huis annex studio zelf naar de tijdelijke steiger aan de overkant. Met touwen, vaarbomen en een Haags rondvaartbootje als opduwer. „Doodeng”, zegt Wijn. „Toen we van wal staken dacht ik: drijft dit wel?”

Zoals meer waterige steden kampt Den Haag met wegzakende oevers en kades. Nu krijgt de Conradkade nieuwe damwanden en een nieuw talud. Die kade – genoemd naar een Nederlandse ingenieur, niet naar de Pools-Britse zeeman-schrijver – loopt langs het in 1888 aangelegde Verversingskanaal, dat vuil grachtenwater naar zee bracht. Nu is het beschermd stadsgedicht. De woonarken liggen aan het oude jaagpad. Vanuit het meerkoetenperspectief van de bewoners heeft het ondanks de bebouwde oevers, de trams en het verkeer over de bruggen nog steeds iets landelijks.

Kris Beuker aarzelt geen moment bij de vraag waarom hij hier woont: „Vrijheid.” Voeger zou hij „woningnood” gezegd hebben. Voor wie geen huis in de stad kon vinden was een woonboot een kansrijke optie, al was ook daar een wachtlijst voor. „En je moest getrouwd zijn”, zegt Beuker (87), oud-timmerman, met zijn vrouw Marjan (81) de oudste bewoners aan de kade. Toen hun eerste woonbootje hier was doorgeroest, kwam er een betonnen bak die Beuker zelf heeft opgebouwd. Twee kinderen uit een eerder huwelijk zijn er opgegroeid. „Altijd donderstralen op de kant en veel roeien”, zegt hij. Zelf is Beuker „gek van vissen”. Op het terras staat altijd wel een hengeltje uit.

In tijden van woningnood was een ark een uitkomst. 'Maar je moest wel getrouwd zijn'

De Beukers wonen halverwege de kade en zij moeten pas over anderhalf jaar naar de overkant. Ze zien er wel een beetje tegenop. „Hier is altijd zon, onder de bomen aan de overkant liggen we in de schaduw”, zegt Marjan.

De verhuisoperatie, die na jaren uitstel is begonnen, heeft de bewoners als groep hechter gemaakt, zegt Jeanette Kleingeld (69) van de Harlekyn. „Er is een actieve kade-app en iedereen helpt elkaar met alles.” Voor de tijdelijke verplaatsing is ze niet bang. Haar boot is van staal en elke vijf jaar moet het onderwarschip op een werf worden schoongemaakt. Daarvoor is ze dit voorjaar nog naar Leiden gesleept en terug.

Mat Wijn is haar tijdelijke overbuurman. „Het is wel wennen – overburen”, zegt ze. Voor Wijn trouwens ook. „Je kijkt nu bij elkaar naar binnen. Wat zijn de codes? Moet je zwaaien?”

BEDREIGINGEN

Bestuurders in Limburg in verzet tegen intimidatie

Met een advertentie in *De Limburger* richten Limburgse bestuurders zich gezamenlijk tegen toenemende intimidatie en bedreigingen.

Wilfred Takken

AMSTERDAM

Gouverneur Emile Roemer en andere Limburgse bestuurders protesteren met een grote advertentie in dagblad *De Limburger* afgelopen zaterdag tegen de intimidatie die hen steeds vaker treft. „Schreeuwen, beledigen, intimideren, bedreigen? Wij zijn er helemaal klaar mee!”

Boven de tekst staat: „Stop. Limburg trekt een streep”. En verderop: „Een democratie kan niet zonder mensen die besluiten nemen. Meer dan 900 Limburgers zetten zich op die manier elke dag met hart en ziel in voor het openbaar bestuur. Zij krijgen steeds vaker te maken met scheldpartijen, online beledigingen, intimidatie en anonieme bedreigingen.”

De boodschap is ondertekend door de gouverneur, burgemeesters, wethouders, gemeenteraden, gedeputeerden, Provinciale Staten en het bestuur van Waterschap Limburg.

Bijna de helft van alle lokale politici heeft te maken met intimidatie of agressie – een verduubeling in tien jaar tijd, zo bleek vorig jaar uit de tweejaarlijkse Monitor Integriteit en Veiligheid van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Volgens de woordvoerder van Roemer is dit wangedrag. „Zagen aan de stoelpoten van de democratie: jong talent krabt zich wel twee keer achter de oren of ze wel de politiek in moeten gaan.”

Bedreigingen wegens azc

Directe aanleiding voor de advertentie is, volgens de woordvoerder, het nieuws dat de Venlose burgemeester Antoin Scholten beveiligd moet worden na een beslissing over de komst van een asielzoekerscentrum. Eerder zei Scholten tegen NRC dat de PVV hier een opruiende rol in heeft gespeeld. De woordvoerder noemt ook andere voorbeelden: „Een raadslid van Venlo dat niet meer naar de voetbalwedstrijden van zijn zoon durft, een wethouder die tijdens de vergadering niet meer alleen naar de wc durft te gaan; eerder werd een bestuurder met een vuurwapen bedreigd. Het is te schandalig voor woorden dat er zo veel voorbeelden zijn.”

Volgens de woordvoerder ziet Roemer ook



De Limburgse gouverneur **Emile Roemer** in 2023. FOTO MARCEL VAN HOORN/ANP

een rol voor de landelijke politiek: „Den Haag mag zeker wel eens in de spiegel kijken. Daar wordt het steeds normaler om elkaar in een hoekje te duwen.” Over de rol van politici als PVV-leider Wilders zegt hij: „Dat verdient ook geen schoonheidsprijs. Den Haag zou het goede voorbeeld moeten geven.” Roemer apte nog een toelichting: „Dat volksvertegenwoordigers niet veilig hun werk kunnen doen, vind ik onbegrijpelijk. Liever nog: schandalig.”

Over de bedreigingen schrijft hij: „In onze samenleving mag iedereen z'n mening laten horen, graag zelfs. Maar laten we dat alsjeblieft op een nette manier doen, met respect en begrip voor elkaars opvattingen.”

Eerder had Roemer zich druk gemaakt over een „partij bagger” die op Facebook volgde na een artikel in *De Limburger* over een transgender model. Roemer reageerde op het platform met: „Wat is het toch, dat je het nodig vindt om moedwillig achter je toetsenbord te kruipen en iemand die je verder helemaal niet kent tot aan de enkels af te zagen?” Hierna werd hij zelf doelwit. Hij moest „terugkeren naar zijn eigen provincie”. Roemer komt uit het Brabantse Boxmeer. De provincie houdt het verder bij deze ene advertentie, zegt de woordvoerder: „Die was bedoeld als een sneeuwballetje dat we van de berg af rollen, in de hoop dat anderen het oppikken.”



Pé Daalemmmer & Rooie Rinus tijdens de vestiging van het wereldrecord volksliedzingen in 2008, met duizenden mensen die het Groningse volkslied zongen op de Grote Markt. FOTO REYER BOXEMA/ANP

REPORTAGE GRONINGSE LEGENDES

Pé Daalemmmer en Rooie Rinus raken de nuchtere Groninger al 45 jaar

Bij de woorden worst, Hoornse Plas of pinda's van de Spar hebben Groningers meteen een liedje van Pé & Rinus in hun hoofd.

Rahul Gandolahage

ZUIDHORN

Verbaasd lopen Peter de Haan en Frank den Hollander onder andere dit liedje 'Jelle Gaat Lekker' begin jaren tachtig op straat zingen. Eén met gitaar, de ander met kazoo. Met name hun optredens in de Herestraat in Groningen worden al snel happenings, waarbij de hele straat zwart komt te staan met fans en nieuwsgierige toeschouwers.

den tegen te komen en heel hard te praten...”

‘Worst, er zit van alles in!’

‘Carnaval in ‘t Noorden’, ‘Alcohol’, ‘Baukelien’, ‘Gezina’ en nog heel wat andere liedjes, veelal met een rock-'n-roll sound, burgeren in Groningen in. ‘Hooime Plas’, over een echtpaar van wie de vrouw (keurig ABN) dolgraag op vakantie wil naar een vooord, maar de man (plat Grunnegs) liever gewoon aan recreatiemeer de Hooimeplas ligt, werd binnen no time een begrip: *Ik broes hier over snelweg met zo haard as ik kin / hond in t bos, vraauw zit noast mie, kiender achterin / met n middag hoornse plas was ik allaank tevree / moar mien vraauw dai mos zo neudig naar de Middellandse Zee.*

Op de liveopname van ‘Worst’, ook al zo’n Groningse klassieker („er zit van alles in!”), hoor je ze tussen het luid kletsende publiek zelf hun succes verklaren: „Volgend nummer gaat over ... als ik even mag? Ik weet wel, wij zijn een soort aanleiding voor jullie om allemaal oude beken-

den tegen te komen en heel hard te praten...”

De Haan en Den Hollander hadden (met hun band De Containers) mis-schienen wel van hun muziek kunnen leven, maar het bleef een hobby. De Haan werd apotheker, Den Hollander werkte voor de universiteitsbibliotheek en ging programma's maken bij RTV Noord en in het theater. In 1984 al probeerden ze met een afscheidsconcert in de Stadsschouwburg van Groningen vaarwel te zeg-



Vijfenvertig jaar, dat komt toch wel in de buurt van The Rolling Stones

René Walhout RTV Noord

gen tegen hun fans. Maar ze bleken te populair. Dit jaar, 45 jaar na hun oprichting, verkocht een jubileum-tournee binnen vierentwintig uur uit. Zelfs een optreden in Paradiso Amsterdam begin deze maand stond vol – vol Groningers uit het hele land. Echte fans dragen een shirt van de Spar, want ‘pinda's van de Spar’ is al sinds het begin een running gag. René Walhout, programmamaker bij RTV Noord, kan zich die eerste

concerten nog wel herinneren. „Ik was tegen de twintig, en ik hoorde twee andere studenten voor het eerst wat zingen in mijn eigen taal. Ja, dat was ongekend. Je had natuurlijk wel streektaalmuziek, maar dat was voor oude mensen. Dit was op een moderne manier. Daar werd ik heel blij van.”

Met twee andere juryleden (onder wie Carmen Schilstra, de vrouw uit ‘Hooime Plas’) reikte René Walhout eerder deze maand de Haide Bliksem Award aan het duo uit, een prijs voor een artiest of groep die een unieke bijdrage levert aan de Groninger taal en cultuur. „Voor zo’n prijs zoek je eigenlijk naar iets nieuws in de Groninger muzikwereld. Maar Pé en Rinus kwamen met dat jubileumprogramma en de zalen waren in een paar uur uitverkocht. Tot in Drenthe aan toe, hè! Dus wie heeft z’n stempel gedrukt op de Groninger muzikwereld? Toch weer Pé en Rinus.”

Is dat niet jammer? „Het is ook mooi. Vijfenvertig jaar, dat komt toch wel in de buurt van The Rolling Stones.”

Ook recentere liedjes, zoals ‘Te Gek’ vinden volgens Walhout nog veel weerklank in de provincie. En wat verjonging betreft. „Wat Groningen gelukkig uniek maakt is dat er nog steeds veel in de streektaal wordt gezongen. Meer dan in Brabant of in Friesland.” Opties genoeg

voor de prijs dus de komende jaren, denkt Walhout.

Een zegen geen vloek

Fieke Gosselaar, taalconsulent bij het Centrum Groninger Taal & Cultuur, ziet een jongere generatie in het Gronings zingen. En het gaat nog meer helpen dat het onderwijs zich langzaam realiseert dat meertaligheid een zegen is, en geen vloek, denkt ze. „In het Gronings opvoeden, dat was slecht! Maar ga nu maar eens naar de Groningse Spotify playlist: uren Groningse muziek.”

In het zaaltje in Zuidhorn hebben Ard van der Tuuk, burgemeester van de gemeente Westerkwartier (waar De Haan woont) en Roelien Kamminga, burgemeester van Groningen (woonplaats van Den Hollander) alleen maar mooie woorden voor het duo. Van der Tuuk: „Een repertoire dat moeilijk te duiden is, maar wat maakt het uit. Jullie zijn zo uniek dat je een eigen repertoire hebt.” Kamminga: „Jullie hebben onvergetelijke momenten en talloze oorwurmen bij ons in de oren geplant. Jullie zijn een baken van vrolijkheid.”

Ontdaan maar dankbaar staan De Haan en Den Hollander daarna op het podium. De Haan: „We zijn totaal perplex. Ik dacht we komen voor een borreltje...” Den Hollander: „We zijn er weer flink bijgelapt.”

Merijn de Waal

AMSTERDAM

Er staat een premie van 50 miljoen dollar op zijn hoofd, het Witte Huis heeft groen licht gegeven voor heimelijke CIA-operaties in zijn land en er ligt een omvangrijke Amerikaanse vloot voor zijn kust; maar Nicolás Maduro laat zich niet intimideren. Dat moest althans blijken uit de korte video die de Venezolaanse president donderdag vrijgaf, waarin hij ogenschijnlijk kalmpjes een personenauto door de levendige straten van Caracas stuurt.

Enkele uren later voerde president Donald Trump de druk op Maduro alweer verder op. Nadat Washington deze zomer begon vermeende drugsbootjes uit Venezuela op te blazen in de Caribische Zee, zouden de ‘narcoterroristen’ nu ook op land niet langer veilig zijn, dreigde Trump in een (virtueel) Thanksgiving-diner met Amerikaanse militairen. De president zei dat smokkelaars na de marine-aanvallen amper nog uitvaren en dreigde hen daarom „zeer spoedig” ook in Venezuela zelf „te stoppen”. „Op land is het makkelijker”, aldus Trump. „We hebben ze gewaarschuwd: stop vergif naar ons land te sturen.”

De door het Pentagon als ‘Operatie Zuiderspeer’ betitelde acties vormen inmiddels veel meer dan een anti-narcotica-operatie. Ze worden in Zuid-Amerika steeds meer gezien als onderdeel van een brede psychologische oorlog tegen Maduro, bedoeld om zijn vertrek als machthebber te forceren.

Zaterdag waarschuwde Trump op zijn platform Truth Social „alle luchtvaartmaatschappijen, piloten, drugshandelaren en mensensmokkelaars” dat ze het Venezolaanse luchtruim als „volledig gesloten” moeten beschouwen. Eerder stuurde hij al een vliegdekschip naar de regio.

Bombardementen op land of grondoperaties door speciale eenheden zouden een volgende stap kunnen zijn, maar ook een escalatie met ongewisse uitkomst vormen. Vijf redenen voor Trump om deze stap te zetten - en vijf redenen om ervan af te zien.

Vijf redenen om wél in te grijpen

1 | Drugs zijn dodelijk

De formele *casus belli* voor Trump om in te grijpen tegen smokkelbootjes in de Cariben (en ook op de Stille Oceaan) vormen de circa honderdduizend overdosisdoden die er jaarlijks vallen in de VS. De synthetische opioïde (sterke pijnstiller) fentanyl maakt de meeste slachtoffers en wordt vooral door Mexicaanse kartels geproduceerd uit Chinese grondstoffen.

Amerikaanse functionarissen suggereerden al dat ook Mexico doelwit kan worden. Dat zou de banden met het zuidelijke buurland echter danig verpesten, terwijl die met Venezuela toch al jaren slecht zijn. Door het Zuid-Amerikaanse land aan te vallen, wordt indirect ook Mexico onder druk gezet om harder op te treden tegen kartels. De Mexicaanse president Sheinbaum zegde begin november al toe dat haar marine gaat ingrijpen tegen drugsbootjes.

2 | Maduro is een dictator

Venezuela ligt al sinds begin deze eeuw op ramkoers met Washington, nadat de links-nationalistische populist Hugo Chávez aan de macht kwam. Zijn bewind werd gaandeweg almaar autocratischer en toen hij in 2013 overleed, volgde Nicolás Maduro hem op. De voormalige buschauffeur was in de jaren daarvoor opgeklommen in de chavistische beweging, maar mist het charisma van haar ideologische grondlegger. Het land stortte onder hem verder in, en in 2019 en 2024 wist hij zijn verkiezingen alleen te winnen door



De Venezolaanse leider Nicolás Maduro ging op 25 november voorop in een protestmars tegen het Amerikaanse wapengekletter. FOTO GABY ORAA/REUTERS

VENEZUELA-VS

Welke redenen heeft Trump om Venezuela ook op land aan te vallen?

De Amerikaanse bombardementen op vermeende drugsbootjes zijn onderdeel van een bredere psychologische oorlog tegen de Venezolaanse leider Maduro. Aanvallen op land zullen „zeer spoedig” volgen, dreigt Trump. Welke redenen heeft hij om voor zulke escalatie te kiezen - en welke om er toch van af te zien?

een mix van repressie en stembusfraude.

Door Maduro op te laten pakken of hem in ballingschap te dwingen, kan er een meer Washington-gezinde leider aan de macht komen. Het liefst iemand van de oppositie, zoals Nobelvredeprijslaureaat María Corina Machado, en anders een minder anti-Amerikaanse ‘chavista’.

3 | Olie kan weer stromen

De ooit florerende Venezolaanse olie-industrie is door wanbeheer en corruptie van de regerende socialistisch partij (PSUV) en door westerse sancties deze eeuw ingestort. Dit terwijl Venezuela over de grootste bewezen reserves ter wereld beschikt en Amerikaanse (en Europese) oliemaatschappijen decennialang goed verdienden aan hun exploitatie.

Onder Trump geven de VS weer alle ruimte aan fossiele brandstoffen en blijven ze ook geïnteresseerd in Venezuela's bronnen. Raffinaderijen aan de Amerikaanse golfkust zijn ingericht om de typische zware Venezolaanse olie te verwerken. En afgelopen juli nog verlengde de regering-Trump de uitzondering aan de Amerikaanse energiereus Chevron om, ondanks de sancties, met de Venezolaanse staatsoliemaatschappij PdVSA samen te werken bij de export van olie. Mochten de VS er in slagen Maduro weg te krijgen, dan kan er mogelijk meer olie gaan stromen.

4 | Minister Rubio zoethouden

De Amerikaanse minister Marco Rubio (Buitenlandse Zaken) was als senator een vroeg en fervent tegenstander van Hugo Chávez en diens links-nationalistische invloed op het continent. Rubio is een zoon

van Cubaanse ballingen en Chávez ontwikkelde zich tot een ideologische steunpilaar van het noodlijdende regime in Havana. Nadat Venezuela zelf instortte, werd het land op zijn beurt financieel gestut door Rusland en China.

Rubio wordt op menig ander buitenlanddossier momenteel gepasseerd, maar in Latijns-Amerika mag hij van het Witte Huis zijn gang gaan. Trump wil Washingtons negentiende-eeuwse hegemonie over het westelijk halfrond herstellen en vooral China's invloed in Amerika's achtertuin terugdringen. Door Maduro te wippen kan hij een belangrijk bruggenhoofd van Beijing in Latijns-Amerika weer onder zijn controle krijgen.

5 | Migranten (weg)pesten

Trump won de verkiezingen vorig jaar met de belofte de Amerikaanse zuidgrens af te sluiten. Onder zijn voorganger Biden kwamen duizenden migranten per dag het land binnen. Trump zette hen in de campagne collectief weg als criminele vreemdelingen, actief in straatbendes en drugshandel. Hij wees daarbij nadrukkelijk naar Venezolanen: zij zouden door het Maduro-regime zijn vrijgelaten uit gevangenissen en gesticht om het „bloed van onze natie te vergiften” om.

In werkelijkheid ontvluchtten circa acht miljoen Venezolanen de afgelopen tien jaar hun land, nadat de economie onder Maduro instortte. Een ‘maximale presiecampagne’ van sancties die Trump in zijn eerste termijn (2017-21) tegen Caracas ontkende, joeg die exodus verder aan.

Zelfs als Trumps militaire acties het land zouden destabileren, hoeft hij deze tweede termijn minder te vrezen voor



Buitenlandminister Marco Rubio fluitert iets in het oor van president Trump. FOTO JIM WATSON/AFP



Venezolaanse migranten keren vanuit de VS terug naar hun land. FOTO MAURICIO VALENZUELA / AFP

een nieuwe asielcrisis: de Amerikaanse zuidgrens zit potdicht. Venezolanen en andere latino's wagen de reis naar de VS niet langer. Integendeel: sommigen legden inmiddels de omgekeerde route af - naar huis. Helemaal sinds Trump dit jaar de tijdelijke asielstatus van honderdduizenden Venezolanen introk en zij op den duur het land moeten verlaten. Een nieuwe uittocht uit Venezuela zou, kortom, afgewenteld worden op buurlanden.

Vijf redenen om niét in te grijpen

1 | Het is overdreven

De overgrote meerderheid van de verschillende drugs die de VS gebruiken - cocaïne, crystal meth, heroïne en fentanyl - komt binnen via Mexico. Cocaïne wordt vooral geproduceerd in Colombia, maar nog geen tiende van de Amerikaanse vraag komt het land binnen via de Venezolaans-Caribische route. Veel omvangrijker is de smokkel via de Grote Oceaan naar Midden-Amerika en Mexico.

Onder Trump-1 traden de Amerikaanse marine en kustwacht ook op tegen smokkelaars op zee. De opvarenden werden toen echter niet gedood, maar opgepakt en aan land gebracht voor berechting. Bij hun rechtszaken en uit mensenrechtenrapporten bleek soms dat het om vissers ging die door drugscriminelen waren omgekocht of bedreigd om drugs mee te nemen.

2 | Het is illegaal

Inmiddels worden ook bootjes op die Pacifische route aangevallen, maar net als

bij de bombardementen in de Cariben lijkt een juridische grondslag te ontbreken. Door Republikeinen gedomineerde commissies in Senaat en Huis van Afgevaardigden gaan de rol van het Pentagon onderzoeken in een dodelijke aanval op een vermoedelijk ‘drugsbootje’ in de Caribische Zee. *The Washington Post* schreef vrijdag dat defensieminister Pete Hegseth begin september beval om twee overlevenden van een raketaanval op een boot alsnog uit te schakelen.

Volgen juristen, mensenrechtenorganisaties en kritische Congresleden dreigen Amerikaanse militairen zich schuldig te maken aan buitengerechtelijke executies. Sommige Europese regeringen zijn daarom al gestopt inlichtingen over drugsmokkel te delen met de VS.

In een ogenschijnlijke poging zich juridisch in te dekken, merkte de regering-Trump afgelopen week het zogenoemde Cartel de los Soles aan als terreurgroep. Dit ‘Zonnenkartel’ zou bestaan uit topmilitairen en persoonlijk worden aangestuurd door Maduro, maar volgens experts gaat het eerder om een los verband van corrupte functionarissen, niet om een drugskartel - laat staan een terreurorganisatie.

3 | Er is al genoeg olie

De Venezolaanse olie-industrie pompte eind vorige eeuw tot 3,5 miljoen vaten per dag op. Nu zijn dit dagelijks nog maar 1,1 miljoen vaten, waarvan het grootste deel naar China gaat. Er is ruimte om de productie op te schroeven, maar na twintig jaar verwaarlozing zouden Amerikaanse (en andere westerse) maatschappijen vele miljarden moeten investeren. Het is de vraag of ze dat aandurven, na

onder Chávez meermaals te zijn getroffen door eenzijdige nationalisaties.

Bovendien is de olieprijs op een relatief laag niveau gestabiliseerd. Wereldwijd blijft het aanbod ruim en de vraag neemt niet erg sterk toe, waardoor in de Amerikaanse energiesector al gewaarschuwd wordt dat oliewinning in eigen land binnenkort amper nog loont. Nog meer olie tot de markt toelaten, zou Trump ten goede komen in de vorm van een (electoraal aantrekkelijk) lage benzineprijs, maar Republikeinse donateurs uit de fossiele industrie minder behagen.

4 | Het is niet America First

Hoewel de VS een eventueel gewapend treffen met Venezuela naar alle waarschijnlijkheid makkelijk winnen, zou Trump hiermee een belangrijke belofte uit zijn inauguratierede breken. „We zullen ons succes niet afmeten aan de slagen die we winnen, maar ook aan de oorlogen die we beëindigen, en misschien nog wel belangrijker, de oorlogen waar we nimmer in verzeild raken”, stelde hij begin dit jaar.

Ook kiezers zijn niet happig op een militair avontuur in Zuid-Amerika, blijkt uit peilingen. In een eind november gepubliceerde peiling van CBS en YouGov zei een krappe meerderheid de aanvallen op bootjes te steunen, maar dat de regering beter moet uitleggen waarom ze de bootjes aanvalt en met welk bewijs. Voor ingrijpen in Venezuela is veel minder enthousiasme: zeven op de tien ondervraagden is tegen. Ook onder Republikeinse kiezers leeft er weinig steun voor.

Onder Venezolaanse, Cubaanse en andere rechtse latino-kiezers in Florida zou verwijdering van Maduro wel goed vallen. Hun electorale belang in de zuidelijk staat is echter niet lang meer zo groot als voorheen. Tot 2016 gold Florida als cruciale *swing state*, maar tegenwoordig lijkt ze ook zonder Cubanen en Venezolanen veilig in Republikeinse handen.

5 | Het kan Maduro's regime sterken

De VS hebben vaker geprobeerd ongewervelijke leiders uit hun ‘achtertuin’ weg te krijgen, met Fidel Castro in Cuba als hardnekkigste weigeraar. Een halve eeuw sancties en een reeks mislukte moordaanslagen sterkte de Cubaanse dictatuur uiteindelijk alleen maar. Alle economische malaise lag aan het Amerikaanse handelsembargo (‘de blokkade’), binnenlandse repressie was gerechtvaardigd omdat de CIA ‘wormen’ (lees: verraders) opzette tegen de Revolutie.

Ook Maduro grijpt het gedreig uit Washington aan om de bevolking te mobiliseren tegen het Yankee-imperialisme. Wat er nog rest aan democratische oppositie in het land, maakt hij veracht als Amerikaanse pionnen.

Te midden van al het wapengekletter blijft Maduro in optredens aandringen op „vrede” en „geen oorlog”, soms ook in gebroken Engels. Na een bezoek van Trumps speciale gezant Ric Grenell, dit voorjaar, liet hij als gebaar van goede wil enkele gevangenen Amerikanen vrij. Ook toonde zijn land zich daarna bereid uitgezette Venezolaanse migranten terug te nemen. En ook Trump zei half november nog open te staan voor onderhandelingen.

Anderhalve week geleden zouden de twee presidenten rechtstreeks gebeld hebben, waarbij ook Rubio meelusterde, onthulde *The New York Times* vrijdag. Er werd daarbij zelfs gesproken over een ontmoeting tussen Maduro en Trump in de VS, meldt de krant. Dat bezoek komt er voorsnog niet. Kort daarna bestempelden de VS het Zonnenkartel tot terreurgroep.

In eerdere gesprekken zou Maduro de VS al meer toegang tot zijn olievelden hebben aangeboden. De regering-Trump lijkt echter aan te sturen op zijn ballingschap en vervanging door op z'n minst een chavista *light*. Maduro kan zich ook blijven ingraven. In dat geval geldt: hoe langer en hoger de VS de druk opvoeren, hoe lastiger het voor Trump wordt om zonder gezichtsverlies niet ook op land in te grijpen.

NECROLOGIE **TOM STOPPARD (1937-2025)** TONEELSCHRIJVER

Britse taalvirtuoos met filosofische inslag leverde ook scripts voor speelfilms van Spielberg

Tom Stoppard was een van de meest vooraanstaande Britse toneelauteurs. Hij speelde vaak met de historische dimensie van theater.

Kester Freriks

AMSTERDAM

Het idee is briljant: niet Hamlet is de hoofdper-soon uit de beroemde ge-lijknamige tragedie van Shakespeare, maar twee hovelingen: Rosencrantz en Guildenstern. De Britse toneel- en scenarioschrijver Tom Stoppard noemde een van zijn vroegste toneelstukken *Rosencrantz and Guildenstern Are Dead* (1966). Het is een verrukkelijk spel van ver-warring en theaterbrille, van absur-disme en vrolijkheid, waarin Hamlet slechts een bijrol vervult. Stoppard won er zijn eerste Tony Award mee.

Stoppard is een van de meest vooraanstaande Britse toneelau-teurs, die niet alleen vijf Tony Awards verwierf, de belangrijkste Amerikaanse theaterprijzen, maar ook een Oscar voor zijn scenario van *Shakespeare in Love* (regie: John Ma-dden, 1998) met Joseph Fiennes als Shakespeare en Gwyneth Paltrow als diens muze lady Viola. Tom Stoppard overleed zaterdag in zijn huis in het graafschap Dorset.

Gedurende zijn gehele carrière zou Stoppard scenario's en to-neelscripts schrijven die een spel spelen met de historische dimensie van toneel. Zo koos hij voor het Lon-dense theater The Rose, waarvan Shakesepare huisschrijver was, als decor voor zijn romantische liefdes-komedie over Shakespeare.

Stoppard werd op 3 juli 1937 als Tomáš Stráussler in Tsjecho-Slowa-kije geboren als zoon van een Joodse arts. Het gezin vluchtte op 15 maart 1939 naar Singapore, juist op de dag dat de nazi's hun land bezetten. Ook vanuit Singapore moesten ze op de



Tom Stoppard in 1972. FOTO CLIVE BARDA/RADIO TIMES/GETTY IMAGES

vlucht, naar Darjeeling (India) van-wege de Japanse invasie. Zijn vader bleef achter in Singapore en zou om-komen in een Japans krijtsgevangen-kamp. Na de oorlog hertrouwde zijn moeder met de Britse legerofficier Kenneth Stoppard en verhuisde het gezin naar Engeland.

Als zeventienjarige werd Stoppard

journalist bij de *Western Daily Press* in Bristol, zonder zijn middelbare school af te maken. Vier jaar later werd hij theaterrecensent bij de *Bris-tol Evening World* en verkeerde hij al snel in toneelkringen, met onder meer Tsjechovs *De meeuw*, *Liebe-lei* (*Dalliance*) van Arthur Schnitzler en *Largo Desolato* van Václav Havel

Vanaf zijn toneeldebuut *A Walk on the Water* (1960), dat in Hamburg in première ging, wijdde hij zich aan het schrijven van toneelstukken, sce-nario's en werkte hij voor radio en te-levisie. Hij vertaalde en bewerkte on-der meer Tsjechovs *De meeuw*, *Liebe-lei* (*Dalliance*) van Arthur Schnitzler en *Largo Desolato* van Václav Havel

voor het theater. Ook maakte hij een vrolijk stemmende, ironische bewering van de Hamlet als *15-Minute Hamlet*. In al zijn toneelwerk valt de virtuositeit van taal op, gecombi-neerd met een filosofische inslag. Zo bekommeren Rosencrantz en Guil-denstern zich voortdurend over de vraag of ze wel echt bestaan en of zij niet slechts een fantasie zijn van Hamlet.

Schindler's List

Stoppard schreef de scripts voor be-kroonde toneel- en filmvoorstellin-gen als *Travesties* (1976), naar het to-neelstuk *The Importance of Being Earnest* van Oscar Wilde, *The Real Thing* (1984) en *The Coast of Utopia* (2007). Ook was hij betrokken bij *Indiana Jones and the Last Crusade* van

Op latere leeftijd ontdekte Stoppard dat de nazi's veel familie hadden vermoord

Steven Spielberg en de oorlogsfilm *Schindler's List*, eveneens in de regie van Spielberg. Die laatste film lag hem na aan het hart. Op latere leef-tijd ontdekte Stoppard dat veel van zijn familieleden in zijn geboorte-land door de nazi's zijn vermoord. Stoppards overlijden maakt met name in Groot-Brittannië veel los. Rolling Stones-zanger Mick Jagger prijst Stoppard als zijn „favoriete to-neelschrijver”, die een groots oeuvre naliet dat zowel „intellectueel” is als „geestig”. Theaterredacteur Dominic Cavendish van *The Telegraph* rea-geert: „het Britse theater zal vanaf nu armer zijn: Stoppard belichaamde het begrip *cool*.” Een woordvoerder van Buckingham Palace gaf een ver-klaring af, namens koning Charles: „Mijn vrouw en ik zijn diepbedroefd door het overlijden van een van onze grootste schrijvers, Sir Tom Stop-pard.”



Pillen van de zware pijnstiller **Oxycodon** in diverse doseringen. FOTO ROB ENGELAAR/ANP

ILLEGALE MEDICIJNEN

Weer webshop in pijnstillers vervolgd na sterfgeval

Slaappillen.net leverde op bestelling illegale zware slaappillen en pijnstillers. Twee mannen uit Breda worden aangeklaagd.

Karljin Kuijpers

AMSTERDAM

„Slaappillendeal”, „4+1gratis”. Via de website Slaappillen.net kreeg je tot voor kort binnen een dag zware slaap-pillen en pijnstillers thuisbezorgd. Zonder doktersrecept, gewoon via PostNL. Maar nu niet meer: de web-site is uit de lucht en het Openbaar Mi-nisterie vervolgt twee mannen die volgens berichtgeving van het *AD* achter de webshop zitten. Het is na Funcaps.nl de tweede vervolging van online aanbieders van medicijnen zonder recept.

De politie Den Haag kwam de twee verdachten op het spoor na de dood van de 44-jarige Sharon uit Voorburg, bevestigt het OM aan *NRC*. De politie vond oxycodontabletten in haar huis en vermoedde dat het om namaakpil-len ging. In de pijnstillende pillen ble-ken inderdaad gevaarlijke nitazenen te zitten. Die stof werd ook in het bloed van de vrouw gevonden, zegt een OM-woordvoerder. Nitazenen zijn vaak tientallen tot duizend keer sterker dan morfine, en leiden daarom al snel tot een overdosis. Volgens het *AD* vond de politie ook pakketjes van Slaappil-len.net in het huis van de vrouw. Dit kan het OM niet bevestigen.

De twee verdachten, twee mannen van 28 en 33 jaar uit Breda, worden

„op dit moment” niet vervolgd voor de dood van de vrouw uit Voorburg, laat het OM weten. Het OM vervolgt hen nu alleen voor het medeplegen van de handel in geneesmiddelen en verboden middelen. De 33-jarige man wordt ook verdacht van voorberei-dingshandelingen voor de in- en uit-voer van cocaïne. De twee zitten vast en worden op 15 december voor de rechter gebracht.

Overlijdens en vergiftigingen

Twee weken voor de dood van de vrouw uit Voorburg hadden de In-spectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) en het Trimbos Instituut al ge-waarschuwd „dat namaak-oxycodon uit webshops gevaarlijke nitazenen kan bevatten. Het Nederlands Foren-sisch Instituut (NFI) kwam de synthe-tische opioïden (sterke pijnstillers) eind 2024 op het spoor, toen nitaze-nen werden aangetroffen in het li-chaam van een overledene. Sindsdien zijn er bij het NFI nog vijf overlijdens-gevallen en vier ernstige vergiftigin-gen onderzocht die gerelateerd zijn aan nitazenen. „In bijna alle gevallen zijn de nitazenen in namaak-oxyc-o-dontabletten aangetroffen”, zegt een woordvoerder. Of de slaappillen in alle gevallen de doodsorzaak waren kan het NFI niet zeggen, zolang de za-ken nog onder de rechter zijn.

Veel mensen die bij een illegale webshop pijnstillers bestellen heb-ben eerder via het ziekenhuis of de huisarts verslavende pijnstillers op recept gekregen, zegt emeritus hoog-leraar anesthesiologie Albert Dahan. Zij gaan „shoppen” als ze via hun arts geen herhaalrecept meer kunnen krij-gen, zegt hij.

Het probleem is in Nederland bij lange na niet zo groot als in de Vere-nigde Staten, waar jaarlijks zo’n tach-tigduizend mensen sterven aan over-doses opioïden. Maar ook in Neder-land werden tot enkele jaren terug te makkelijk verslavende pijnstillers voorgeschreven, zegt Dahan. „Vroe-ger gaven we na een operatie twintig tot veertig tabletten mee naar huis. Nu zijn dat er nog vier tot vijf.”

Die terughoudendheid zorgt er-voor dat minder mensen verslaafd ra-ken aan pijnstillers. Maar mensen die al afhankelijk zijn van de pillen wor-den zo richting het illegale circuit ge-duwd. „Mensen gaan toch op zoek”, zegt Dahan.



Mensen gaan toch op zoek

Albert Dahan

em. hoogleraar anesthesiologie

Zodra zij pillen van illegale web-shops gaan slikken, is de kans dat ze verslaafd raken nog groter, zegt Dahan. Die pijnstillers zijn immers vaak sterker dan de reguliere pillen, en dus ook verslavender. En als men-sen eenmaal verslaafd zijn is de kans op een overdosis nog groter. Zij doen er alles aan om geen ontwenning-ver-schijnselen te krijgen, en nemen dan makkelijk een pil te veel.

Reanimeren is lastig bij overdoses van pillen met nitazenen, zegt Dahan. „Nitazenen zijn zo sterk dat artsen ei-genlijk de dubbele hoeveelheid anta-geermiddel moeten geven, een stof die het effect van de pil opheft.” Maar

vaak weten artsen niet waarom ie-mand is gestopt met ademen, en kun-nen ze zo iemand moeilijk redden.

De pijspecialist pleit ervoor dat artsen duidelijke afspraken maken met patiënten over het gebruik van pijnstillers en hen helpen om te stop-pen. Maar daar is volgens Dahan vaak weinig tijd voor: „En patiënten hebben vaak ook geen zin meer om naar de huisarts te gaan als ze daar hun pillen niet kunnen krijgen”, zegt hij.

Volgens de hoogleraar is het ook belangrijk dat apotheken zorgen dat mensen hun ongebruikte pillen weer inleveren. Dahan schat dat er in Ne-derland 1 miljoen zware pijnstillers bij mensen thuis liggen. Die ongebruikte pillen worden via „louchie ruilwebsi-tes” aangeboden.

Dagelijks meldingen

De IGJ ontvangt dagelijks meldingen en signalen over online verkopers van geneesmiddelen, en dat aantal stijgt, meldt de inspectie. Naast pijnstillers gaat het om doping, erectiemiddelen en recent ook vaker obesitasmedica-tie. De pillen zijn volgens de inspectie vaak bijna niet te onderscheiden van echte geneesmiddelen.

Vorige week kwamen twee eige-naars van de webshop Funcaps.nl voor de rechter. Zij verkochten desig-nerdrugs en benzodiazepinen, medi-cijnen die worden gebruikt om angst en andere geestelijke gezondheids-problemen te behandelen. Volgens het OM zijn de afgelopen jaren ver-moedelijk zeker 45 personen overle-den nadat zij illegale geneesmiddelen of drugs gebruikten die ze bij Funcaps hadden gekocht.

ISRAËL

Netanyahu vraagt president om gratie in corruptiezaken

AMSTERDAM

De Israëlische premier Ben-jamin Netanyahu heeft pre-sident Isaac Herzog formeel om gratie gevraagd in drie corruptiezaken die tegen hem lopen.

Het kantoor van Herzog verklaarde zondag dat „dit een buitengewoon verzoek is met aanzienlijke gevol-gen” als het wordt toege-kend. „Nadat alle relevante adviezen zijn ontvangen, zal de president het verzoek op verantwoorde en oprech-te wijze in overweging ne-men.”

Tegen Netanyahu lopen drie langsepende corrup-tiezaken, waarvoor hij, als hij schuldig wordt bevon-den, tien jaar celstraf kan krijgen. (NRC)

DUITSLAND

Massaal protest tegen AfD-jongeren

AMSTERDAM

In de Duitse stad Giessen protesteerden zaterdag 25.000 tot 30.000 demon-stranten tegen de oprichting van de nieuwe jongerenaf-deling van de radicaal-rechtse politieke partij Al-ternative für Deutschland (AfD). Ondanks het protest werd de jongerenbeweging ‘Generation Deutschland’ zaterdagmiddag opgericht, zeven maanden na de op-heffing van de voormalige AfD-jongerenpartij ‘Junge Alternative’. De extreem-rechtse politicus Jean-Pas-cal Hohm (28) werd tot voorzitter gekozen. Bij op-stootjes rond blokkades tus-sen demonstranten en poli-tie raakten aan beide zijden mensen gewond. (NRC)

CO2

Afrikaanse bossen bron van uitstoot

AMSTERDAM

Uit Afrikaanse bossen komt nu meer CO2 dan dat ze op-nemen. Uit onderzoek, ge-publiceerd in het weten-schappelijke tijdschrift *Nature*, blijkt hoe van 2010 tot 2017 de rol van bossen op het Afrikaanse continent in CO2-opslag en -uitstoot ra-dicaal veranderde.

De verschuiving is vol-gens de zeventien betrok-ken onderzoekers te wijten aan ontbossing in vochtige loofbossen, voornamelijk in landen als Congo. Het onderzoek toont aan dat de drie belangrijkste re-genwoudgebieden op aarde – het Amazonegebied, Zuid-oost-Azie en Afrika – niet langer helpen tegen kli-maatverandering. (NRC)

Advertentie

KERSTACTIE 2025

Met Prinsjesdag 2025 liet het kabinet weinig ambitie zien op het gebied van armoedebestrijding. Dat betekent dat de reflectie van de planbureaus (SCP, CPB en PBL) in 2024 onverkort blijft staan: er is grote zorg over de lange termijneffecten van het overheidsbeleid voor armoede-bestrijding. Daarom blijft een focus op armoede- en eenzaamheidsbestrijding vanuit het NRC Lezersfonds onverminderd relevant. Immers, bestrijden van armoede en eenzaamheid blijft in het belang van ons allemaal en is juist in deze onzekere tijden extra noodzakelijk en urgent. Iemand die geldzorgen heeft of in armoede leeft heeft vaker last van stress, problemen met de gezondheid, eenzaamheid en schaamte. Vele particuliere initiatieven, dicht bij de

mensen die hulp het meest nodig hebben, brengen verlichting. Het NRC Lezersfonds (1928) steunt dit soort initiatieven. Daarom doet het NRC Lezersfonds ook dit jaar opnieuw een beroep op u om te helpen bij het verlichten van armoede in ons land. Vorig jaar ontvingen wij van NRC-lezers maar liefst € 316.000 aan giften. Met dat geld ondersteunen wij bijvoorbeeld projecten die zich bezighouden met het lenigen van de ergste nood bij armoede en het bestrijden van eenzaamheid en isolement. Ook bieden we voedselhulp en hulp aan daklozen en vluchtelingen. Vaak focussen wij ons daarbij op kleinschalige projecten in de wijken en buurten van steden en dorpen. Het geld wordt tweemaal per jaar toegekend door de

commissie van het NRC Lezersfonds en besteed via lokale organisaties. Bestuur en commissie ontvangen geen vergoeding.

Hoe het geld wordt besteed is te vinden op onze website. Wilt u bijdragen? U kunt uw gift overmaken op IBAN NL34INGB0002806200 of NL14RABO0365692034 ten name van Stichting Fonds van NRC Handelsbladlezers of via onze website nrclezersfonds.nl. Ook kunt u de QR-code gebruiken met een barcodescanner.

Op onze website vindt u ook alle informatie over ons fonds, de financiële verantwoording en ons ANBI-nummer.



De commissieleden van NRC Lezersfonds zijn:

Henk Itzig Heine, *voormalig Hoofddirecteur Personeel bij het ministerie van Defensie*
Gertjan Sonneveld, *voormalig hoofd Finance NRC Media BV*
Olivier Spier, *notaris te Amsterdam*
Marijke van Haaren, *oud-wethouder gemeente Berckelland*
Sylvie Lo Fo Wong, *voormalig huisarts te Rotterdam*
Faye Leigh Lui, *docent communicatie Hogeschool In Holland*
Leon Vos, *psychiater bij Reiner van Arkel, Den Bosch*





Koningin Juliana bezoekt samen met prins Bernhard Suriname in februari 1978. FOTO'S NATIONAAL FOTOPERSBUREAU/ANP

REPORTAGE STAATSBEZOEK

In Suriname moet de koning ‘praten, maar vooral luisteren’



Premier Mark Rutte (l) brengt in 2022 een bezoek aan Suriname. Midden staand Chan Santokhi, de toenmalige president. FOTO RANU ABHELAKH / ANP

Voor het eerst sinds 1978 bezoekt een Nederlands staatshoofd Suriname. De komst van koning Willem-Alexander trekt niet alleen daar aandacht, ook in Nederland wordt het bezoek gevolgd.

Titia Ketelaar
DEN HAAG

‘Het was zo langzamerhand wel tijd’, zegt Jacqueline Louz (80). „Liever laat dan nooit”, vindt Ronald Snijders (64). „De koning is toch het symbool van Nederland. Het is mooi als de banden met Suriname warm blijven”, stelt Jilani Aliradja (22). Wie je het ook vraagt op deze avond in het Haagse stadhuis, waar vorige week een fototentoonstelling werd geopend over Hagenaars en hun band met Suriname, vrijwel iedereen weet dat koning Willem-Alexander en koningin Máxima een staatsbezoek afleggen aan Suriname. Zo’n bezoek geldt als het hoogste diplomatieke middel om bilaterale banden tussen landen te bevestigen.

Het is het eerste Nederlandse staatsbezoek aan Suriname sinds 1978. Toen was het koningin Juliana, de grootmoeder van de huidige koning, die Suriname bezocht. Drie jaar eerder was de voormalige kolonie van Nederland onafhankelijk geworden, wat nu, in 2025 groots wordt gevierd.

Bekend is dat koning Willem-Alexander héél graag Suriname wilde bezoeken. Hij zei dinsdag bij de opening van het Suriname Museum in Amsterdam dat hij en zijn echtgenote zich er „erg op verheugen”. „We waren graag veel eerder gaan.”

Slavernij
Prinses Beatrix bezocht het Zuid-Amerikaanse land als koningin nooit - toen ze in 1980 de troon besteeg, was in Suriname net door zestien sergeanten onder leiding van Desi Bouterse een coup gepleegd. Bouterse bleef zeven jaar aan de macht en leidde in 1990 opnieuw een staatsgreep. Na het herstel van de democratie in 1988 werd Beatrix wel door president Ronald Venetiaan uitgenodigd. Hij kwam op zijn beurt in 1992 naar Nederland op werkbezoek - maar van een staatsbezoek kwam het niet.

Dat er dit decennium wel een staatsbezoek zou komen, hing in de lucht. Bouterse, in Nederland veroordeeld wegens drugshandel, was tot 2020 president en werd in 2021 veroordeeld voor betrokkenheid bij de Decembermoorden. Sindsdien is de diplomatieke relatie tussen beide landen volledig hersteld. Eerst op ambassadeursniveau (lang was er alleen een zogeheten zaakgelastigde), vervolgens kwam president Chan Santokhi op werkbezoek langs in Den Haag. Er volgde een uitnodiging voor een wederbezoek: in 2022 was toenmalig premier Mark Rutte de eerste Nederlandse minister-president die Suriname sinds 2008 bezocht.

Rutte sprak in het Surinaamse parlement over „een gezamenlijke toekomst” en „de gezamenlijke geschiedenis die (...) nog altijd zo veel pijn in zich draagt”. „We kunnen dat verleden niet veranderen, maar kunnen en moeten het wel onder ogen zien”, zei hij. Een paar maanden later zou Rutte namens de Nederlandse regering excuses aanbieden voor de betrokkenheid bij de slavernij. Die excuses noemde hij „geen punt [maar] een komma”. Er zouden stappen worden ondernomen die tot heling moesten leiden en de doorwerking van het koloniale verleden zouden aanpakken.

De koning zou die excuses in 2023 niet alleen herhalen als lid van de regering; ook als hoofd van de familie Van Oranje-Nassau zou hij om vergiffenis vragen voor de rol die zijn voorouders hadden gespeeld in de slavenhandel. „Voor het overduidelijke gebrek aan handelen tegen deze misdaad tegen de menselijkheid.”

Nazaten van tot slaaf gemaakten
Maandag spreekt Willem-Alexander in Paramaribo met nazaten van tot slaaf gemaakten en inheemse gemeenschappen, woensdag bezoekt hij met koningin Máxima een voormalige koffie- en cacao-plantage.

Dat is ook wat de bezoekers aan het Haagse stadhuis hoopten dat het koningspaar zou doen. „Ruttes komma is een onbeduidend leesteken. Het gaat om het effectueren ervan. Het zou kunnen dat het bezoek van de koning daarbij helpt, maar hij heeft geen politieke functie”, zegt winti-priesteres Marian Markelo (70). „Dat is aan het kabinet.” „Als ik het programma zou hebben gemaakt, dan gaat het om contact met gezagsdragers van inheemsen en van zogenaemde marrons, en met traditionele spirituele leiders. Zijn vraag om vergiffenis is gekoppeld aan het bestaan van die groep”, benadrukt Markelo.

Olivia Williams (73), oud-lerares en een van de personen wier foto op de tentoonstelling hangt, vertelt over de ontevredenheid van de oorspronkelijke bewoners: „We vonden dat we bij de onafhankelijkheid niet goed betrokken waren, niet om onze mening waren gevraagd. Wat moet de koning eraan doen? Praten, maar vooral luisteren. Vroeger werden we gezien als tweederangsburgers, luisteren zou erkenning betekenen.”

Hillery Stjura (50): „Met de onafhankelijkheid is geen recht gedaan aan landrechten en dat geldt tot de dag van vandaag. De koning zou mensen moeten ontmoeten, maar mooier is dat hij dit benoemt in een speech.”

Williams: „Absoluut zou dat erkenning zijn.”

Pijn
Jazzfluitist Ronald Snijders, van wie ook een foto te zien is op de tentoonstelling, speelde toen de koning excuses aanbood: „Dat was indrukwekkend. Maar de uitwerking gaat sindsdien traag.” Kunstenaar Jacqueline Louz zegt: „Het zou goed zijn als de koning zich realiseert welke achterstanden, die in de koloniale tijd ontstonden en waar niet aan is gewerkt, er nog zijn.”

Frank Kanhai, archivaris (62) en ook een van de geportretteerden: „Ik zou hem aanraden de bus te pakken en te kijken hoe mensen moeten knokken. Sommigen moeten twee, drie banen hebben om te kunnen leven.”

Hariëtte Mingoen (71), die de Javaanse contractarbeid in Suriname zichtbaar wil maken, zegt: „De koning zou zich moeten richten op bezoeken aan verschillende gemeenschappen, om te kijken hoe ze zich hebben ontwikkeld. Er zijn verschillende kanten van de geschiedenis.”

Dervis Maddoe (ook 71), voorzitter van de Federatie Islamitische Organisaties: „De koning moet vooral de burger ontmoeten. Niet bij de top blijven, maar warmte uitstralen naar de bevolking. En met name de oorspronkelijke eerste bewoners.”

Zijn kleinzoon Jilani Aliradja (22): „Het koloniaal verleden is een litteken. Dat haal je niet weg. Maar je kunt wel zorgen dat door aandacht de pijn verzacht.”

“
We waren graag veel eerder
gegaan

Koning Willem-Alexander

Programma Driedaags bezoek

Koning Willem-Alexander en koningin Máxima beginnen maandag hun bezoek met **een ontmoeting met president Jennifer Simons**. Daarna leggen ze een krans bij het beeld van Mama Sranan, dat 'moeder Suriname' symboliseert. Na een toespraak in de Nationale Assemblée volgt 's middags een bezoek aan het Hof van Justitie. Daarna is er een ontmoeting met nazaten van tot slaaf gemaakten en inheemse gemeenschappen.

Dag twee staat in het teken van **cultuur en onderwijs**. 's Middags is er onder meer een bezoek aan de fabriek van Fernandes, de Surinaamse frisdrank, en ontmoeten Nederlandse en Surinaamse bedrijven elkaar.

Op dag drie staat een **boottocht** gepland over de Surinamerivier en de Commewijnrivier. De koning en koningin bezoeken onder meer de voormalige koffie- en cacao-plantage Frederiksdorp.

Reacties Suriname ‘Excuses ook op Surinaamse bodem uitspreken’

Hoe in Suriname wordt aangekeken tegen het bezoek van de koning hangt af van aan wie je het vraagt. Echt negatieve geluiden hoor je weinig, voor de meeste Surinamers is het koningspaar „welkom in ons land”. Wel merk je dat jongeren doorgaans minder op hebben met het koningshuis. Het land heeft een jonge bevolking en velen hebben Suriname nooit als kolonie meegemaakt. De oudere generatie Surinamers heeft nog wel herinneringen aan het koningshuis; sommigen stonden in hun jeugd met vlaggetjes langs de weg om de toenmalige koningin Juliana toe te zwaaien. Een groep prominente Surinamers eist dat de koning een krans zal leggen bij het slavernijmonument in Paramaribo. Onder anderen Armand Zunder (Nationale Reparatie Commissie Suriname) en Barryl Biekman, voorzitter van het Landelijk Platform Slavernijverleden in Nederland, ondertekenden de oproep.

In aanloop naar het bezoek verschenen enkele kritische ingezonden stukken in de media. Onder meer van de politieke partij PALU, die president Jennifer Simons adviseerde het staatsbezoek te annuleren. Volgens de PALU is Suriname op zoek naar de eigen identiteit en een zelfstandig pad en probeert Nederland Suriname in die ontwikkeling te dwarsbomen. Als voorbeeld noemt de partij be-

langrijke archieven die Nederland voor zestig jaar achter slot en grendel plaatste, terwijl daar mogelijk meer informatie in zit over de rol en betrokkenheid van Nederland in de pijnlijke jaren tachtig in Suriname. Dan is er het zogeheten traditioneel gezag, met leiders van verschillende Afro-Surinaamse, maroon- en inheemse gemeenschappen, die uitkomen naar een ontmoeting met de koning. Na de excuses van de koning en de vraag om vergiffenis in 2023, stelden zij met hulp van theoloog Frank Jabini en socioloog Helmut Gezius een brief op „We schreven aan de koning dat de excuses zijn aangehoord en dat we ons willen beraden op het al dan niet accepteren daarvan en of we daadwerkelijk vergiffenis kunnen schenken”, zegt Jabini. Een jaar lang werden er door het hele land zogeheten *krutu's* (traditionele vergaderingen) gehouden. „We hebben een paar maanden geleden ter afsluiting een grote vergadering gehouden, een *gran krutu*, daar is bepaald dat het voor iedereen belangrijk is dat de koning de excuses op Surinaamse bodem opnieuw uitsprekt.”, zegt Jabini. Hij vindt het ook belangrijk dat de koning niet alleen in woorden zijn excuses aanbiedt.

Nina Jurna

Advertentie

Nieuw: ARAG Recht voor Ondernemers Zakelijke rechtsbijstand, speciaal voor ZZP en MKB

Zekerheid wanneer het ertoe doet.

Een ondernemer wil vooruit en vrij zijn om te ondernemen. Een conflict met een klant, leverancier of werknemer kan je wereld plotseling op zijn kop zetten. Met direct betrouwbaar juridisch advies van iemand die jouw wereld begrijpt, krijg je de controle weer terug. Daarom is er ARAG Recht voor Ondernemers. Een eigentijdse rechtsbijstandverzekering gericht op het voorkomen én oplossen van juridische problemen.

- Twee pakketten afgestemd op jouw behoefte**
- **Compact:** essentiële juridische bescherming voor de dagelijkse praktijk.
 - **Premium:** uitgebreide dekking, flexibel samen te stellen met o.a. een ruim dekkinggebied en hoge limieten. Optioneel de Service Plus-module, deze omvat 6 uur per jaar sparren met een gespecialiseerd jurist inclusief het checken van contracten en toegang tot op maat samen te stellen juridische documenten.

Laat juridische onzekerheid jouw groei niet remmen.
Vraag jouw adviseur naar de mogelijkheden of kijk op [ARAG.nl](#)



Lees het artikel 'Vijf juridische risico's waar je als ondernemer beter op voorbereid kunt zijn'. Hierin lees je praktische tips om grip te houden op juridische conflicten en risico's in je bedrijf.





De Poolse premier **Donald Tusk** bezocht op 17 november de plek waar een explosie het spoor tussen Warschau en Lublin verwoestte. FOTO KPRM VIA REUTERS

INTERVIEW **IRINA BOROGAN** EXPERT RUSSISCHE VEILIGHEIDSDIENSTEN

‘Rusland wil intimideren en druk uitoefenen’

Mysterieuze drones, brandstichting, explosieven op het spoor: in Polen is de dreiging van Russische sabotage-acties voelbaar. Veiligheidsexpert Irina Borogan: „Voor het Kremlin is Europa een slagveld.”

Mark Middel

WARSCHAU

Het scheelde weinig of de recente sabotage van een treinspoor in Polen had mensen het leven gekost. Twee treinen maakten half november een noodstop op de spoorlijn van Warschau richting Oekraïne. Eén machinist kon op tijd afremmen nadat hij over kapotte bielzen reed - eerder die nacht opgeblazen door explosieven. De andere trein met 475 passagiers stopte nadat het over een stalen klem op de rails reed. Beide treinen ontspoorden wonderwel niet.

Twee maanden eerder liep het minder goed af voor een ouder echtpaar in het

dorp Wyrki-Wola nadat ongeveer twintig drones Polen binnenvlogen. In de vroege ochtend viel een raket door hun dak en verwoestte een groot deel van hun huis - het echtpaar kwam er zonder kleeerscheuren vanaf. De raket bleek uiteindelijk afkomstig van een Pools jachtvliegtuig, dat de drones uit de lucht schoot.

En vorig jaar werd een groot winkelcentrum in een buitenwijk van Warschau in brand gestoken. Ongeveer zeventien ondernemers verloren hun zaak nadat het hele winkelcentrum volledig afbrandde.

De dader? Polen wees in alle gevallen direct naar Rusland. Voor de brand in het winkelcentrum zijn inmiddels drie Oekraïners veroordeeld, volgens de Poolse autoriteiten stichtten zij de brand in opdracht van de Russische inlichtingendiensten. Polen twijfelt ook niet dat de drones uit Rusland afkomstig waren en voor de spoor sabotage worden twee Oekraïners verdacht die meteen na de sabotage naar Wit-Rusland zijn gevlucht. Volgens Polen handelden zij in opdracht van Rusland.

Tot nu toe hebben de sabotageacties in Polen nog geen levens gekost. Maar in Polen vreest men bij een volgende actie een andere afloop. De Poolse premier Donald Tusk noemde het Russische handelen „staatsterrorisme” met als doel „vernietiging, de destabilisatie van de Poolse staat en het verlies van mensenlevens”.

Niet alleen in Polen is de dreiging voelbaar. In de Oostzee werden verschillende zeekabels doorsneden en is regelmatig sprake van verstoring van gps-signalen. In Polen, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk ontploten verschillende DHL-pakketjes, gevuld met sekspeeltjes én explosieven, net voordat ze terecht kwamen in vrachtvliegtuigen. En in Nederland en België vlogen drones boven luchthavens en militaire bases. In België werd er al snel gewezen naar Rusland.

Het aantal sabotageacties in Europa is van 2023 naar 2024 verviervoudigd, blijkt uit onderzoek van de Britse denktank IISS. Daarbij gaat het vooral om aanvallen op kritieke infrastructuur, maar ook om spionageactiviteiten, vandalisme en (pogingen tot) moord.

De Russische onderzoeksjournalist Irina Borogan - expert op het gebied van de Russische veiligheidsdiensten en deskundige bij de Amerikaanse denktank CEPA - is totaal niet verrast door de sabotageacties, vertelt ze via een videoverbinding vanuit haar woonplaats Londen. „Al deze acties komen uit het leerboek van de Russische geheime diensten: moorden, brandstichtingen en explosies.”

Waarom geeft Rusland de opdracht tot



Irina Borogan PRIVÉFOTO

deze sabotageacties?

Borogan: „Rusland is officieel in oorlog met Oekraïne. Alleen is de ideologie daarachter breder: het Kremlin heeft het idee dat ze in oorlog zijn met het hele collectieve Westen. Voor hen is Europa een slagveld. Daarom gaan de Russische veiligheidsdiensten over tot deze acties.

„De Russische veiligheidsdiensten zijn veel groter dan de westerse. Ze zijn heel professioneel en beschikken over heel veel middelen. Bovendien hebben ze geen beperkingen: er is geen toezicht en geen controle van buitenaf zoals van een parlement, de samenleving of het Openbaar Ministerie. Ze hebben volledig de vrije hand.”

Wat is het doel van deze sabotageacties?

„Er zijn verschillende doelen. Ze willen de bevolking van andere landen intimideren. Daarnaast zorgen voor een anti-Oekraïens narratief [bij elke sabotageactie in Polen wordt het internet overspoeld met Russische desinformatie waarin Oekraïne als schuldige wordt aangewezen]. Ook willen ze druk uitoefenen op politici - die in Europa kwetsbaar zijn omdat ze elke vier of vijf jaar opnieuw moeten worden verkozen.

„Tot nu toe zie ik dat de bevolking in West-Europa nog niet geïntimideerd is. Maar deze acties hoeven morgen of overmorgen ook geen effect te hebben. Rusland heeft met deze sabotageacties een strategisch doel voor ogen voor de lange termijn en dat kunnen ze jarenlang volhouden.”

Al in 2016 schreef de stafchef van de

Russische strijdkrachten, generaal Valeri Gerasimov dat de hybride oorlogsvoering - *gibridnaya voyna* - als doel had om „politieke doelen te bereiken met een minimale militaire invloed op de vijand [...] door het ondermijnen van het militaire en economische potentieel door middel van informatie en psychologische druk, de actieve steun van de interne oppositie en partijdige en ondermijnende methoden”.

In een recent verschenen artikel schrijft Borogan, samen met haar partner en inlichtingexpert Andrej Soldatov, dat de Russische sabotageacties een „strategisch belang” dienen: „Alleen de Russische inlichtingendiensten kunnen tegelijkertijd het westerse publiek verontrusten, de steun aan Kyiv compliceren en de westerse veiligheidsdiensten en industrie kosten opleggen - zonder een directe militaire reactie uit te lokken.” Bovendien heerst in het Kremlin het idee dat „Rusland geen echte bondgenoten heeft”, schrijven ze. „Vanuit Russisch perspectief is een echte, duurzame vrede met het Westen onmogelijk - er bestaan slechts tijdelijke intermezzo's.”

Ook in Nederland vlogen er drones boven kritieke infrastructuur - al is niet duidelijk of Rusland hierachter zit en waren er eerder spionageactiviteiten in de Noordzee en bij belangrijke organisaties zoals het Internationaal Strafhof. Moeten Nederlanders zich zorgen maken?

„Het verschil is dat Rusland in oorlog is met het Westen, maar het Westen niet met Rusland. Dat is een enorm verschil. Je kunt de bevolking in Nederland dus geen angst inboezemen. En dat hoeft ook niet, want Nederland is een vreedzaam land. Het is de taak van de Nederlandse veiligheidsdiensten om op te treden en de mensen zich veilig te laten voelen.”

Polen heeft sinds de grootschalige Russische invasie in Oekraïne 55 mensen opgepakt vanwege sabotagepogingen en spionageactiviteiten - het merendeel van hen had de Oekraïense nationaliteit. Waarom gebruikt Rusland Oekraïners?

„Ten eerste is het voor hen makkelijker omdat ze de Russische taal kunnen gebruiken. Via sociale media, vooral Telegram, maar bijvoorbeeld ook online spellen, komen ze in contact met deze mensen. Soms zijn het druggebruikers, soms gewoon jonge mannen die geld nodig hebben of mensen die in de schulden zitten. Hen wordt geld aangeboden om op het oog simpele dingen te doen: zoals een pakketje wegbrengen of een gebouw inspecteren.

„Daarnaast zijn veel Oekraïners naar Europa gevlucht - een deel van hen via Rusland of vanuit de door Rusland bezette gebieden. Daar zijn ze vaak onder druk gezet of gerekruteerd door Russische autoriteiten.

„Rusland maakt ook gebruik van de Russische diaspora in bijvoorbeeld de Baltische Staten, Frankrijk en Duitsland. Daar wonen heel veel Russen of mensen die familieleden hebben in Rusland en daardoor kwetsbaar zijn. Zij kunnen moeilijk een aanbod of druk van de veiligheidsdiensten afslaan als dat consequenties heeft voor een familielid in Rusland.”

Veel sabotageacties lijken te zijn mislukt - DHL-pakketjes die te vroeg of niet explodeerden, de treinen in Polen die niet ontspoorden. Doet Rusland dat expres om slachtoffers te voorkomen of zijn de acties mislukt?

„Nee, zo verijnd werken ze niet. Ik denk dat ze gewoon gefaald hebben. De kracht van deze operaties is dat de consequenties ervan heel klein zijn voor de Russische veiligheidsdiensten. Ze communiceren via internet, hoeven niet zoals vroeger geheim agenten naar het buitenland te sturen die tijdrovende contacten moeten leggen. Nu sturen ze gewoon een berichtje via Whatsapp of Telegram.

„En als een actie mislukt doordat iemand bijvoorbeeld naar de politie gaat en alles vertelt, dan verliest Rusland geen medewerkers die voor de veiligheidsdiensten werken. Waarschijnlijk wordt alleen het account waarmee gecommuniceerd werd geblokkeerd. Dat is het. En zelfs als de persoon achter het account waarmee de saboteur contact had geïdentificeerd wordt, dan hebben de Russische veiligheidsdiensten duizenden en duizenden van deze contactpersonen in dienst.

„Bovendien zijn de kosten laag voor de acties”, zegt Borogan. Uit Poolse rechtbankverslagen, in handen van NRC, blijkt dat de rekruten tussen enkele tientallen tot honderden euro's kregen. In andere landen ging het bij grotere acties niet om heel veel hogere bedragen dan een paar duizend euro.

Komt er ooit een einde aan deze sabotageacties?

„Ik durf niks te voorspellen, vanwege de onderhandelingen die nu plaatsvinden tussen Rusland, de Verenigde Staten en Oekraïne. Maar zelfs al zouden deze onrechtvaardige en oneerlijke onderhandelingen tot een vredesakkoord leiden, dan zullen de Russische veiligheidsdiensten hun sabotageacties in Europa niet stoppen.”

Advertentie

SNEEUWWITJE	VLECHT	KOUD	DOORNROOSJE
MUISJES	HARDVOCHTIG	APPELSTROOP	MISTRAL
HAGELSLAG	ASSEPOESTER	REGENTESK	RIGIDE
ROODKAPJE	VLOKKEN	BEBOGEEN	VROUW HOLLE

Precies Vier
16 aanwijzingen vormen precies 4 groepen van 4: verbind de woorden die een connectie hebben.

Speciaal voor doordenkers die overal verbanden zien

NRC brengt je elke dag de leukste en meest (ont)spannende puzzels. **Speel hier de Precies Vier van vandaag!**

Speel **Precies Vier** op nrc.nl/puzzels, in de **nieuwsapp** of download de **NRC Puzzels-app**

NIEUWSBRIEVEN

Kantelpunten

NIEUW Elke zondag

Hoe moeten we ons verhouden tot de verschuivingen in geopolitiek, AI, ecologie, democratie?
Vanuit de opinieredactie van NRC een nieuwsbrief vol met het beste van wat we zelf binnen krijgen en

de mooiste parels uit de wereldpers, over de grote kantelpunten van deze tijd. Een blik voorbij de korte termijn, met hulp van de ideeën en initiatieven van jullie, onze lezers.

Schrijf je in via nrc.nl/nieuwsbrieven

Werken als zelfstandige? Kies voor zekerheid, voor jou én je opdrachtgever.

Met Verloning.nl werk je 100% DBA-proof, zonder gedoe met ingewikkelde contracten. Geen zorgen over schijnzelfstandigheid of naheffingen – wij bieden de zekerheid waar opdrachtgevers op kunnen vertrouwen. Zo maken we het hen makkelijk om jou in te huren, terwijl jij gewoon je vrijheid behoudt.

100%
WET DBA
PROOF

verloning.nl



DE ZITTING

Een steekpartij met een keukenmes, een verbroken contactverbod en veel onduidelijkheid

Een 25-jarige verdachte verblijft met haar dochtertje in de vrouwenopvang. Ze spreekt geen Nederlands en heeft geen inkomen of netwerk. Nu moet ze zich in de rechtbank verantwoorden voor het steken van haar echtgenoot.

Door **Süeda Isik**



De zaak

Mogelijk gaat het hier om een gedwongen huwelijk, meent de advocaat van de verdachte die haar echtgenoot in de arm stak. De 25-jarige Khadija, geboren in Marokko, verhuisde in 2023 naar Nederland om te trouwen met de man die haar nu aanklaagt. Het leeftijdsverschil tussen de twee is groot, al wordt niet duidelijk precies hoe groot. Nu eist hij 5.000 euro schadevergoeding voor de opgelopen wonden.

De man zit ook in de zaal. Spijkerbroek, bergschoenen, grijze stoppelbaard. Naarmate de zitting vordert en duidelijker wordt hoe ongelijkwaardig de relatie was, zakt hij verder onderuit. „Ik heb haar niet gekocht, maar wel afgesproken dat ze een heel goede vrouw moest zijn”, zou hij tegen de rechter-commissaris hebben gezegd.

Khadija verblijft in de vrouwenopvang, met het tweejarige dochtertje van het stel. Ze spreekt geen Nederlands, heeft geen inkomen of netwerk buiten haar man, van wie ze op papier nog moet scheiden.

Khadija's handen liggen gevouwen in haar schoot. Donkerbruin haar valt over haar capuchon. Links van de verdachte zit de tolk, rechts haar advocaat. Voor de rechter moet Khadija zich verantwoorden voor het steken en ook voor het overtreeden van het contactverbod, dat ze na het incident kreeg opgelegd. „Ik heb meneer niet zomaar gestoken”, zegt ze. „Het was zelfverdediging. Meneer begon met mishandelen.” Tijdens haar politieverhoor had ze nog een blauw oog en meerdere blauwe plekken.

Khadija vertelt dat haar ex haar een vuistslag gaf in het bijzijn van

hun dochtertje. Dat hij dreigde naaktfoto's naar haar familie te sturen, kwaadsprak over haar overleden ouders en haar vaker sloeg. Ze zegt dat hij haar met een middelgroot keukenmes wilde steken en dat ze het mes afpakte en hem zelf, in een impuls, stak. Haar ex verklaarde bij de rechter-commissaris dat ze al langer relatieproblemen hadden. Volgens hem was Khadija mentaal ziek en onderhield ze contact met andere mannen.

Wie precies schuld heeft, blijft onduidelijk. Het woord van de één staat tegenover dat van de ander. De advocaat van de man leest diens slachtofferverklaring voor waarin staat hij nog in shock is, dat hij niet vermoed-

de waartoe Khadija in staat was, dat zijn twee oudere kinderen van een andere vrouw afstand namen van hem vanwege Khadija's geschreeuw.

Khadija's advocaat wil het hebben over een WhatsApp-bericht dat haar cliënt de zaterdag voor de zitting kreeg. De afzender noemt zichzelf een gemeentebtenaar „die aan haar dossier werkt”. De advocaat vat samen: Khadija wordt dringend verzocht terug te gaan naar haar echtgenoot. Ze vermoedt dat het bericht niet van de gemeente komt maar van de man zelf, die nu op het puntje van z'n stoel zit.

De officier stelt vast dat sprake was van een onveilige thuissituatie: de vrouw had blauwe plekken, de man een snijwond. Vanaf dat moment lopen de verhalen uiteen. Khadija verblijft in een opvanghuis en zegt dat haar ex haar ernstig beperkte, dat ze geen paspoort had en financieel volledig afhankelijk van hem was. Ze verklaart dat ze een eerdere aangifte tegen hem heeft ingetrokken, omdat hij dat eiste.

Volgens de officier is er wel wettig, maar geen overtuigend bewijs. Het politieonderzoek was beperkt. „Het is duidelijk dat beiden hulp nodig hebben, maar ik weet niet welk verhaal klopt.” Hij wijst erop dat de man de aangifte wilde intrekken maar nu wél een schadeclaim indient. „Dat kan ik moeilijk rijmen.” De officier vraagt om vrijspraak: te veel blijft onduidelijk. Vast staat wel dat Khadija het contactverbod verbrak. Haar ex had haar thuis uitgenodigd om het goed te maken. Maar gezien de vrijspraak die de officier vraagt voor het eerste feit, vindt hij een straf opleggen niet passend.

Het oordeel

De rechter constateert dat beide partijen letsel hebben opgelopen. „Dat van meneer was ernstiger dan dat van u”, zegt ze tegen Khadija. „Maar ik denk niet dat u de bedoeling had zwaar lichamelijk letsel toe te brengen.” Het letsel - twee snijwonden die vijf hechtingen behoeften - wijst daar ook niet op.

Heeft Khadija zich dan wel schuldig gemaakt aan gewone mishandeling? „Ik ben het met de officier eens dat niet goed is vast te stellen wat precies is gebeurd”, zegt de rechter. „De officier zegt dat niet kan worden vastgesteld dat u uw man bewust pijn wilde doen, ik volg dat. Daarom spreek ik u van dit feit vrij.” Voor het overtreeden van het contactverbod ligt het anders. „U was daar die dag, terwijl dat niet mocht.” Daarvoor verklaart de rechter haar schuldig. Maar omdat Khadija onschuldig is bevonden voor de beschuldiging die heeft geleid tot het verbod, legt de rechter haar geen straf op.

IJSSELSTEIN

Hun koeien pasten niet meer in de plannen van de provincie, zei de ambtenaar die aan de keukentafel zat. Waar hun huis en stallen stonden moest een natuur- en recreatiegebied komen. een gebied in de ‘sfeer van de Hollandse romantiek’ met een labyrint van waterpartijen, waar mensen - zo stond het in de folders - fijn naar kikkerdril konden vissen. Anita Heijdra en haar man Edwin moesten vertrekken, met hun zoons en het hele vleesveebedrijf.

Dat ze er pas een paar maanden woonden en n t een vergunning hadden van diezelfde provincie - tj , niks aan te doen. Muren gemetseld, leidingen gelegd, het beton van de nieuwe hokken gestort, alles hadden ze zelf gedaan. Het was hun droom: eindelijk bij de koeien wonen, niet meer in het rijtjeshuis op afstand van hun bedrijf, hun zoons die zouden opgroeien op de boerderij. En nu was het alweer voorbij.

„Ik kom er zelf wel uit”, had de ambtenaar gezegd. Het gezin bleef verbijsterd achter. Het is nu twintig jaar geleden, en het was nog maar het begin.

Toen Anita Heijdra (58) begin november hoorde dat de Nationale Ombudsman onderzoek doet naar het agrarisch beleid van de overheid, was ze opgelucht. Vooral omdat Reinier van Zutphen zei dat hij vermoedde dat „onbehoorlijk overheidsbeleid heel veel boeren en hun families ernstig in de knel heeft gebracht.”

„Ik heb van dichtbij meegemaakt hoe de kloof tussen boer en overheid groeit”, vertelt ze bij een kop thee in haar keuken. Haar man Edwin is even bij het gesprek, maar wil haar vooral het verhaal laten doen.

Ze schreef er dit jaar over in *Op ons Bord*, een boek dat ze uitga f in eigen beheer. Ze onderbouwt haar ervaringen tijdens het gesprek met (overheids)documenten die haar verhaal staven. „De communicatie veranderde van informatief naar bijna agressief. Op de eerste pagina van een brief worden vaak al sancties aangehaald, het kleinste administratieve foutje in de vele digitale formulieren die we moeten invullen leidt steeds vaker tot boetes. Je voelt je onmachtig.”

Een stapel bankbiljetten

Aan de wieg van zijn pasgeboren zoon pakte Edwin Heijdra in december 1994 zijn zware veehandelaarsportefeuille en haalde er een grote stapel bankbiljetten uit. Hij liet het geld knisperen boven de ogen van de baby. Anita keek er met verwondering naar. Zij komt niet van de boerderij. Samen kregen ze nog twee zoons en ook zij werden vanaf dag   n als bedrijfsopvolger gezien.

Heijdra was een man van de veemarkt. Maar na de mond- en klauwzeercrisis, vlak na de eeuwwisseling, werden de Nederlandse regels voor het bij elkaar brengen van dieren zo aangescherpt dat de traditionele veemarkt het niet overleefde.

Anita en Edwin organiseerden een trekkerprotest op de snelweg en spanden een rechtszaak aan tegen de Staat. Ze wilden door op de veemarkt, net als in andere landen. Het protest mislukte - er kwamen maar weinig mensen. Ze verloren de rechtszaak, en Anita Heijdra weet nog goed wat haar man zei: „Er bestaat dus geen onafhankelijke scheiding tussen de overheid en de rechters”, en „onze bloedeigen overheid prijst ons voedsel uit de markt met steeds maar extra regels. Het lijkt wel of niemand het doorheeft.”

Het nieuwe bedrijf in IJsselstein was hun toekomst. Ze zouden zich er toeleggen op het afmesten van koeien, om het na de slacht als luxe vlees aan slagers te leveren. En toen stond de ambtenaar van de provincie op de stoep met de mededeling dat ze moesten vertrekken. Anita Heijdra: „Die man komt hier het erf op en begint meteen van alles af te kraken.

INTERVIEW ANITA HEIJDRA BOERIN

‘Er is niemand met een gezicht, je krijgt ze nooit te spreken’

Op haar boerderij vertelt Anita Heijdra wat 25 jaar strijd met de overheid heeft gedaan. „Je wilt niet dat je kinderen wantrouwend opgroeien, maar dat is ons niet gelukt.”

Door Enzo van Steenberghe Fotografie Mona van den Berg



Anita Heijdra: „Ik zal nooit de blik vergeten van Edwin, die in alle vroegte op de bank zat met een glas water toen de laatste koeien waren opgehaald.”

Toen ik iets wilde zeggen, zei hij alleen: ‘u kunt hier wel blijven zitten, maar dan raakt u alles kwijt.’”

Jul ie besluiten daarna om weer opnieuw te beginnen.

„We hebben eerst voorgesteld om aan boerderij-educatie te doen, producten te verkopen in een winkel, drie jaar lang hebben we van alles geprobeerd. Maar ze wilden daar geen koeien, en wij hadden drie jonge zoons. Dus besloten we het stuk grond te kopen dat de provincie Utrecht ons 500 meter verderop aanbod.”

De provincie stelt julle schadeloos, waardoor julle in 2012 kunnen bouwen op de nieuwe locatie.

„Daar vonden ze een verkleuring in de grond, waardoor een archeologisch onderzoek verplicht was. Kostte ons 150.000 euro. Ze vonden wat aardewerkresten en overblijfselen van een paal uit de Bronstijd in de grond. Moesten we een ontheffing aanvragen, want de stal tien meter verderop neerzetten mocht niet en de paal moest in de grond worden ‘geconserv erd’. En toen we aan alle voorwaarden hadden voldaan, ging de provincie het ons w  r moeilijk maken.”

Wat gebeurde er?

„Een afdeling van de provincie Utrecht diende bezwaar in tegen onze verhuizing omdat we in een stiltegebied kwamen te wonen. Terwijl een andere afdeling van diezelfde provincie de grond aan ons had verkocht. Weer een andere afdeling eiste een ontheffing omdat de rugstreeppad, een beschermde diersoort, op ons terrein leefde.”

Konden julle in gesprek met de provincie?

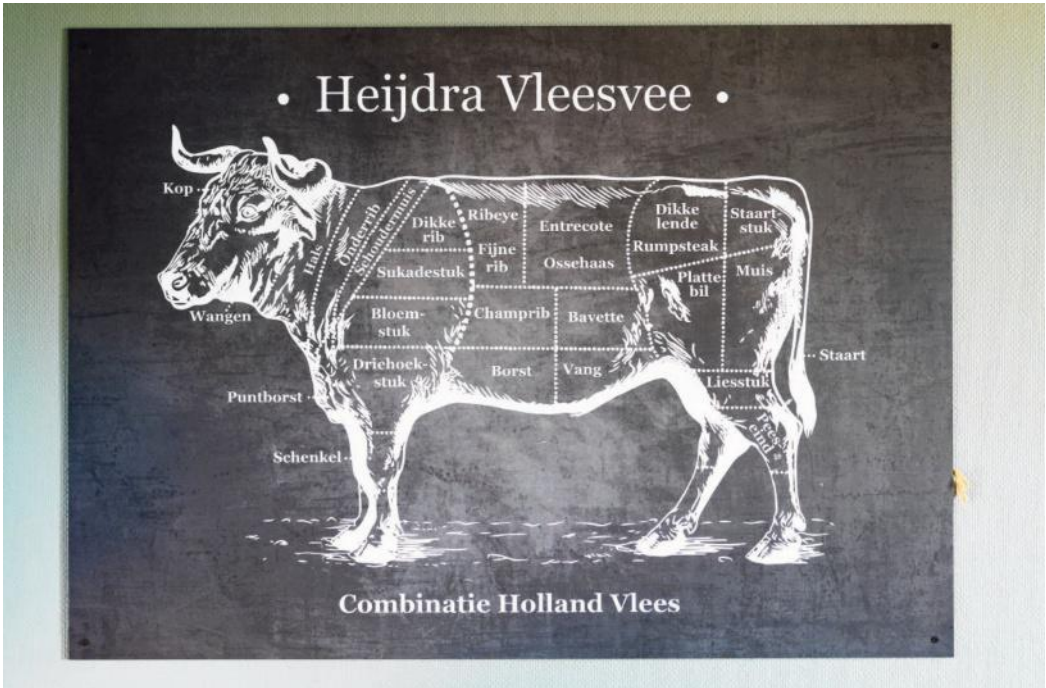
„Er is geen mens met een gezicht. Je kent ze niet, krijgt niemand te spreken, kan niemand bellen, alles gaat via ambtelijke brieven. Individueel begri p ik dat al die mensen hun vinkjes moeten afkruisen, maar het maakt je gek.”

Is dit specifiek iets wat boeren meemaken?

„Ik denk dat boeren met heel veel regels te maken hebben en er dus vaak tegenaan lopen. Over grond, transport, dieren, duurzaamheid, natuur, stikstof. Je moet alles bevechten. Dat je je land nodig hebt voor je bedrijf, hoeveel dieren je mag houden. En zeker sinds de stikstofcrisis wordt op boeren neergekeken, alsof we allemaal klimaatontkenners zijn.”

De overheid moet ook aan natuurherstel werken, en julle zijn ondernemers.

„Dat begri p ik, maar onder de huidige regels is er in mijn ogen geen garantie op



Wandplaat in de woning van de familie Heijdra.

voldoende natuurherstel. Bovendien is de overheid heel star geworden. Dat maakt mensen bang. Wij zijn hier thuis strijdbaar  n flexibel  n positief ingesteld, en we snappen het belang van regels en stikstofmaatregelen, maar toch voelen we ons murw gebeukt.”

In julle gezin is het wantrouwen steeds verder toegenomen, schrijf je in je boek. Je beschrijft dat ook julle zoons dat op jonge leeftijd al overnemen.

„Ik sta er zelf niet zo in, ik geloof niet in complotten. Maar als je onze ervaringen ziet met de overheid, dan snap ik wel dat hij zich bevestigd voelt in zijn gevoel. Het is ook sentiment dat online gedeeld wordt en versterkt. Edwin heeft de neiging veel op zijn telefoon te zitten als hij zich niet goed voelt...”

Hoe ga je daar samen mee om, als echt-paar?

„Ik probeer het altijd te nuanceren, tegen te spreken ook wel. Maar hij wordt stil op een gegeven moment, en dan weet ik genoeg. Na veertig jaar huwelijk waardeer je best in elkaar dat je anders denkt, maar op een bepaald moment zat het zijn mentale en fysieke gezondheid in de weg. Hij kreeg hartproblemen, en voelde zich een tijd slecht. Daar had ik wel zorgen over natuurlijk.”

Op een gegeven moment komt een inspecteur van de Voedsel- en Warenautoriteit op onaangekondigde inspectie, voor de zoveelste keer, terwijl Edwin vaak heel kritische berichten op sociale

media post over die organisatie.

„Dat vinden mensen de meest sprekende sc  ne uit mijn boek, die man met dat brilletje die nare opmerkingen maakt en er alles aan doet om maar het kleinste foutje te ontdekken - wat niet lukt.”

Je merkt dan ook aan je zoon van 15 dat hij zich afzet tegen die man.

„Daar schrok ik van, als moeder. Hoe kan het dat wij dit sentiment niet voor onze kinderen verborgen hebben kunnen houden?”

Had je het willen verbergen?

„Als ik het over mocht doen wel, ja. Aan de andere kant zie ik dat ze goed terecht zijn gekomen. Mijn oudste zoon heeft een groot loonwerkbedrijf en die weet zich goed te verhouden tot de overheid, waar hij ook opdrachten voor doet. Maar onbevallen zijn ze ook nooit geweest. En dat is, denk ik, bij veel boeren aan de hand. Het heeft invloed op de keuze van dochters of zoons om zelf boer te worden.”

Tijdens de boerenprotesten, drie jaar geleden, dacht je voor het eerst: als mijn jongens maar geen boer worden.

„Ze hebben ook een andere keuze gemaakt. Dat doet best pijn, zeker bij mijn man, maar we begrijpen de jongens heel goed. Maar de jongste zou morgen weer koeien willen houden, als het allemaal wat soepeler kon.”

De koeien in de stal naast het huis zijn sinds een paar jaar weg. Een grote supermarktketen zette na jaren ineens een samenwerking met de familie stop. Het idee

was geweest om melkkoeien, die normaal direct worden geslacht als ze minder melk geven, een ‘tweede leven’ te geven door ze als vleeskoeien af te mesten en op die manier rundvlees in Nederland te produceren, waardoor importeren - wat nu vaak gebeurt - niet meer nodig zou zijn. Het vlees lag al in de winkels, maar veehandelaren en slachterijen wilden niet zomaar meewerken, waarop de supermarktketen de familie van de ene op de andere dag aan de kant schoof en - ze toont het aan met een brief - weer gaat werken met een groot slachtbedrijf. De familie kreeg een schadevergoeding.

„Onze zoons hadden ons gewaarschuwd voor de kilheid van grote bedrijven, maar wij wilden van het positieve uitgaan”, zegt Anita Heijdra. „Hadden we maar geluisterd. Ik zal nooit de blik vergeten van Edwin, die in alle vroegte op de bank zat met een glas water toen de laatste koeien waren opgehaald.”

Was er een overeenkomst in de manier waarop de overheid en een groot bedrijf met julle omgingen?

„De starheid. Toen ze ermee stopten, leek het wel of wij als mensen ook niet meer bestonden, terwijl we jaren in goed vertrouwen hadden samengewerkt. Ineens voelden we ons ongewenst, heel nietig.”

Hoe ziet je leven er nu uit?

„Edwin kan het nog moeilijk loslaten. Tot vorige week kon hij maaien en gasballen persen bij boeren in de omgeving, daar haalt hij plezier uit. Maar de donkere maanden zijn lastig. In de stal komt hij niet veel meer, dat doet pijn.”

Julle hebben nog wel veel land waarvan je kunt leven.

„Daar halen we geld uit doordat andere boeren er bijvoorbeeld mest kunnen uitrijden. Ook het land bij het vorige huis in IJsselstein hebben we nog. Dat Hollands romantische landschap van de provincie is er nooit gekomen. We kunnen het verhuren om er zonnepanelen op te zetten, daar haal je zo vijf keer een modaal inkomen uit. Maar dat wil Edwin niet, want dat is vruchtbare langbouwgrond voor voedselproductie. Daar is hij rechtlijnig in, al kunnen we het ons ook veroorloven.”

Als ik vraag hoe het gaat, begin je over je man en het bedrijf.

Ze lacht. „Ik ben er ook nog, ja, en ik ben vooral heel dankbaar dat we nog samen zijn. Ik heb een paar jaar geleden een gezichtsverlamming gehad en was overwerkt. Daar ben ik van genezen. Het schrijven van het boek gaf energie, ik heb nu vriendinnen, heb voor het eerst hobby’s. Ik heb jaren alleen maar overleefd. Nu kan ik ook een beetje leven.”

Advertentie

nrcveilingen

KUNST, JUWELEN, TASSEN & ZILVER

Vanavond live en online veiling!

Kunst om 19.30 uur

Wim Oepets, *Waspplaats op het marktplein, Zuid-Frankrijk, 1952*, olieverf op doek, 71 x 91,5 cm. ( 25.000-35.000).
Bieden vanaf  20.000.

Kijk snel op **nrcveilingen.nl** en bied mee

BRAND WOONTORENS

Hongkong drukt kritiek op brand kop in

Het door Beijing gecontroleerde bestuur richt zich niet alleen op de schuld-vraag, maar ook op burgers die opheldering eisen.

Wieland van Dijk
AMSTERDAM

Langzaam wordt duidelijk dat de brand in de zeven woontorens van Wang Fuk Court in het district Tai Po in Hongkong niet zo rampzalig had hoeven uitpakken als de beheerder van het complex en de aannemer die een renovatie van de flats uitvoerde, zich aan de regels hadden gehouden.

Direct na de brand ging veel aandacht uit naar de steigers van bamboe die om de flats waren gezet. Maar inmiddels is duidelijk dat met name het gebruikte plastic veiligheidsnet en de piepschuimplaten waarmee de ramen van de appartementen werden afgedekt, hebben gezorgd voor de snelle verspreiding van de brand. Bovendien bleek vrijdag dat de brandalarmen in alle acht woontorens van Wang Fuk Court niet goed werkten.

De Hongkongse brandweer stelde het officiële dodental zondag bij naar 146. In vier van de zeven getroffen woontorens zou de zoektocht naar slachtoffers zijn afgerond. Tientallen mensen worden nog vermist, en zeker 79 gewonden liggen in ziekenhuizen, sommigen in kritieke toestand.

De autoriteiten hebben in het on-



Politieagenten dragen **stoffelijke overschotten** van slachtoffers uit het wooncomplex. FOTO TYRONE SIU/REUTERS

derzoek naar de ramp inmiddels elf mensen gearresteerd, onder meer op verdenking van doodslag, grove nalatigheid en mogelijke corruptie. Het bedrijf dat de verbouwing uitvoerde, was al vaker gestraft voor overtredingen van de veiligheidsregels.

Ook de Hongkongse autoriteiten krijgen steeds meer kritiek, met name vanwege het gebrekkige toezicht op de bouwveiligheid rond het wooncomplex. Bewoners hadden al meermalen aan de bel getrokken over de onveilige bouwnetten.

Ook zijn er vragen over de aanbesteding van de renovatie. Bewoners

vonden de gekozen aannemer te duur, maar hun bezwaren werden genegeerd. Een van de verantwoordelijke districtbestuurders zou tegelijk adviseur zijn geweest van het gekozen bouwbedrijf.

Op zulke kritiek zit het stadsbestuur, dat de laatste jaren onder steeds nauwer toezicht van Beijing is komen te staan, niet te wachten. Net als in China zelf zijn de autoriteiten beducht voor protesten die na een ramp als deze kunnen uitbreken, en die zich dan soms verbreden tot algemeen ongenoegen over de overheid.

Het hoofd van de afdeling Natio-

nale Veiligheid van de Hongkongse politie Steve Li Kwai-wah zou vrijdag al een bezoek hebben gebracht aan het rampterrein om een einde te maken aan een menselijke keten van vrijwilligers, die goederen doorgaven voor de hulpverlening. Volgens de Beijing-gezinde krant *Wen Wei Po* bevonden zich onder hen „relschoppers”.

Zaterdag waarschuwde het Chinese Bureau voor de Bescherming van de Nationale Veiligheid in Hongkong voor „anti-Chinese elementen” die op zoek zijn naar een gelegenheid om „chaos te veroorzaken”. Die „misbruiken de pijn van de slachtoffers om hun

politieke doelen te bereiken”, en „de donkerste momenten van het zwarte geweld” te doen herleven - een verwijzing naar de felle protesten tegen het gezag van Beijing in 2019 en 2020.

Inderaad werd dezelfde dag student Miles Kwan (24) gearresteerd op verdenking van „opruiming”, een vergrijp waarop gevangenisstraf staat. Hij had het initiatief genomen voor een petitie die onder meer opriep tot een onafhankelijk onderzoek, en het ter verantwoording roepen van het stadsbestuur. In de buurt van Wang Fuk Court deelde hij pamfletten uit.

Op internet is Kwans petitie verwijderd, maar iemand die zegt oud-bewoner van Tai Po te zijn, heeft de tekst opnieuw online geplaatst. „Als de overheid werkelijk [...] het vrouwen wil herstellen, moet het echte verantwoordelijkheid nemen in plaats van elk incident te wijten aan zogenaamde „zwarte rellen” [...]”, schrijft deze ‘Snow Falcon’. „Anders riskeert ze het beeld te versterken dat alleen voorvechters van Hongkongse onafhankelijkheid de rechten van de burgers kunnen beschermen.”

Voor massale publieke rouw is nog wel ruimte. In een plantsoen niet ver van de geblakerde resten van de woontorens is een bloemenzee ontstaan. Ook daar sijpelt wel degelijk kritiek door: „Dit is niet gewoon een ongeluk, dit is de rotte vrucht van een onrechtvaardig systeem”, staat op een anoniem briefje tussen de boeketten.

Met medewerking van Tabitha Speelman in Beijing.



VN-rapporteur **Francesca Albanese** en de Zweedse activist **Greta Thunberg** waren vrijdag bij een pro-Palestijnse demonstratie in Rome. FOTO FABIO FRUSTACI/ANP/EPA

ANALYSE RAKETAFWEER

Italië promoot eigen afweersysteem in strijd om Europese defensiemiljarden

Defensiebedrijf Leonardo stort zich in de race om afweer tegen Russische raketten, na kritiek dat het nog zaken met Israël doet.

Ine Roox
ROME

Veel Italianen staakten vrijdag voor de derde keer in drie maanden uit solidariteit met de bevolking van de belegerde Palestijnse Gazastrook. De boodschap: stop de ‘oorlogsbegroting’, en wat de stakers beschouwen als Italiaanse medeplichtigheid aan de vernietigingsoorlog in Gaza. Aan de daaropvolgende manifestatie in Rome, zaterdag, namen de Zweedse activist Greta Thunberg en VN-rapporteur Francesca Albanese deel.

Actievoerders hekelen dat miljarden euro’s naar defensie gaan, terwijl er tekorten zijn in het onderwijs en de zorg. Kop van jut is defensiebedrijf Leonardo, waarvan de Italiaanse overheid voor 30 procent aandeelhouder is, en dat ondanks de oorlog lopende onderhoudscontracten met Israël uitvoert.

Na maanden van protesten, reputatieschade en zelfs een klacht van een collectief van Italiaanse juristen en activisten bij het Internationaal Strafhof, lanceert Leonardo een tegenoffensief. Donderdagavond presenteerde de beursgenoteerde defensiefirma in het bijzijn van investeerders en Italiaanse topmilitairen in Rome zijn ‘Michelangelo Dome’ (Koe-pel van Michelangelo), een raketaf-

weersysteem dat tegen 2028 volledig operationeel moet zijn.

„Niemand is in staat tot wat wij kunnen met data, software, AI en hardware”, zei Roberto Cingolani, een oud-minister die sinds 2023 aan het hoofd van Leonardo staat. Cingolani’s stokpaardje is dat „de vrede verdedigd moet worden”, en dat dit „een prijs heeft.” Het technisch vernuftige systeem dat hij presenteerde, kan met zijn „voorspellende algoritmes anticiperen op de activiteit van de vijand”. Een Hollywoodachtige simulatievideo suggereerde dat wie de Michelangelo Dome in huis haalt, slechts op een knop hoeft te drukken om zijn defensie op orde te krijgen.

Europees alternatief

De naam doet behalve de poëtische verwijzing naar renaissanceschilder Michelangelo die het plafond van de Sixtijnse Kapel beschilderde, vooral denken aan de Iron Dome (Izeren Koe-pel), het Israëlische raketafweersysteem dat sinds 2011 kortetafstands-raketten en artilleriegranaten onderschept, en de ‘Gouden Koe-pel’, die de Amerikaanse president Donald Trump wil laten ontwikkelen voor de Bel-VS. Het Italiaanse defensiebedrijf zet zich met een eigen raketafweersysteem dus duidelijk in de markt als Europees alternatief. Opvallend, omdat er al een Europees samenwerkings-

verband voor raketafweer bestaat.

Toen Rusland in februari 2022 Oekraïne binnenviel, beseften heel wat Europese landen dat zij niet klaar waren voor een oorlog met drones en raketten. Enkele maanden later, op 13 oktober 2022, sloegen veertien NAVO-landen plus toekomstig lid Finland de handen in elkaar voor het ‘European Sky Shield Initiative’ (ESSI). Onder leiding van Duitsland spraken de landen af samen te werken aan de versterking van de lucht-

Door de Duitse investering kan al een flink stuk van Europa worden beschermd

en raketafweercapaciteiten van de NAVO en van Europese landen. Elk land zou zijn eigen bijdrage leveren aan dit Europese raketschild. Om zich tegen Rusland te wapenen kopen Europese landen inmiddels voor miljarden euro’s bij de Israëlische defensie-industrie, zocht de Belgische krant *De Standaard* uit. De oorlog in Gaza lijkt hierbij geen obstakel, eerder integendeel. „Op al de technologie, van het kleinste wapenvizier tot de grootste radar, kunnen de Is-

raëli’s het label ‘battle-tested/combat-proven’ plakken”, schrijft de krant. Het is al in een echte oorlog gebruikt, wat in de defensiesector als een kwaliteitslabel geldt.

Grote afwezigheid in dit Europese raketschildprogramma dat inmiddels meer dan twintig leden telt, zijn Spanje, Frankrijk en Italië. Wie wel meedoet, probeert met een luchtverdediging met meerdere lagen het hele Europese continent te beschermen. Duitsland, de grote trekker, bestelde voor 3,6 miljard euro het Arrow-systeem van Israël. Die dure Arrow kan ballistische raketten tot in de ruimte onderscheppen en zo de bovenste laag dekken. Door de Duitse investering kan dus al een flink stuk van Europa worden beschermd. Andere landen, waaronder Nederland, verbeteren de luchtverdediging op de middellange afstand, en sloten hiervoor ook contracten met Israël.

Opvallende afwezig

Dat Italië, een NAVO-lidstaat met een grote defensie-industrie, een opvallende afwezigheid is in het project, heeft voor veel meer te maken dan louter de zware druk van de Italiaanse publieke opinie wegens de Gaza-oorlog. Met Airbus, Thales (beide Frans) en Leonardo hebben Frankrijk en Italië zelf grote defensiebedrijven in huis. En Leonardo wil niet naast de Europese

miljarden grijpen die een alternatief voor het ESSI-programma zou kunnen opleveren.

Leonardo hoopt met dit project dus meerdere doelen tegelijk te bereiken. Behalve een kans op lucratieve defensiecontracten is ‘Michelangelo Dome’ ook de uitgelezen gelegenheid om aan te tonen dat Italië zijn schouders zet onder Europese autonomie, in plaats van te blijven rekenen op Israëlische technologie. Wie weet kan het eigen raketafweersysteem de opgelopen reputatieschade door de Gaza-controverse enigszins tenietdoen.

Topman Roberto Cingolani benadrukte tijdens de presentatie in Rome dat Leonardo zich met dit project absoluut niet wil isoleren. „Italië is lid van de NAVO, en wij creëren een open architectuur.” De ‘Koe-pel van Michelangelo’ is dus klaar voor integratie in de NAVO, en zou bestaande afweersystemen met elkaar kunnen laten communiceren. In dezelfde adem voegde Cingolani er aan toe dat Leonardo volgens hem verder is dan de rest. „Het Europese project [European Sky Shield Initiative] is er een op papier, het onze is industrieel. Wij zijn al klaar. Wij kunnen de zaken versnellen in Europa en een *accelerator* zijn.”

Met medewerking van Nikolas Vanhecke

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs 69,95

59,95

WARM ON BIKES

Fietswanten

Nooit meer koude handen tijdens het fietsen

› Zachte voering en waterafstotend materiaal

› Gemaakt van 10 gerecyclede plastic flessen

› Met reflecterende biezen voor zichtbaarheid

Altijd warme handen op de fiets, zonder gedoe met losse handschoenen. De fietswanten van Warm on Bikes zijn dé oplossing voor iedereen die ook in de winter comfortabel wil fietsen. Deze stijlvolle fietswanten hebben een zachte binnenkant die je handen heerlijk warm houden en zijn gemaakt van 10 gerecyclede plastic flessen. De buitenkant van de fietswant is volledig waterafstotend, zodat regen en kou geen kans krijgen.

Bestel nu

nrcwebwinkel.nl/fietswanten



Duduzile Zuma-Sambudla tijdens een persconferentie van de uMkhonto weSizwe Party in Durban, afgelopen vrijdag. FOTO RAJESH JANTILAL/AFP

M/V/X IN HET NIEUWS DUDUZILE ZUMA-SAMBUDLA POLITICUS

Rusland-affaire rondom dochter Zuma zet familiebanden op scherp

De dochter van ex-president van Zuid-Afrika Jacob Zuma staat centraal in een onderzoek naar ronselpraktijken voor Rusland.

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Relatiebemiddeling

Drie maanden extra gratis bemiddeling
Verlang je naar een duurzame relatie?
Bel dan nu : 088-0221900 (alle regio's)

Met persoonlijke bemiddeling de hoogste kans op een vaste relatie.

www.mens-en-relatie.nl

VAN SLOBBE
EXCLUSIEVE
PARTNER SEARCH

VANSLOBBEDATING.NL +31 (0)6 5397 54 26

LATE LIEFDE VOOR 60-70 en 80 jarigen

ALERTE RELATIEBEMIDDELING
0613863420 - www.hellameets.nl

Ze bestaat. Echt.

DPSPartnerSearch.nl distinguished & discreet



Vind alle aanbieders op één rij!

BijzondereZaken.nl

Hugo Boogaerd

PRETORIA

Duduzile Zuma-Sambudla, normaal een uitgesproken figuur, zei geen woord tijdens de persconferentie in Johannesburg. Haar partij, de uMkhonto weSizwe Party (MK), had de pers vrijdag bijeengeroepen om haar aftreden als parlementariër toe te lichten. De dochter van voormalig president Jacob Zuma ligt onder vuur omdat zij Zuid-Afrikanen en Botswanen onder valse voorwendselen zou hebben geronseld voor de Russische strijd in Oekraïne. Zuma-Sambudla, zelf lid van bestuurscommissie van MK, staat daarnaast terecht op verdenking van opruiming. Volgens de nationale aanklager zette zij met opzweepende berichten op sociale media aan tot de grootschalige rellen in juli 2021 na de veroordeling van haar vader.

Zuma-Sambudla legt haar partijwerk tijdelijk neer om zich te kunnen verdedigen in het politieonderzoek naar de ronselpraktijken, zei MK-voorzitter Nkosinathi Nhleko. In werkelijkheid is het een poging om de schade voor Zuid-Afrika's grootste oppositiepartij te beperken. De partij ontkent dat zij iets met de ronselpraktijken te maken heeft.

Politieke erfgenaam

Haar terugtreden is een domper voor de ambities van Zuma-Sambudla. Het 43-jarige boegbeeld wordt gezien als de belangrijkste politieke erfgenaam van haar vader binnen de in 2023 opgerichte partij. In de media is zij de meest zichtbare vertegenwoordiger van MK, en tijdens de landelijke verkiezingen van 2024 leidde zij de campagne waarmee de partij in één keer de derde van het land werd. Zuma-Sambudla ontkent

dat haar 83-jarige vader haar voorbereidt op het partijleiderschap en omschreef hun onderlinge rolverdeling binnen de partij in 2023 als „mijn vader is het hoofd en ik ben de nek.”

Jacob Zuma, president van 2009 tot 2018, keerde in 2023 terug in de nationale politiek als leider van de MK-partij, nadat hij door het ANC was geroyeerd. Hoewel hij vanwege zijn veroordeling wegens minachting van de rechterlijke macht niet in het parlement mag plaatsnemen, blijft hij invloedrijk, vooral binnen de Zulu-gemeenschap, de grootste bevolkingsgroep in Zuid-Afrika.

De nieuwe beschuldigingen reiken verder dan Zuma-Sambudla's positie binnen de partij. Ze zou in juli, met twee andere verdachten, een groep van minstens zeventien mannen onder valse voorwendselen naar Rusland hebben gestuurd. Hen zou zijn verteld dat zij in Rusland een opleiding tot lijfwacht voor de MK zouden krijgen. Bij aankomst werden zij echter als huurlingen naar het front in de Oekraïense Donbas-regio gestuurd.

Volgens de Zuid-Afrikaanse nieuwssite News24, dat contact heeft met enkele mannen en hun familie, bestond de groep aanvankelijk uit meer dan twintig personen maar zijn daarvan inmiddels enkelen omgekomen. Leden van de groep vertelden aan de website dat Zuma-Sambudla is meegereisd naar Rusland om hen te brengen.

De affaire zet de familiebanden op scherp. Zuma-Sambudla's oudere halfzus, Nkosazana Bongani Zuma-Mncube, is uit „morele plicht” naar de politie gestapt. Volgens haar maakt Zuma-Sambudla zich schuldig aan mensenhandel, hulp aan buitenlandse strijdkrachten en fraude. In haar politieverklaring valt te lezen dat zeker acht van

de mannen tot de Zuma-familie behoren.

Ook haar vader lijkt zich zorgen te maken. News24 beschikt over een brief waarin hij zich richt tot de Russische minister van Defensie Andrej Beloësoev. Daarin vraagt Zuma dringend om de groep naar een veilige locatie te brengen. De MK wil de authenticiteit ervan niet bevestigen, maar de handtekening van Jacob Zuma staat er wel onder.

Opruiming

Zuma staat bekend om zijn hechte band met zijn dochter, die hem in het verleden onvoorwaardelijk steunde. In 2021 werd de oud-president gevangengezet wegens minachting van de rechtsorde, nadat hij had geweigerd te getuigen voor een commissie die onderzoek deed naar grootschalige corruptie tijdens zijn regeerperiode. Zijn dochter postte toen tientallen opruiende berichten op sociale media, waaronder een oproep tot „uitschakeling” van het land.

Volgens de nationale aanklager heeft Zuma-Sambudla daarmee de rollen die na de veroordeling van haar vader uitbraken. De relschoppers eisten zijn vrijlating en richtten op verschillende plekken grote schade aan. Bij de onlusten kwamen minstens 350 mensen om het leven.

Zuma-Sambudla moet zich in een in november begonnen strafzaak verdedigen tegen aanklachten variërend van opruiming tot terrorisme en publiek geweld, waarop tot levenslange celstraffen staan. Tijdens de eerste zittingsdag noemde zij de aanklachten „zwak” en „politiek gemotiveerd”.

Duduzile Zuma-Sambudla is niet uit de partij gezet en haar politieke loopbaan is nog niet voorbij. Voorlopig is haar belangrijkste strijd echter in de rechtszaal.

HUACHICOL

De illegale brandstofhandel is hét hoofdpijndossier in Mexico

Hooggeplaatste personen blijken betrokken bij een criminele organisatie die brandstof in en uit Mexico smokkelt.

Boris van der Spek

MEXICO-STAD

„Een keiharde aanpak” waarbij „geen middelen geschuwd zouden worden”. De Mexicaanse president Claudia Sheinbaum had het op haar persconferentie in september niet over de smokkel van drugs, wapens of mensen. Het ging over brandstofsomokkel, mogelijk het grootste hoofdpijndossier van de Mexicaanse regering.

In ‘huachicol’, oftewel de Mexicaanse term voor brandstofsomokkel, komen vrijwel alle problemen waar Mexico mee kampt samen. Dat werd in september van dit jaar extra duidelijk, toen de Mexicaanse autoriteiten een criminele organisatie ontmaskerden die zich bezighield met de smokkel van brandstof vanuit de VS, evenals het aftappen van pijpleidingen in Mexico zelf, om die brandstof juist in de VS te verkopen.

De criminele organisatie bestond onder meer uit hooggeplaatste marineofficiërs, steenrijke zakenmensen en overheidsfunctionarissen. De arrestaties toonden twee dingen: enerzijds probeert de Mexicaanse regering huachicol hard aan te pakken. Anderzijds is deze relatief onbekende misdaad een miljardenindustrie waarin macht en geld een harde aanpak bemoeilijken.

Corrupte douaniers

Huachicol is niet nieuw; brandstofdiefden smokkelen al sinds begin 20ste eeuw grote hoeveelheden brandstof uit of naar de VS. En binnen Mexico wordt ook al decennialang brandstof afgetapt. Maar de grootte die de huachicol-industrie inmiddels heeft aangenomen, is ongekend en heeft een steeds grotere impact op de nationale economie en op staatsoliebedrijf Pemex.

Huachicol bestaat in twee vormen. De zogeheten fiscale huachicol is de smokkel van brandstof via olietankers vanuit de zuidelijke Amerikaanse staten. Via corrupte douaniers wordt olie onder de noemer ‘basisolie’, en dus tegen een fiscaal lager tarief, Mexico binnengebracht. In Mexico wordt de olie omgedoopt tot ‘premiumbenzine’ en bij tankstations voor een aanzienlijk hogere prijs verkocht. Daarnaast wordt de olie in Mexico vaak nog gemengd met bijvoorbeeld water om het volume van de brandstof te vergroten. Een industrie waar criminele organisaties dagelijks bijna 50 miljoen dollar mee verdienen, schat de Mexicaanse belangenorganisatie Organización Nacional de Expendedores de Petróleo (Onexpo).

De andere vorm is binnenlandse huachicol, waarbij pijpleidingen in Mexico worden afgetapt en de opbrengst vervolgens wordt verkocht in het buitenland, van de VS tot in Azië. Hier verdienen criminele organisaties dagelijks naar schatting 24 miljoen dollar mee.

Corrupte douaniers en zakenmensen, belastingontduiking en een



Mexicaanse militairen arresteren een verdachte die betrokken zou zijn geweest bij de grootschalige smokkel van brandstof. FOTO DAVID PEINADO/GETTY IMAGES

transnationaal crimineel netwerk: zowel Mexico als de Verenigde Staten lijken er volledig van doordrongen dat deze miljardenindustrie ontmaskerd moet worden. In mei van dit jaar noemde het Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN) van het Amerikaanse ministerie van Financiën Scott Bessent huachicol een „melkkoe voor de narcoterroristische activiteiten van het Jalisco-kartel”. Naast het sanctioneren van Mexicaanse particulieren en bedrijven die onderdeel zijn van het transnationale netwerk, richten de Amerikaanse autoriteiten zich sinds dit jaar ook op Amerikaanse staatsburgers.

Eerder dit jaar arresteerde de Drug Enforcement Administration (DEA) alle leden van een familie uit Utah die ervan worden beschuldigd tussen 2022 en 2025 voor 300 miljoen dollar aan gestolen Mexicaanse ruwe olie naar de VS te hebben gesmokkeld. Dat zouden ze gedaan hebben via een simpel ogende zwendel, door de olie bij corrupte douaniers aan te geven

als smeermiddel. Via meerdere bezouwen, die alleen op papier bestonden en gelieerd waren aan de familie, zouden ze tientallen miljoenen dollars hebben witgewassen voor Mexicaanse kartels, die onder president Trump als terroristische organisaties zijn aangemerkt.

Staatsoliebedrijf Pemex zou in vijf jaar zeker 3,8 miljard dollar zijn misgelopen

De Mexicaanse regering probeert ook een duit in het zakje te doen. Onder de huidige president Claudia Sheinbaum werd in de eerste acht maanden van 2025 bijna 70 miljoen liter aan gestolen brandstof in beslag genomen, waar de vorige president Andrés Manuel López Obrador in zijn termijn van zes jaar in totaal nog geen 46 miljoen liter brandstof in beslag liet nemen.

Het is voor de Mexicaanse regering economisch van groot belang om de organisaties achter de grootschalige huachicol in Mexico aan te pakken.

Het noodlijdende staatsoliebedrijf Pemex, dat kampt met schulden van meer dan 100 miljard dollar en een betalingsachterstand van 20 miljard dollar heeft bij leveranciers, lijdt grote verliezen door het aftappen van hun leidingen. In de afgelopen vijf jaar zou het staatsbedrijf zeker 3,8 miljard dollar aan inkomsten zijn misgelopen door brandstofdiefstal. En de veroorzaakte schade neemt alleen maar toe: waar in 2019 ruim 370 miljoen liter olie werd gestolen, was dat in 2024 bijna duizend miljoen liter.

Mexicaanse schatkist

De impact van huachicol op de Mexicaanse schatkist is nog groter. Volgens een analyse van het Mexicaanse adviesbureau PetrolIntelligence loopt Mexico jaarlijks ruim 9,5 miljard dollar aan belastinginkomsten mis door de smokkel. Daarnaast staan de geweldsuitbarstingen in de staten Hidalgo, Guanajuato, Guerrero en Tamaulipas volgens veel experts direct in verband met de enorme bedragen die kartels kunnen verdienen met huachicol.

Volgens David Saucedo, expert op het gebied van veiligheid en georganiseerde misdaad in Mexico, is de omvang van huachicol jarenlang onderschat. „Zo’n 40 procent van alle ben-

zine en diesel die in Mexico verkocht wordt, is of afgetapt in Mexico of uit de VS gesmokkeld en hier gemengd”, zegt hij tegen NRC. Hoewel Saucedo ziet dat de Mexicaanse regering het onderwerp hoog op de agenda heeft, is er volgens hem een lange weg te gaan. „Allereerst is er de rol van de marine. Zij hebben onder de vorige regering deels de grensbewaking in hun portefeuille gekregen. Dat heeft gezorgd voor corruptie. Zij zijn het meest vertrouwde instituut van Mexico en nu blijkt dat zelfs hooggeplaatste mariniers flink meeverdienen aan de huachicol-industrie.”

Volgens Saucedo is de Mexicaanse regering te weinig bezig met het aanpakken van de geldstromen van de kartels. „Er wordt zo ongelooflijk veel geld verdiend met huachicol. Als je dat effectief weet aan te pakken, sla je een enorme slag”, zegt Saucedo. „Maar Mexico moet ook tegen de VS durven te zeggen dat daar meer moet gebeuren. Deze smokkel bestaat al sinds er brandstof bestaat. De VS wijzen wel naar Mexicaanse kartels, maar bedrijven in bijvoorbeeld Texas verdienen er miljarden aan. Zolang de Amerikanen hun eigen criminele organisaties niet harder aanpakken, gaat er aan deze kant van de grens niets veranderen.”

Weekdeals

GELDIG T/M 7 DECEMBER 2025

Bekijk
alles



LEONARDO

Stijlvolle servies- en glazenets

- › 6-delige theeglazen set van gehard glas
- › 12-delige glazen set met champagne-, rode- en witte wijnglazen
- › 12-delige servies set van beige of taupe aardewerk



ADVIESPRIJS VAN 53,70
21,95

ADVIESPRIJS VAN 71,40
39,95

ADVIESPRIJS VAN 183,40
59,95

BEKIJK ALLE SETS VAN LEONARDO ONLINE



Tot
67%
korting

NEDIS

Steelstofzuiger

56%
korting



ADVIESPRIJS 239,95
104,95

DRAADLOOS 2-IN-1 MODEL

- › Krachtige zuigkracht en multicyclonische filtersysteem
- › Met een alles-in-één led-display
- › Testprijs voor beste prijs-kwaliteitsverhouding

QLT

Vogelhuisje

50%
korting



ADVIESPRIJS 39,95
19,95

MET EEN VROLIJK VOGELGETJILP

- › Compact ontwerp met ingebouwde bewegingssensor
- › Bevordert ontspanning, vermindert stress en geeft energie

BEDDINGHOUSE

Dekbedovertrek

Tot
50%
korting



ADVIESPRIJS VANAF 99,95
49,95

GEMAAKT VAN KLEURIG KATOENSATIJN

- › Voelt heerlijk zacht aan en heeft een mooie glans
- › Met een extra lange, dubbele instoptrook
- › Bekijk meer bedtextiel van Beddinghouse online

LENCO

Muzieksysteem

41%
korting



ADVIESPRIJS 269,90
159,00

AFSPELEN VIA DAB+, CD, MP3 OF BLUETOOTH

- › Combinatie van klassiek hout en modern wit
- › Met een equalizer om geluid aan te passen
- › Ook geschikt als wekker en draadloos oplaadpunt

WILLIAM DE FAYE

Herentruï

57%
korting



ADVIESPRIJS 139,95
59,95

GEMAAKT MET O.A. KAJSMIER EN VISCOSE

- › Voelt heerlijk zacht, soepel en warm aan
- › Met warmte-isolerende eigenschappen
- › Bekijk meer William de Faye kleding online

VITALITY PUR

Toppermatras

Tot
61%
korting



ADVIESPRIJS VAN 189,90
79,95

BIEDT EXTRA ZACHTHEID EN ONDERSTEUNING

- › Vormt zich naar je lichaam voor extra comfort
- › Met een afneembare hoes; geschikt om te wassen
- › Bekijk meer bedtextiel SKY van Vitality Pur online

Deze rubriek belicht wekelijks hoe lastige problemen op de werkvloer aangepakt kunnen worden. Heeft u een dilemma, stuur een e-mail naar werk@nrc.nl.

DILEMMA'S OP DE WERKVLOER

Goed in je werk, maar niet in managen

Niet iedereen is van zichzelf een begaafd manager. Wie een team goed wil aansturen, laat zich niet overweldigen door kleine problemen.

Door **Casper van der Veen** Illustratie **Pepijn Barnard**

DILEMMA

Een werknemer heeft laten zien over goede kwaliteiten, inzet en loyaliteit te beschikken en komt in aanmerking voor promotie tot leidinggevende. Een verdiend stapje hoger op dus. Alleen blijkt die medewerker vervolgens vooral goed in het vakinhoudelijke werk, maar niet bepaald in het managen. Hoe ga je met zo'n situatie om?

BEGELEIDING

Problemen beginnen dikwijls al met de vraag waarom en hoe iemand promoveert tot leidinggevende, zegt Michael Kortekaas, spreker en auteur van het boek *Ontdek je mentale kracht*. „Vaak zie je dat dit niet gebeurt omdat in iemand een goede leider wordt gezien, maar omdat de betrokken medewerker zijn of haar huidige functie gewoon goed heeft uitgevoerd.” Kortekaas (48) is inmiddels bijna vijftien jaar ondernemer en werkte eerder 12,5 jaar voor politie(academie) en defensie. „Je kunt een waanzinnig goede onderzoeker hebben, die niet als leidinggevende floreert. Dan heb je twee dingen gedaan: je hebt een specialist uit het team weggehaald én een matige chef neergezet.”

Binnen veel organisaties wordt promotie naar een leidinggevende functie gezien als een 'natuurlijk' proces. „Bij defensie bijvoorbeeld ga je na drie of vier jaar vaak omhoog in functie”, zegt Kortekaas. Daarnaast schort het op sommige plekken aan begeleiding, alsof je het chef-schap vanzelf wel in de vingers krijgt.”

Dit hoeft geen probleem te worden. Iemand zonder ervaring als leidinggevende kan gewoon een goede chef worden, stelt Kortekaas. „Natuurlijk heeft de één er meer talent voor dan de ander - dat is met alles zo in het leven. Je kunt je altijd blijven ontwikkelen, ook op dit vlak en ook op hogere leeftijd.”

Wanneer een chef niet naar behoren functioneert, is hij of zij vaak niet gericht op de kerntaak: leiding geven. In plaats van proactief te handelen, stelt zo'n manager zich vaak reactief op.

„Uit recent onderzoek van Deloitte blijkt dat een manager bijna 40 procent van zijn werkdag kwijt is aan acute problemen die direct moeten worden opgelost”, zegt strategie- en managementadviseur André Sommer Caetano (41). „Voor je het weet, heb je 250 mails en Slackberichten over dingen die allemaal op de een of andere manier urgent aanvoelen. Zulke mailtjes beantwoorden voelt op dat moment goed, want je werkt iets weg. Maar je bent niet per se bezig met wat belangrijk is: ervoor zorgen dat je team en bedrijf zich bezighouden met de juiste dingen.”

Kortekaas komt met het acroniem 'PAID reality'. „Dat is *Pressure to perform, Always on and never done, Information*

overloaded en *Distracters everywhere*.” De druk om te presteren dus, altijd 'aan' staan en nooit klaar zijn, met te veel informatie en afleiding alom. Daar heeft iedereen mee te maken, maar leidinggeven nog meer.

Voor de A is verraderlijk, volgens Kortekaas: „Als je altijd aan staat en het werk nooit klaar is, kun je niet voor jezelf zorgen en daarmee ook niet voor je team. Daarom vraag ik iedere leidinggevende: wat doe je voor je herstel? Want als je om tien uur 's avonds klaar bent met je laatste mail en je hebt geen tijd meer voor bijvoorbeeld hardlopen, muziek luisteren of een goed gesprek, dan laad je niet op en zul je uiteindelijk geen authentiek leider-schap uitstralen. Welk voorbeeld geef je je teamleden als je niet laat zien dat je jezelf na het werk oplaadt?”

Iedereen heeft te maken met de druk om te presteren en altijd 'aan' te staan, maar leidinggeven nog meer



Er moet dus wat gebeuren. „Je bent een goede manager wanneer je team goed presteert - dié instelling moet je hebben”, zegt Caetano. „Daarvoor moet je de tijd en ruimte krijgen om structuren en strategieën op te zetten, zodat zowel chef als team een idee heeft waaraan gewerkt wordt. Als dat lukt, heb je de basis te pakken. Dan wordt het makkelijker nee te zeggen tegen dingen, omdat je duidelijk hebt aangegeven waar de prioriteiten liggen.”

Kortekaas onderscheidt bij leidinggevende performance- en survivalenergie. Performance-energie is wenselijk, survivalenergie niet. „Die eerste kenmerkt zich doordat personeel enthousiast, alert, zelfverzekerd en proactief is. Op teamniveau loopt het soepel en er zijn goede ideeën. Bij survivalenergie moet constant tempo gemaakt worden, worden mensen prikkelbaar, ontstaan eilandjes binnen het team en voelt de werkdag geforceerd. Medewerkers wantrouwen elkaar en hun leidinggevende.”

Survivalenergie komt vaak vrij bij reactief management, aldus Kortekaas. „Veel chefs hebben helemaal niet door dat ze in die stand staan, hele besturen staan namelijk zo”, stelt hij. Maar de consequentie is dat urgente taken dan domineren, en het aan tijd ontbreekt over de grote lijnen te denken.

„Je moet er als leidinggevende eerst voor zorgen dat je zelf in balans en weerbaar bent”, stelt Kortekaas. „Vanuit die basis kun je dan je team in verbinding en veerkracht houden.”

Caetano pleit vooral voor empathie en geduld met een manager die niet functioneert. Dat geldt zowel voor diens leidinggevende als voor diens medewerkers. „Geef de betrokkene tijd om te reflecteren, durf moeilijke gesprekken aan te gaan met je personeel, en vraag jezelf af of je alles hebt gedaan om deze functie goed in te vullen.” Pas als je op die laatste vraag 'ja' geantwoord hebt, kun je er als chef voor kiezen om een stapje terug te doen.

Volgens Kortekaas vinden veel werknemers het moeilijk om hun leidinggevende aan te spreken op slecht functioneren. Het is belangrijk dat een leidinggevende openstaat voor feedback en kritiek, aldus Kortekaas, ook als dat pijn doet. „Doe je aan reflectie? Vraag je je medewerkers hoe ze over jou denken? Dat is moedig. Je kunt iets pijnlijks te horen krijgen, maar ook iets wezenlijks wat je kunt aanpassen.”

DUS

Wanneer een leidinggevende niet goed functioneert, kan dat komen door de overweldigende hoeveelheid dagelijkse taken die het zicht ontlenen op de grote lijnen, de strategie van het team en het welzijn van medewerkers. Het is dan zaak dat voor de chef helder te krijgen. Alleen dan kan zowel leidinggevende als team floreren.





Telstar-verdediger **Neville Ogidi Nwankwo** (links) strijdt om de bal met Feyenoord-middenvelder **Luciano Valente**.



Anis Hadj Moussa (l) en **Ayase Ueda**, beiden Feyenoord, vieren de 2-0 in Velsen.
FOTO'S BART STOUTJESDIJK/ANP

REPORTAGE **EREDIVISIE**

Telstar hoopt even, maar Feyenoord wint

Het eerste bezoek van een topclub aan Telstar sinds de promotie naar de Eredivisie liep niet uit op een stunt. Feyenoord boekte na vier nederlagen eindelijk weer een overwinning: 2-1.

Thomas Borst
VELSEN

In Velsen-Zuid is aan alles te merken dat voor het eerst dit seizoen een topclub op bezoek komt bij Telstar. Het stadion is compleet uitverkocht en bij gebrek aan voldoende parkeer ruimte staan de stoepen in de omliggende wijken vol met auto's. Bij Telstar-supporters overheerst, ondanks de laatste plek, het gevoel dat het kan tegen Feyenoord. Hun club kwam eerder dit seizoen al sterk voor de dag tegen Ajax en PSV. Tegen de landskampioen werd zelfs gewonnen, dat moet tegen Feyenoord misschien ook wel lukken, is de teneur.

Het Telstar-personeel geniet net zo goed van dit soort affiches, al wordt er tegelijkertijd van alles aan gedaan om de reputatie van cultclub hoog te houden. Zo klinkt er tijdens de wedstrijd glasgerinkel door de speakers als de thuisploeg de bal uit het stadion ramt. Een geintje van de stadion-speaker, die in de 39ste minuut laat weten dat de eerste gele kaart van de wedstrijd, voor Feyenoord-rechts-achter Bart Nieuwkoop, wordt aangeboden door een advocatenkantoor, mocht Nieuwkoop de prent nog juridisch willen aanvechten.

Op het veld heeft Telstar het moeilijk in de openingsfase tegen Feyenoord. Al in de tweede minuut voor komt Telstar-doelman Ronald Koeman Jr. een eigen doelpunt van zijn verdediger Neville Ogidi Nwankwo, nadat Nieuwkoop eenvoudig kan doorstomen aan de rechterkant van het strafschopgebied. Koeman Jr. houdt zijn ploeg in dat deel van de wedstrijd vaker op de been. De zoon van de bondscoach Ronald Koeman liet eerder al weten dat hij het extra bijzondere vindt om uit te blinken tegen clubs waar zijn vader heeft gewerkt.

Pingpongtafel
Feyenoord weet dat het na vier nederlagen op rij moet winnen, wil het mee blijven doen in de titelstrijd. Eerder op de middag heeft PSV al eenvoudig van FC Volendam gewonnen (3-0). Verliest Feyenoord zon-

dagmiddag weer in Velsen-Zuid, dan loopt PSV liefst negen punten uit op de Rotterdammers.

Vlak voor de wedstrijd tegen Feyenoord spreekt Telstar-trainer Anthony Correia al zijn waardering uit voor de dominantie van de Eindhovenaars. Dat doet hij in de persruimte, waar PSV - Volendam wordt uitgezonden en een pingpongtafel dienstdoet als bureau voor de aanwezige journalisten. „Eigenlijk hebben wij ze wakker geschud”, grapt Correia over PSV, verwijzend naar de stunt van zijn eigen ploeg. Eind augustus versloeg Telstar de landskampioen in eigen huis met 0-2.

Tegen Feyenoord hoopt Telstar op een nieuwe stunt, in de wetenschap dat de ploeg dit seizoen sterk voor de dag komt tegen sterke tegenstanders. Van de vijf ploegen die

Telstar krijgt de druk er goed op, vooral via de energieke aanjager Tyrone Owuso

vorig seizoen bovenaan in de Eredivisie eindigden, remiseerde Telstar tegen FC Twente (0-0) en FC Utrecht (1-1). Op bezoek bij Ajax (2-0) en AZ (2-1) werd weliswaar verloren, maar in beide wedstrijden had Telstar grote delen van de wedstrijd in handen en kansen op een resultaat.

Ook tegen Feyenoord toont Telstar die brutaliteit, al moet het publiek daar wel even op wachten. In de loop van de eerste helft verliest Feyenoord de grip op het middenveld, deze middag gevormd door de drie internationals Oussama Targhalline (Marokko), Luciano Valente en Quinten Timber (Nederland).

Feyenoord-trainer Robin van Persie passeert zijn aanvoerder Sem Steijn, die eerder in de kraker tegen PSV ook al op de bank moest plaatnemen. Ondanks alle internationale ervaring op Feyenoords middenveld krijgt Telstar de druk er goed op, vooral via de energieke aanjager Tyrone Owuso. Hij speelde twee jaar

geleden nog bij de amateurs van Quick Boys, zoals zoveel spelers uit de Telstar-selectie.

Net als Telstar aandringt voor de openingstreffer, valt die aan de andere kant. Feyenoord-spits Ayase Ueda krijgt de bal met zijn rug toe aangespeeld in het strafschopgebied. Hij neemt de bal aan, draait weg en frommelt de 0-1 binnen via het been van Telstar-verdediger Guus Offerhaus. Kort na de openingstreffer krijgt Gijs Smal een grote kans op de 0-2, maar het is wederom Koeman Jr. die Telstar redt.

Volwassen

Na een uur spelen lijkt de constant door het Telstar-publiek uitgelopen Anis Hadj-Moussa de wedstrijd te beslissen met de 0-2. Hadj-Moussa had vorige week nog forse kritiek gekregen van Van Persie, die de dribbelaar verweet te weinig verdienende arbeid te leveren. Na afloop van de wedstrijd tegen Telstar is Van Persie juist vleidend voor Hadj-Moussa, die in ogen van zijn trainer „zeer volwassen” speelde.

In de 82ste minuut, als Feyenoord vooral nog aan het tijdrekken is, en Telstar een slotoffensief optuigt, vindt een bijzonder moment plaats. Robin van Persie gunt zijn zoon Shaqueel zijn debuut in de Eredivisie. Hij was voor de wedstrijd niet met zijn vader meegerezen, want die moest eerder op de club zijn, vertelde de 19-jarige Shaqueel van Persie na de wedstrijd.

Het talent kan zijn eerste Eredivisie-minuten niet bekronen met een goal. Sterker nog: hij moet toezien hoe de ingevallen Telstar-spits Kay Tejan de hoop op een stunt op de tribunes laat herleven door de 1-2 binnen te tikken. Telstar dringt Feyenoord terug - illustratief daarvoor is hoe de moegestreden middenvelder Owuso de kort daarvoor ingevallen Jordan Lotomba vastzet rond zijn eigen cornervlag.

Ondertussen viert het thuispubliek de toegevoegde zes minuten blessuretijd met luid gejuich, maar daarin zal de gelijkmaker niet meer vallen. Weer was Telstar dichtbij een zege, maar wederom lijdt de ploeg een nederlaag met miniem verschil.

FORMULE 1

Verstappen verrast met winst in Qatar, titelstrijd wordt beslist in laatste race

Door een tactische blunder van McLaren en een perfect uitgevoerde race kwam Max Verstappen zondag tegen de verhoudingen in de grand prix op het Lusail International Circuit, zodat de strijd om het kampioenschap pas volgende week beslist zal worden, bij de laatste race van het seizoen in Abu Dhabi.

Vincent Sondermeijer
AMSTERDAM

Had McLaren in Qatar de snelste auto? Ja. Was McLaren in Qatar het slimste team? Nee. En daardoor won Max Verstappen zondag tegen de verhoudingen in de grand prix op het Lusail International Circuit, zodat de strijd om het kampioenschap pas volgende week beslist zal worden, bij de laatste race van het seizoen in Abu Dhabi.

Het cruciale moment in de race kwam al vroeg; na zeven ronden om precies te zijn. Op dat moment kwam vanwege een aanvaring tussen Nico Hülkenberg (Sauber) en Pierre Gasly (Alpine) de safety car de baan op. Red Bull haalde Verstappen direct naar de pits voor een bandenwissel, McLaren liet (anders dan vrijwel alle andere teams) zijn coureurs Oscar Piastri en Lando Norris doorrijden.

Daarmee schoot McLaren zichzelf in de voet. Dat had alles te maken met een uitzonderlijke omstandigheid in Qatar: alle coureurs moesten er uit voorzorg verplicht minstens twee pitstops maken, zodat de banden niet te versleten zouden raken op het zeer snelle parcours, wat in het ergste geval klapbanden tot gevolg kan hebben.

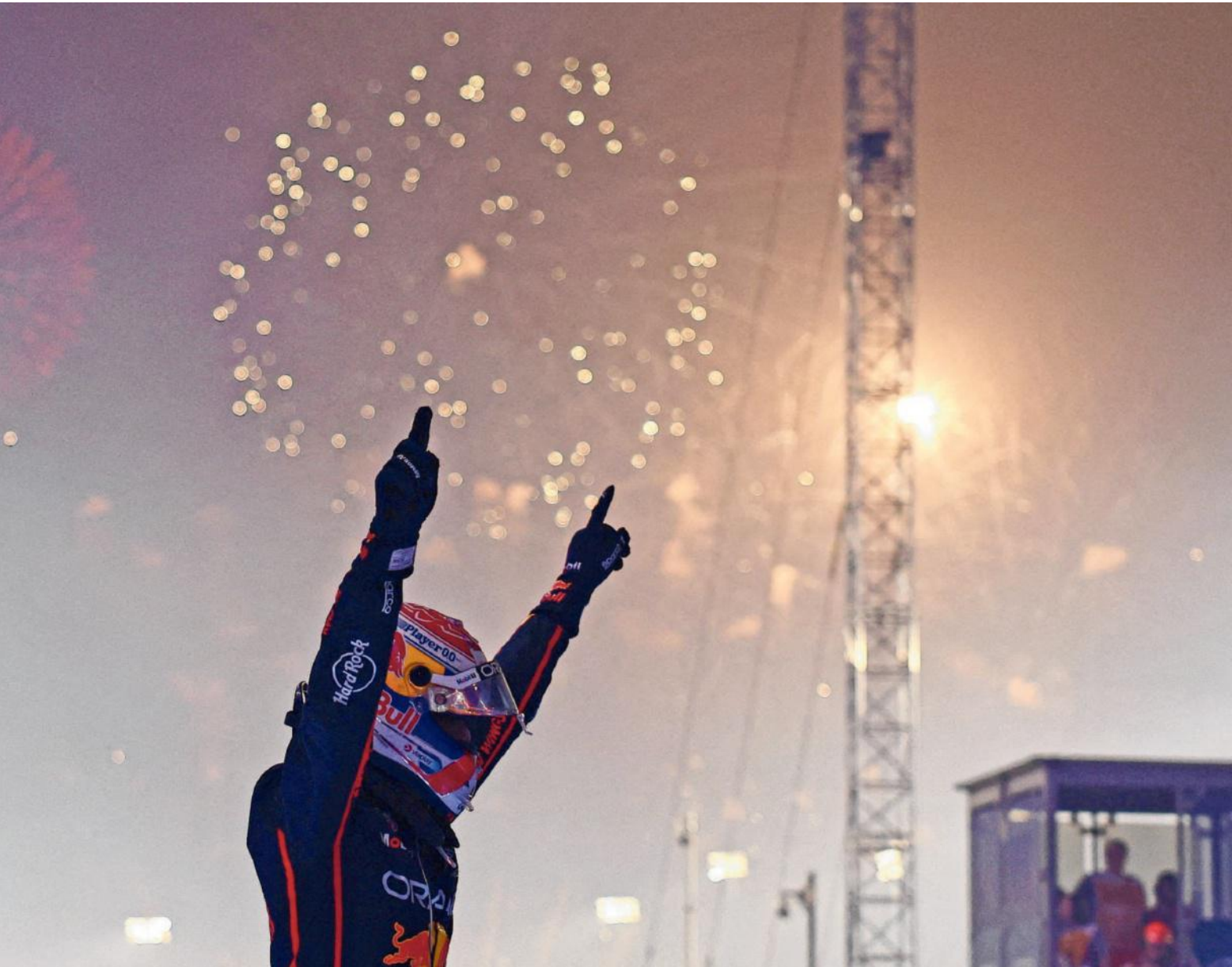
Het besluit van Red Bull en Verstappen om direct de pits in te duiken, was daarom belangrijk: achter de safety car kon hij in feite een gratis pitstop maken. Toen de neutralisatie voorbij was, reed hij direct achter de McLarens en moest hij nog één keer banden wisselen, terwijl Piastri en Norris twee pitstops voor de boeg hadden. De facto kwam het erop neer dat de McLarens 25 seconden moesten goedmaken op Verstappen.

Dat lukte hen niet. Oscar Piastri kwam er nog het dichtst bij; hij was Verstappen bij de finish tot op 7,9 seconde genaderd. Uitzonderd van de pitstops was Piastri dus ruimschoots de snelste man in Qatar. Door de tactische blunder van zijn team had hij daar alleen niets aan. En Verstappen zou Verstappen ook niet zijn als hij het plan van zijn team perfect uitvoerde, door de bandenslijtage te controleren, terwijl hij ook foutloos competitieve rondetijden bleef rijden.

Norris werd vierde

Piastri's teamgenoot Lando Norris, de leider in het kampioenschap die zondag met een overwinning de titel had kunnen veilig stellen, finishte als vierde. Hij kwam qua snelheid niet in de buurt van zijn McLaren-collega, vloog een keer bijna naar het circuit en eindigde 23 seconden achter Verstappen. Als Andrea Kimi Antonelli (Mercedes) in de voorlaatste ronde geen fout had gemaakt, zodat Norris hem kon inhalen, dan was Norris zelfs als vijfde over de streep gekomen.

Op het moment dat de safety car de baan op kwam, had Verstappen er op



Max Verstappen na het winnen van de Grand Prix in Qatar. JAKUB PORZYCKI/REUTERS

papier al voor gezorgd dat hij ook in Abu Dhabi nog om de titel kon vechten. Hij moest voor Norris eindigen om nog in de race te blijven. Dus dat hij bij de start vanaf de derde plek meteen de als tweede gestarte Norris inhaalde, was een uiterst belangrijk

moment - vooral omdat het in Qatar erg lastig is om in te halen, zodat hij in het vervolg in elk geval een kans had gehad om Norris en diens snellere auto achter hem te houden.

Uiteindelijk pakte de race dus heel anders uit, door de safety-car-fase, die

overigens geen ronde eerder had moeten vallen. Dan had Verstappen zijn winnende strategie namelijk niet kunnen uitvoeren. De wedstrijdleiding had per set banden een maximum gebruiksduur van 25 ronden ingesteld. Dus toen Hülkenberg en Gasly in de zevende van 57 ronden met elkaar botsten, kon Verstappen de race na zijn pitstop uitrijden met precies 25 ronden op twee bandensets.

De safety-car-fase had overigens geen ronde eerder moeten vallen

Verstappens overwinning kwam ook onverwacht omdat het er vrijdag en zaterdag nog heel slecht uitzag voor hem. Red Bull had vrijdag de plank mis geslagen met de afstelling van Verstappens auto. De wagen stuurde op hoge snelheid over de baan, omdat een te lage rijkhoogte voor een snel fluctuerende luchtdruk onder de auto zorgde.

Daardoor kwalificeerde Verstappen zich slechts als zesde voor de sprint. In die korte race, over 19 ronden, hield hij de schade beperkt: Verstappen finishte als vierde, één plek achter Norris, terwijl Piastri won. Met

een flink aangepaste afstelling van zijn auto werd Verstappen vervolgens derde in de kwalificatie voor de grand prix, al was hij toen nog niet tevreden over zijn wagen, waarvan de voorbanden volgens de Nederlander te weinig grip gaven.

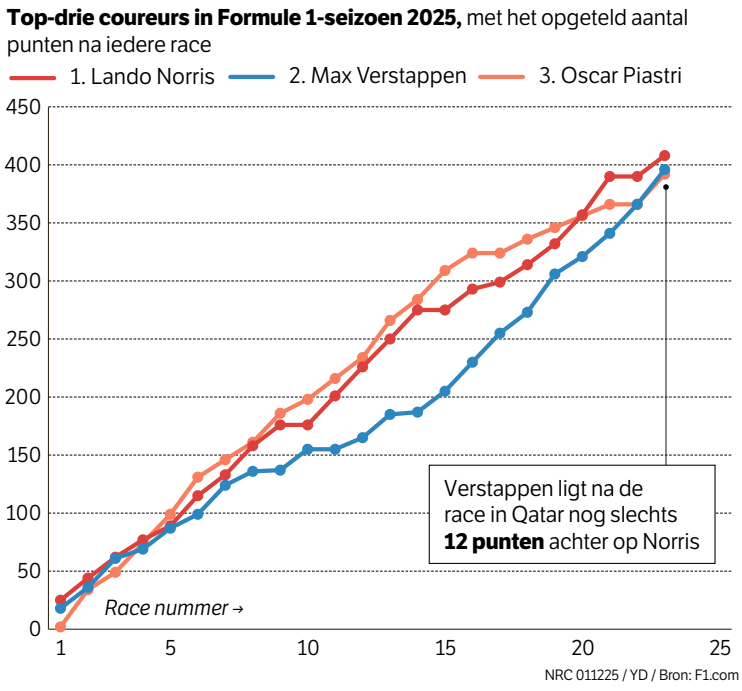
Dat hij desondanks als winnaar van de grand prix vertrekt uit Qatar, levert een spannend scenario op voor de seizoensafsluiting in Abu Dhabi. In dat emiraat, waar Verstappen vier jaar geleden in een zenuwslappende en controversiële ontknoping Lewis Hamilton versloeg en zijn eerste titel veroverde, maken komende zondag drie coureurs kans op de titel.

Verstappen moet winnen

Norris leidt het kampioenschap nog altijd, met 408 punten. Verstappen ligt tweede, op twaalf punten achterstand. Piastri is derde, zestien punten achter zijn teamgenoot. Nog slechts drie maanden geleden zag de situatie er heel anders uit. Nadat Piastri in Zandvoort overtuigend had gewonnen, lag Verstappen 104 punten achter op de Australiër, die toen aan kop ging in de wk-stand.

Verstappens missie in Abu Dhabi is helder: hij moet winnen, en hopen dat Norris vierde of lager eindigt. Als dát lukt, heeft hij de meest onwaarschijnlijke comeback uit de Formule 1-historie volbracht, en mag hij zich voor de vijfde keer op rij wereldkampioen noemen.

Verstappen wint GP Qatar, loopt verder in op Norris



REPORTAGE **WERELDBEKER SHORTTRACK**

In Dordrecht stonden de shorttrackers 'allemaal aan'

De shorttrackers willen op de Winterspelen met iedere schaatser een medaille winnen, door op alle aflossingen op het podium te komen. Op de wereldbeker in Dordrecht haalden ze drie keer goud. Bondscoach Niels Kerstholt: „Dit is niet te beschrijven.”

Sam de Voogt

DORDRECHT

Zelfs de bondscoach had het niet verwacht. Na de afmelding van Jens van 't Wout, die uit voorzorg eerst de halve finale van de 1.000 meter liet schieten maar daarna ook niet in staat bleek mee te doen aan de mannenaflossing, gaven maar weinigen Nederland een kans om het weekend van de shorttrackwereldbeker in Dordrecht met een gouden medaille af te sluiten.

Maar iets na vijven op zondagmiddag staan de 2.800 aanwezige toeschouwers op de banken en glijden de mannen in het oranje met hun handen in de lucht door de ijshal. Ook zonder de beste shorttracker van Nederland houden Melle van 't Wout, Friso Emons, Itzhak de Laat en Teun Boer China, Italië en Hongarije van zich af. Dankzij een aantal geweldige wijsels komt Nederland op kop en weten de schaatsers die positie in de laatste spannende rondes vast te houden.

Bondcoach Niels Kerstholt heeft na afloep een voldane glimlach op zijn gezicht. „Iedereen moet tegelijk het goede laten zien, en vaak is er dan toch wel ergens een foutje of dingetje, dat is de realiteit. Maar nu stonden ze allemaal aan, ze hebben me positief verrast. En dat we dan het verschil maken met een paar goede wissels... ja dat is niet te beschrijven.”

Drie aflossingen, drie gouden medailles. Zo ziet Kerstholt het graag. Hij zag het laatste wereldbekerweekend van het seizoen als de „generale repetitie” voor de Winterspelen. En daarvoor is de doelstelling duidelijk, zei Kerstholt aan het begin van dit olympische seizoen: „We willen dat iedereen met een olympische medaille naar huis gaat.”

Op elk van de aflossingsonderdelen - de mannen-, vrouwen- en gemengde relay - ziet de bondscoach kansen om in Italië op het podium te eindigen. „Dat zou heel bijzonder zijn, het komt bijna niet voor”, zei Kerstholt. „Maar als team zouden we dat heel vet vinden.”

Aflossingsprincipe

De Nederlandse shorttrackers zijn niet anders gewend dan dat de relays ertoe doen. Onder voormalig bondscoach Jeroen Otter, die zelf als shorttracker in de jaren 80 met Nederland viermaal wereldkampioen werd op het onderdeel, werden vrijwel alle trainingen uitgevoerd vanuit het aflossingsprincipe: rijders duwden elkaar in gang alsof ze wisselden voor een aflossing voordat ze aan hun individuele rondjes begonnen.

Het leidde tot grote successen: de vrouwen werden in Beijing vier jaar geleden olympisch kampioen en wonnen onder Otter in 2021 de wereldtitel, de mannen werden wereldkampioen in 2014, 2017 en 2021.

Onder bondscoach Kerstholt, die na de Spelen van 2022 aantrad, is de lijn voortgezet en wordt er nog altijd veel in teamverband getraind. De vrouwen pakten wereldtitels in 2023 en 2024, en in 2023 was er ook goud op het nieuwe onderdeel van de gemengde aflossing, waarbij twee mannen en twee vrouwen samen op het ijs in actie komen.

Dit seizoen liggen de aflossingsploegen op schema richting de Winterspelen: de olympische startbewijzen werden bij de vorige wereldbekerwedstrijd in het Poolse Gdansk veiliggesteld, en alle drie de teams eindigden dit seizoen vóór Dordrecht al eens op het podium in de wereldbeker.

Bij het vrouwenteam, de grootste kanshebber voor olympisch succes, staat driekwart van het team vast: Xandra en Michelle Velzeboer en Selma Poutsma verschijnen normaliter aan de start. De laatste positie wordt dit seizoen ingevuld door Diede van Oorschot of Zoë Deltrap.

„We zijn anderhalf jaar geleden begonnen met een nieuw team”, zegt Xandra Velzeboer, doelend op het vertrek van Yara van Kerkhof, die stopte, en Suzanne

Schulting, die vanwege een blessure naar het langebaanschaatsen overstapte. Daarmee verdween ervaring uit de ploeg, maar de nieuwe generatie heeft alles „supersnel opgepikt”, ziet Velzeboer. „Dat we nu al anderhalf jaar samen trainen en vaak met hetzelfde team rijden, zorgt ervoor dat we heel stabiel zijn.”

Afgelopen jaar waren er direct goede resultaten; het team won twee wereldbekers. En ook eerder dit seizoen werden de Nederlandse vrouwen al eerste en tweede. Volgens Van Oorschot presteert het team zo goed omdat het zo „hecht” is. „We durven elkaar te zeggen wat er wel en niet goed gaat.”

Kwaliteitsinjectie

Zaterdag wint de ploeg de tweede wereldbekerwedstrijd op rij, en daarmee ook het klassement over dit seizoen. Kopvrouw Velzeboer meent dat haar ploeg een van de favorieten is om hun olympische titel van vier jaar terug te verdedigen. „Bij de WK shorttrack waren we teleurgesteld met brons. Dat zegt genoeg.”

Mogelijk wacht het team nog een kwaliteitsinjectie met de terugkeer van Schulting, drievoudig olympisch shorttrackkampioen. Schulting richt zich dit seizoen op de 500 en 1.000 meter op de langebaan, maar wist zich niet te kwalificeren voor de wereldbekerwedstrijden van dit najaar.

Mocht hetzelfde gebeuren tijdens het olympisch kwalificatietoernooi (OKT), staat de deur dan voor haar open? Velzeboer houdt zich op de vlakte. „Ik kan niet in de toekomst kijken, dus we gaan het wel zien.” Bondscoach Kerstholt zucht.

„Ik snap dat dit een interessant scenario is, maar het is niet mijn taak om daar nu mee bezig te zijn.”

Gemengde aflossing

Het onderdeel waarop de Nederlandse filosofie van altijd samen trainen in potentie het meeste kan opleveren, is de gemengde aflossing. De discipline beleefde vier jaar terug in Beijing zijn primeur en ook toen was Nederland een kanshebber voor goud, tot een val van Schulting in de halve finale daar voortijdig een einde aan maakte.

Het is de korte afstand - 2.000 meter in plaats van 3.000 (vrouwen) of 5.000 meter - en de wissels van mannen op vrouwen en andersom die dit onderdeel speciaal maken. Michelle Velzeboer wordt gelanceerd als ze een duw krijgt van Jens van 't Wout, zegt ze lachend. „Dat is altijd wel spannend. Je krijgt een snelheid die je niet zomaar zelf kan ontwikkelen. Maar die hebben we in de trainingen helemaal gefinetuned.”

Andersom moet een man niet te zwaar zijn, maar het gewichtschersel tussen Xandra Velzeboer en Teun Boer, die na haar aan de beurt is, is niettemin groot. „Daar moeten we heel scherp op zijn”, zei Velzeboer. „Qua timing, dat onze snelheden matchen. Daar trainen we heel hard op, en je ziet in de wedstrijd dat we er heel sterk in zijn.”

Het levert zondag in Dordrecht een gouden medaille op. Nederland is een klasse beter dan de rest, mede omdat Canada zichzelf uitschakelt door een valpartij. „Dit zat eraan te komen”, zegt Van ’t Wout tegen een juichend stadion.



Jens van 't Wout tijdens de kwartfinale van de 1.000 meter.

Een ander verhaal is de mannenploeg, die wisselvalliger presteert. Daar staat nog geen opstelling vast: in de drie wereldbekerfinals stelde Kerstholt zeven verschillende schaatsters in drie verschillende opstellingen op. Vorig weekend in Gdansk kregen Melle van 't Wout en Bram Steenaert een kans.

„De olympische tickets waren al binnen, beide jongens zijn nog redelijk groen op de aflossing, dus dit was het moment om het uit te proberen”, zegt Kerstholt. Het leverde een diskwalificatie op.

”Op elk van de aflossingen zie ik kansen in Italië. Dat komt bijna niet voor

Niels Kerstholt
bondscoach

op na een ongeoorloofde inhaalactie van Steenaart.

Kopman Jens van 't Wout stapte deze week op de bondscoach af om te vragen of vaker in een vaste opstelling gereden kan worden. „Melle, Daan Kos en ik zijn voorgeselekt voor de Spelen, dus ik vind dat we daar meer mee moeten rijden om aan elkaar te wennen”, legt hij dat verzoek uit. „We hebben nog maar maximaal drie races om tegen de Aziatische landen en Canada te oefenen.”

Kerstholt moest voorafgaand aan de wedstrijden in Dordrecht wel lachen om die woorden. „Iedereen heeft een mening en vindt dat er een vast team moet zijn waarin hij of zij een plekje heeft. Maar ik moet ook beslissen wie ik naast de jongens die voorgeselecteerd zijn nog meer meeneem.”

Euforisch

De bondscoach krijgt zondag gelijk. Door een rugblessure van Kos en de late afmelding van Jens van 't Wout moet hij improviseren, maar voor het resultaat maakt het geen verschil. Kersthoof springt euforisch op en neer als Boer met een schaatslengte voorsprong als eerste over de finish komt; Jens van 't Wout schreeuwt het uit. Aan de boarding volgt een grote groepsknuffel, waar ook de vrouwelijke shorttrackers aan meedoen.

Als de oranje mannen het ijs op worden geroepen om hun gouden medaille in ontvangst te nemen, start de stadion-speaker 'Kampioenen, Kampioenen, olé, olé, olé' in. Het publiek zingt, de schaat-sers zwaaien ritmisch terug. Generale re-petitie geslaagd.

nrcwebwinkel

Adviesprijs
329,00-
229,-

AENO
Infrarood
verwarming

Leverbaar in
wit en zwart

- > Geschikt tot 30 m² met een laag energieverbruik
- > Eenvoudige installatie, vereist geen extra gereedschap
- > Zowel bevestiging aan de muur of vrijstaand op de vloer te plaatsen

Neem afscheid van traditionele verwarmingsystemen. Dit infrarood verwarmingspaneel van AENO maakt gebruik van infraroodtechnologie om de lucht en objecten in de ruimte te verwarmen, zonder lucht te verplaatsen en de luchtvochtigheid in de ruimte te verminderen. Net als de aangename warmte van de zon. Een verwarmingspaneel van de nieuwe generatie met energiebesparende en milieuvriendelijke verwarmingstechnologie, ontworpen om je comfort te verbeteren en geld te besparen. Deze AENO infraroodverwarming werd in 2023 bekroond met de prestigieuze Red Dot Award, in de categorieën "Verwarming en Klimaattechnologie" en "Slimme Producten", en combineert innovatie met elegantie.

Inclusief
stand en
muur-
bevestiging

red dot design award
winner 2023

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/verwarming

Ontdek de mooiste aanbiedingen

GRAYPANTS

Wick tafellamp

CADEAU-TIP

Adviesprijs
v.a. 139,-
99,-



- › Draagbare en draadloze sfeermaker
- › Verkrijgbaar in 2 formaten, dimbaar in 4 standen
- › Geniet van 150 uur verlichting op een opgeladen accu

HAY

Trapje

Adviesprijs
359,-
279,-



- › Helpende hand in huis
- › Multifunctioneel en design in één
- › Van opstapkrak tot bijzettafel

Puzzelbord met draaisysteem

Adviesprijs
v.a. 139,95
119,-

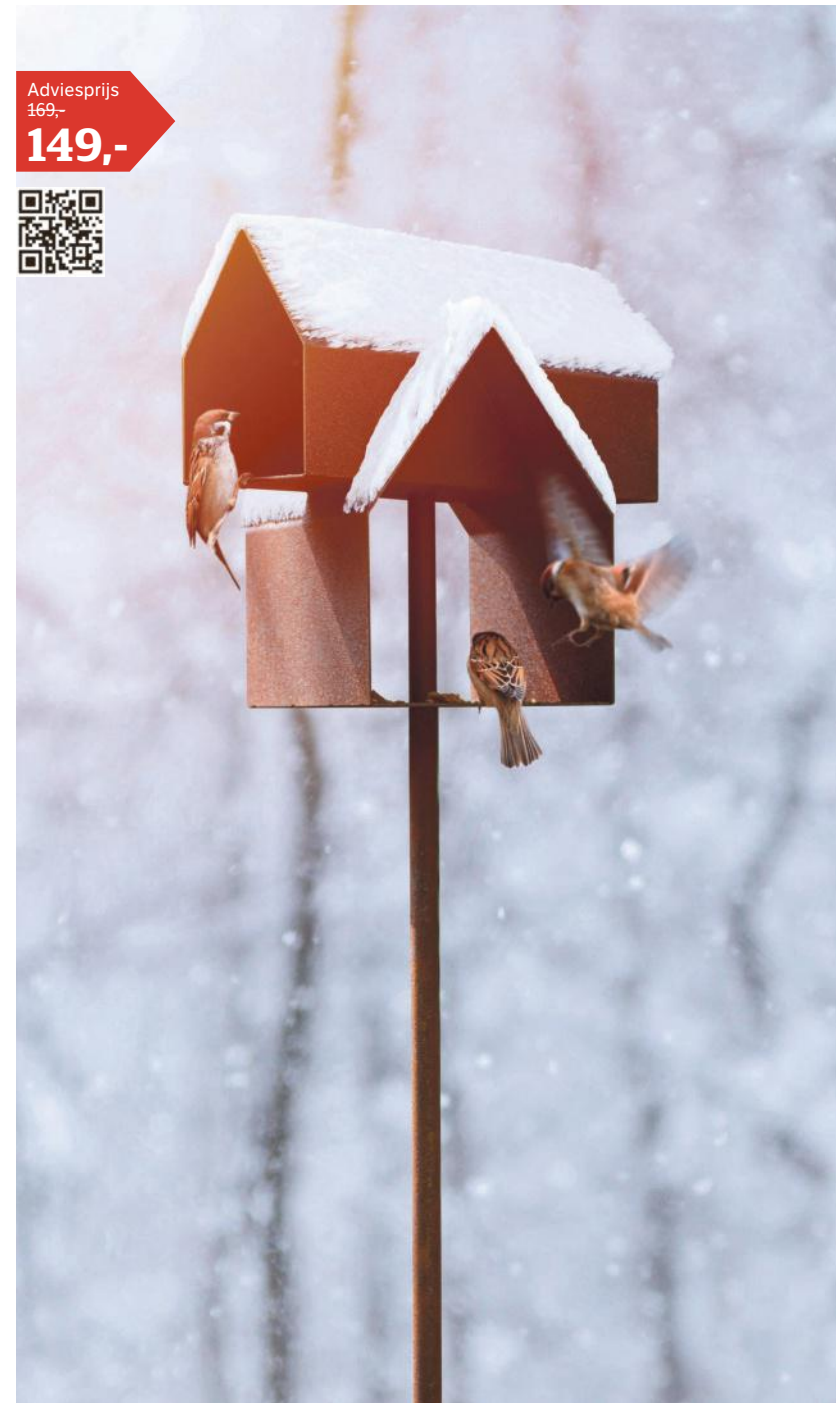


- › Voor puzzels tot 1000 stukjes | 77 x 57 centimeter
- › Met 360° draaibare ringstandaard en kantelfunctie
- › Voor optimaal puzzelplezier

FREDERIK ROIJÉ

Vogelhuis

Adviesprijs
169,-
149,-



- › Architectonisch design voor vogel- en designliefhebbers
- › Biedt onderdak aan verschillende vogelsoorten
- › Een blikvanger in elke tuin

CADEAU-TIP



Bekijk alle aanbiedingen online > nrcwebwinkel.nl/cadeaus



nrc

MAANDAG 1 DECEMBER 2025

INTERVIEW NIENTKE ALTENA HISTORICUS

'De nazi's wilden orde en rust op Nederlandse scholen'

Onderzoek naar middelbaar onderwijs tijdens de Duitse bezetting toont dat NSB'ers vooral lokaal invloed hadden op scholen.

Bart Funnekotter

AMSTERDAM

Het is onmogelijk om in Nederland een onderwijsvorming door te voeren als het werkveld dat niet ziet zitten, zelfs als die hervorming wordt afgekondigd onder een dictatuur, zoals tijdens de Duitse bezetting tussen 1940 en 1945. De top van het ministerie van Onderwijs en de NSB wilden toen heemkunde - de studie van de eigen nabije omgeving - de basis maken van vakken als aardrijkskunde, geschiedenis en biologie. Op die manier zou het onderwijs kunnen dienen als middel om „de liefde voor de eigen plaats en streek te versterken”.

In haar proefschrift *In 'waardigen nationalen geest'. Het Nederlandse middelbaar onderwijs tijdens de Duitse bezetting 1940-1945*, waarop ze vorige week promoveerde aan de Universiteit van Amsterdam, laat historicus Nienke Altena zien waarom het misliep met deze hervorming. „Juist omdat de NSB zich hard ging maken voor de heemkunde, keerde het onderwijsveld zich ervan af. Het hele project verzandde in een bureaucratisch moeras, waarin vooral rapporten werden geschreven.”

Wat deden de Duitsers als eerste met het onderwijs toen ze de macht kregen in Nederland?

„Het viel me op dat ze aanvankelijk weinig interesse hadden om het onderwijs te nazificeren. Het was niet zo dat er tijdens biologie en aardrijkskunde onmiddellijk alleen maar met nazivoorbeelden moest worden gewerkt, zoals in Duitsland. Schoolleiders moesten wel aan de slag met de zuivering van de leermiddelen. Dat was een moeilijke klus, omdat ze niet precies wisten wat de Duitsers wel en niet acceptabel vonden.

„De bezetter wilde vooral dat de school geen broeinest van verzet zou worden. Het predicaat was: orde en rust. Daarvoor stelden de Duitsers in november 1940 zelfs een 'Gemachtigde van de Rijksscommissaris voor het Toezicht op de Orde en Rust op de Scholen' aan. Leerlingen en leraren moesten in het gareel worden gehouden. Maar dat viel in de praktijk niet mee.”

U bent zelf docent op een middelbare school geweest. Herkende u hier iets van?

„Ja, het viel me op dat de Gemachtigde tegen bekende problemen oplette, bijvoorbeeld rondom pesten. Het kwam regelmatig voor dat kinderen van NSB-ouders werden gepest, en dan kwam de Gemachtigde naar zo'n school om uit te zoeken wat er gebeurd was. Hij praatte met leraren en leerlingen, maar niemand kwam er voor uit dat hij iets gemeens had gezegd. Dat is natuurlijk nog steeds zo. Het is erg moeilijk om zicht te krijgen op pestgedrag in een klas. Voor een schoolleider tijdens de bezetting kwam er nog een extra probleem bij: hij moest niet alleen het gepeste kind beschermen, maar ook de pester.



Historicus Nienke Altena. FOTO MERLIJN DOOMERNIK

Want je wilde natuurlijk niet dat zo'n kind problemen kreeg met de Duitsers, of zelf in hun vizier zou komen.”

De interactie tussen de nieuwe machthebbers en het onderwijs verschoof vrij snel naar het lokale niveau, schrijft u.

„Ja, dat klopt. Het aantreden van NSB-burgemeesters in de loop van 1941 is een belangrijke ontwikkeling. Op het ministerie van Onderwijs krij-

gen de NSB'ers geen voet tussen de deur, maar hun lokale machtpositie was voor schoolleiders echt een uitdaging. Zeker in het openbaar onderwijs, waar de afstand tot de gemeentekleiner was dan bij de katholieke en protestants-christelijke scholen van het bijzonder onderwijs.

„Het interessante is dat je ziet dat schoolleiders in hun verzet tegen de bemoeienis van deze NSB'ers steun zochten op centraal niveau. Bijvoorbeeld als docenten gedwongen wer-

den om naar lezingen te gaan van het Opvoedersgilde, de onderwijsorganisatie van de NSB. Het kwam regelmatig voor dat het ministerie dan partij koos voor de schoolleiders.”

De Duitsers deden geen water bij de wijn als het ging om de verwijdering van Joodse leerlingen en leraren.

„Dat was voor hen een absolute prioriteit: die moesten weg. Secretaris-generaal Jan van Dam van het minis-

terie van Onderwijs probeerde die ingreep nog te beperken tot Amsterdam, maar daar wilde de bezetter niks van weten. De Joden verdwenen in 1941 overal in Nederland van school. Dat werd rücksichtslos doorgevoerd.

„De Duitsers traden ook op tegen het bijzonder onderwijs, maar daar bleek al snel meer onderhandelingsruimte te zijn. Nederlandse ambtenaren kregen de kans om die maatregelen mede vorm te geven en zo voort te bouwen op beleid van voor de oorlog.

„Zo was er al langer het plan op het ministerie om geestelijke onderwijzers 40 procent op hun salaris te korten. Die maatregel kon er dus nu komen. Het geld dat hiermee vrijkwam, werd gestoken in kleinere klassen. Ook verdween de gehate positie van 'kwekeling met akte', net afgestudeerden die als 'kwema' goedkoop voor de klas konden staan. Dit waren acties waarvan de autoriteiten hoopten dat ze goed zouden vallen bij de Nederlandse bevolking.”

Tijdens biologie en aardrijkskunde hoefde er niet alleen maar met nazivoorbeelden te worden gewerkt, zoals in Duitsland

De jaren twintig en dertig waren decennia van stilstand als het ging om onderwijsvernieuwing, schrijft u. Hoe verliep de poging om in de oorlog de heemkunde belangrijk te maken?

„Van Dam had het al langer over anti-intellectualistisch onderwijs en was net als bijvoorbeeld de bekende schrijver, onderwijzer en natuurbeschermmer Jac. P. Thijsse wel gecharmeerd van de heemkunde. Maar op het moment dat de NSB hier een paradedpaardje van maakte, verdween bij hem en bij de meeste onderwijzers het enthousiasme. Van Dam was pro-Duits, maar moest weinig hebben van de NSB.

Een andere hervorming, de invoering van het filmonderwijs, vond wel doorgang. Waarom was dat?

„Omdat het geen fundamentele hervorming was, zoals de invoering van de heemkunde. De films gingen over weinig controversiële onderwerpen als dakbedekking en schaatsen. Andere landen waren hier ook al veel verder mee. Katholieke scholen toonden zich vóór de bezetting hui-verig voor educatieve films in de klas, omdat dit zou kunnen leiden tot verwildering van de zeden, maar met dat verzet hoefde het departement nu minder rekening te houden. Wat ook meespeelde, is dat de invoering van het filmonderwijs werd gedreven door Adriaan Schoevers, een handige zakenman die zijn Duitse contacten aanwendde om ambtenaren op het departement onder druk te zetten.”

INTERVIEW

‘Het gemeenschappelijke goed is niet simpelweg wat mensen willen’

PATRICK DENEEN

POLITIEK DENKER

Patrick Deneen geldt als een van de prominentste conservatieve denkers over deze nieuwe politieke tijd. Hij pleit voor „aristopopulisme“, waarin een goedwillende elite de zorgen van de „arbeidersklasse“ omzet in veranderingen.

Interview **Mark Lieveisse Adriaanse**



CV

Patrick Deneen (1964) is een Amerikaanse politiek denker. Hij doceert politieke theorie aan de katholieke universiteit Notre Dame en werkte eerder onder meer op Princeton en Georgetown.

Het boek *Why Liberalism Failed* uit 2018 betekende zijn doorbraak bij een groter publiek. Zijn 'post-liberale' denken is onder meer geïnspireerd op Alexis de Tocqueville. „In Europa zou ik waarschijnlijk een christendemocraat zijn, maar dat is moeilijk op de Amerikaanse politieke kaart te plaatsen.”

De conservatieve politieke denker Patrick Deneen woonde vorig jaar een tijdje in een stad waar regenboogvlaggen aan de huizen wapperden en Black Lives Matters-bordjes achter de ramen stonden. En hij genoot ervan. „Het is er über-progressief, maar het is ook een extreem traditioneel Amerikaans stadje“, zegt hij over Boulder, een universiteitsstad in Colorado. „Zonder die bordjes zou je denken dat je in de jaren vijftig rondloopt. De huizen zijn klein, er zijn voetpaden zodat je door de buurten kunt wandelen, het is er veilig, schoon, welvarend. Maar de huizen kosten wel minstens een miljoen dollar.“ Vergelijk het met een plek als Middletown in Ohio, zegt hij, waar vicepresident J.D. Vance opgroeide, of al die andere kleine, vervallen Amerikaanse stadjes waar „gezinnen zijn gebroken en de fabrieken leeg staan“. Een goede heersende klasse, zegt Deneen, „moet inzien dat er iets mis is als een goed leven een luxegoed geworden is.”

Deneen geldt in de Verenigde Staten als één van de voornaamste denkers van de nieuwe tijd. Hij zou, schreven media, de „goeroe“ zijn achter de Republikeinse partij, een invloedrijke intellectueel die volgens aanhangers twee van de belangrijkste boeken van deze tijd schreef en volgens critici daarmee de conservatieve beweging op een pad richting autocratie zette. „Maar ik ben gewoon een hoogleraar die wat boeken heeft geschreven die ook door invloedrijke mensen aan beide kanten gelezen worden.“ Door vicepresident J.D. Vance, bijvoorbeeld, maar ook Barack Obama en de Democratische senator Chris Murphy prezen zijn eerste boek.

We zitten in de rustige, statige lobby van hotel De L'Europe, aan de Amsterdamse Amstel. Deneen kwam uit de ontbijtzaal lopen met onder zijn arm *The New York Times*, een notitieboekje en het boek *Über wahre Größe* van Rob Rienen. Die Nederlander, de directeur van het Nexus-instituut, haalde Deneen naar Amsterdam voor de jaarlijkse Nexus-conferentie, eind november; daar deelde hij het podium met onder meer Sigrid Kaag. De dag erna vloog Deneen alweer terug naar Indiana, waar hij doceert in de politieke theorie aan de katholieke universiteit van Notre Dame.

Hij is een 'post-liberaal' en wordt in de VS gezien als een van de gezichten van 'nieuw rechts': denkers die traditionele conservatieve standpunten over abortus, het gezin en religie vaak combineren met pleidooien voor sterkere vakbonden,

het inperken van de macht van grootbedrijven en kleine, gemeenschappelijke vormen van democratie. Ze wijzen het politieke, economische en culturele liberalisme af, net als een staat die vooral de vrijheid van het individu wil bevorderen. De staat moest juist 'traditionele' waarden en het 'gemeenschappelijke goed' bevorderen.

Het liberalisme, zegt Deneen, „heeft gefaald juist omdat het succesvol is“. Met liberalisme bedoelt hij de Europese „vierhonderd jaar oude traditie“ en niet de Amerikaanse context, „waar het vooral links betekent“. Het wilde „mensen bevrijden van allerlei traditionele en institutionele beperkingen van het individu, zeg maar de beperkingen van *small town life*.“ En hoe meer het erin slaagde de wereld te vormen naar zijn ideeën van individuele vrijheid, hoe meer mensen die vrijheid ook als hoogste goed gingen zien, hoe meer „de instituties werden afgebroken die zowel een rem vormen op het individu als sociale solidariteit organiseren en daarmee menselijk floreren mogelijk maken”.

„De gevolgen daarvan worden door verschillende klassen anders beleefd. Aan de onderkant van de Amerikaanse samenleving ben je meer blootgesteld en onderworpen aan de precariteit van het neoliberalisme en het culturele liberalisme. Maar als je relatief welgesteld bent, kun je makkelijker met de ineenstorting van die instituties omgaan.”

Liberalen zullen daartegen opwerpen dat het wegnemen van die beperkingen ertoe leidde dat iedereen zijn of haar eigen leven kan inrichten.

„Dat is vermoedelijk waar, maar ik wil dat ook nuanceren. Het liberalisme pretendeert neutraal te zijn, maar vormt ons op allerlei manieren in een bepaald soort mens. Het idee dat ik kan zijn wat ik wil zijn, wordt steeds meer gezien door de lens van een marktideologie. We hebben de mentaliteit van een consument. Dat uit zich niet alleen economisch, maar ook in hoe we ons tot de wereld verhouden; we creëren een wereld van losse verbindingen. Je kan immers altijd een ander merk tandpasta kiezen. Zo'n consumentenmentaliteit maakt het voor ons steeds moeilijker om relaties en verbintenissen aan te gaan die een groter plichtsbesef, zelfopoffering en een visie op iets wat groter is dan onszelf vereisen. Mensen hebben bijvoorbeeld meer moeite om te trouwen en zich misschien wel de rest van hun leven aan iemand te verbinden, of om kinderen te krijgen. Mensen zijn eenzamer, hebben minder vriendschappen. Dus ja, we hebben meer vrijheid om onszelf te vormen. Maar die vrijheid beperkt ons ook.”

Zowel de Democraten als Republikeinen omarmden het liberalisme, zegt Deneen. „Voor de Democraten werden culturele en sociale vrijheid het belangrijkste. Voor Republikeinen moest de markt zo vrij mogelijk worden. Winstgevendheid en deregulering werden het mantra. De economie werd losgezongen van onze overwegingen wat een gemeenschappelijk goed is. Er ontstond een volledig vrije en vloeibare markt, waarin het enige wat er nog toe doet economische groei is, met mensen als individuele consumenten. Dat ondermijnt het idee van een samenhangende gemeenschap. Je kunt niet én neoliberalisme promoten én traditionele waarden, omdat die traditionele waarden niet kunnen overleven in de economie die er ontstaat. Zowel onder Democratische als Republikeinse regeringen is zo'n economie gestimuleerd.”

In *Why Liberalism Failed* stelde u voor om tegen de liberale dominantie „kleine, lokale vormen van verzet“ te organiseren, omdat revoluties alleen maar „chaos en miserie“ zouden veroorzaken. Maar een paar jaar later pleitte u met *Regime Change* voor iets dat „veel revolutionairder was dan het gewelddadige omverwerpen van een overheid“. Wat veranderde er voor u?



Grasmaaien in McKinley Street, Middletown (Ohio). FOTO GETTY IMAGES

ren, omdat revoluties alleen maar „chaos en miserie“ zouden veroorzaken. Maar een paar jaar later pleitte u met *Regime Change* voor iets dat „veel revolutionairder was dan het gewelddadige omverwerpen van een overheid“. Wat veranderde er voor u?

„In het slot van het eerste boek bepleitte ik een fundamenteel andere westerse ordening. We hadden een nieuwe *epic theory* nodig, zoals als wat Aristoteles en Hobbes schreven: een hele andere manier van denken over politiek. Ik dacht alleen dat het wel een paar generaties zou duren om de schade van het liberalisme te herstellen; dat had er immers ook zo'n vijfhonderd jaar over gedaan om tot dit punt te komen. Dus wat kan je ondertussen doen? Ik dacht: probeer in kleinere gemeenschappen een leven te leiden dat zich niet conformeerde aan het liberale idee. Dat zou ook best revolutionair zijn, toch? Maar oké, toen was er Brexit en de eerste verkiezing van Trump en openden zich nieuwe politieke mogelijkheden. Ik realiseerde me dat het misschien geen vierhonderd jaar duurt om iets te veranderen, maar slechts vijfentwintig. Mits we die populistische energie in goede banen weten te leiden. Daarover gaat *Regime Change*.”

U pleit daarin voor de „vreedzame maar krachtige omverwerping van de corrupte en corrumpende liberale heersende klasse“, waarna een „post-liberale orde“ moet ontstaan waarin „de politieke vormen hetzelfde blijven maar worden geleid door een fundamenteel andere ethos“. Wie bepaalt hoe die ethos eruit ziet?

„Ik denk dat de heersende klasse dat altijd bepaalt. In dit geval zou het er eentje moeten zijn die tegemoet komt aan de zorgen en frustraties van normale mensen. De mensen die nu de leiding hebben over elite-instituties als universiteiten en de media, geven steeds minder gehoor aan die frustraties, door hun vrees voor het populisme. Ik wil juist dat er een deugdzaam cirkel ontstaat, waarin elites responsiever zijn richting de samenleving, in het bijzonder werkende mensen, en een stad als Boulder voor iedereen beschikbaar maken.”

In *Regime Change* pleit hij daarom voor „aristopopulisme“, waarin een goedwillende elite de zorgen van de „arbeidersklasse“ omzet in veranderingen die die klasse helpen. Franklin Roosevelt, de Democratische president die zelf van goede komaf was en met de New Deal de levens van miljoenen verpauperde Amerikanen verbeterde, was volgens hem

zo'n „aristopopulist“; in vicepresident Vance ziet hij er ook een. De staat moet daarvoor aangewend worden: niet alleen om de liberale markteconomie af te remmen en grootbedrijven in te perken, maar ook om bijvoorbeeld publieke zedelijkheid en andere conservatieve waarden op te leggen.

Amerikanen zijn de afgelopen vijftig jaar veel liberaler geworden als het gaat om bijvoorbeeld abortus, het homoseksueel en wapens. Welke democratische legitimiteit heeft een 'post-liberale' staat die een conservatieve moraal oplegt?

„We moeten de opvattingen van gewone mensen serieus nemen. Maar dat betekent niet simpelweg dat wat de heersende, steeds liberaler wordende visie op dingen is, ook goed is voor die mensen. Er is veel bewijs dat het slecht is voor een samenleving om haar open te stellen voor ondeugden als porno, marihuana en de consumptiementaliteit. De onderkant van de Amerikaanse samenleving lijdt daar door verslavingen het meeste onder. Thomas van Aquino wist in de dertiende eeuw al dat het ingewikkeld zou worden om prostitutie te verbieden. Maar de vraag is wel: word je geleerd om verleidingen te temmen of niet? Als we stellen dat democratie simpelweg het volgen van de keuzes van mensen is, zijn we onverschillig voor die vraag. Het gemeenschappelijke goed is niet simpelweg wat mensen willen, maar wat menselijk floreren mogelijk maakt.”

Maar hoe voorkom je dat zo'n staat in tirannie uitmondt? Stelt u niet precies voor wat u liberalen verwijt, namelijk het opleggen van één visie op de Goede samenleving?

„Liberalen zeggen vaak een neutrale staat te willen. Maar zo iets bestaat niet. Elke politieke orde is paternalistisch. De liberale ook. Ze legt op allerlei manieren restricties op aan mensen. In Boulder is bijvoorbeeld een suikerbelasting om de aankoop van frisdrank te ontmoedigen. Bovendien is de aanname onder de vraag verkeerd, omdat het een vorm van pure vrijheid veronderstelt die niet bestaat. Ik verwerp echt het idee dat je aan de ene kant een regime hebt gebaseerd op autoriteit en aan de andere kant eentje gebaseerd op vrijheid, alsof de enige manier om vrij te zijn een afwezigheid van autoriteit is. Autoriteit kan ook aangewend worden om het menselijk floreren te bevorderen. Ik baseer me daarvoor op premoderne ideeën die stellen dat hoe je de macht van de staat inperkt, afhankelijk is van of die staat het gemeen-

schappelijke goed bevordert of niet. Dus laten we discussiëren over wat het goede is, waarvan jij en ik allebei een idee hebben, en laten we die vervolgens afzetten tegen de werkelijkheid, tegen de geschiedenis, tegen empirische data. We moeten echt meer van zulke diepgaand politiek werk doen. Maar nu wordt dat debat vaak omzeild door direct te zeggen dat je voor een autocratie pleit. Oké, maar dan reserveren liberalen autoriteit dus alleen voor hun eigen gewin, maar ze noemen het dan neutraal.”

Als u naar de huidige Amerikaanse regering kijkt, ziet u dan een 'aristopopulistische' elite die doet wat u betoogde?

„Op sommige vlakken wel, bijvoorbeeld in hoe ze proberen onderwijsinstellingen weg te duwen van de extreme progressieve ideologieën die zij de afgelopen jaren omarmden. Had ik dat zelf op dezelfde manier gedaan? Nee, dat niet. Soms vrees ik dat het een grove aanval op universiteiten is. Maar veel instituties zijn de weg kwijt geraakt. Bijvoorbeeld toen media afdekten dat Joe Biden mentaal niet meer functioneerde. Ze worden bovendien bevolkt door mensen die veel progressiever zijn dan de gemiddelde Amerikaan. Ik denk dat het goed is dat er een beetje teruggeduwd wordt, dat die instituties minder ideologisch worden en weer het gemeenschappelijke goed gaan dienen.”

Maar de vrees is dat Trump instituties als universiteiten, media, het openbaar ministerie en de rechtspraak ondermijnt en daarmee de Amerikaanse democratie verandert in een autocratie.

Deneen denkt een seconde of tien rustig na en zegt dan: „Veel van de instellingen worden door deze regering en haar aanhangers gezien als instellingen die hun mandaat hebben verraden. De juiste reactie van die instituties moet niet zijn om te roepen dat het tiranniek is, maar om zich af te vragen waarom de helft, of zelfs meer dan de helft, van de Amerikanen hen niet meer vertrouwt. Ik pauzeerde even omdat ik natuurlijk wel denk dat er de dreiging van tirannie is als politieke macht tegen instituties wordt ingezet. Maar die instituties hebben een rol aangenomen die gecorrigeerd moet worden. Waar ik op hoop is dat de politieke druk een heilzaam effect zal hebben. Ik wil niet dat de overheid Harvard overneemt of vernietigt. Ik wil dat de druk ertoe leidt dat Harvard van Harvard een betere plek maakt.”



Commentaar

VIRUS

Vogelgriep moet met vaccinatie pluimvee bestreden worden

Het gaat slecht met de bestrijding van de vogelgriep. Niet alleen in Nederland, maar ook in de rest van Europa. De ziekte trof nog nooit zoveel wilde vogels als dit seizoen. Dat blijkt uit een rapport van de Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid (EFSA) en uit nog niet gepubliceerd onderzoek van Wageningen Bioveterinary Research (WBVR) en het Erasmus MC, waarover NRC vorige week berichtte.

In vergelijking met dezelfde periode in 2022, een jaar waarin 76 Nederlandse pluimveebedrijven geruimd moesten worden, zijn dit jaar in Europa zeker twee keer zoveel wilde vogels besmet met het virus. En een kwart van de onderzochte levende eenden in Nederland draagt de zeer besmettelijke vogelgriep-variant H5N1 met zich mee. Dat voorspelt weinig goeds voor de komende maanden.

In Nederland zijn sinds 6 oktober, toen op een pluimveebedrijf de eerste uitbraak van dit seizoen werd geconstateerd, al meer dan een miljoen kippen en kuikens geruimd. Het probleem is dat deze strategie om de ziekte in te dammen niet langer lijkt te voldoen. Omdat het virus alomtegenwoordig is bij wilde vogels, zal het zich blijven verspreiden. Het is de vraag hoe de ziekte de stallen binnenkomt. Zijn die niet afdoende geïsoleerd, of houden medewerkers zich niet goed aan de hygiënische protocollen die ervoor moeten zorgen dat de vogelgriep buiten de deur blijft? De landelijke

Het is zaak dat Wiersma rondom de vaccinatie van pluimvee optrekt met Europese partners

Het wordt daarom tijd om een andere strategie te overwegen, en dat doet Wiersma ook. In een brief aan de Tweede Kamer schreef ze op 13 november dat ze zich inzet om op termijn op grote schaal vaccinatie te kunnen toepassen om de vogelgriep te bestrijden. Op dit moment loopt er een pilot met het vaccineren van kippen bij één van de maar liefst 1.800 pluimveebedrijven in Nederland. Het vaccin dat in deze pilot gebruikt wordt, heeft een Europese markttoelating en is veilig voor toepassing bij legkippen. De producten van gevaccineerde kippen zijn geschikt voor menselijke consumptie.

Kippenboeren in Nederland zijn in principe bereid om tot vaccinatie over te gaan, mits dat niet leidt tot problemen bij de export. Europese partners gingen pas akkoord met de vaccinatiepilot nadat Wiersma had toegezegd dat de producten van het pilotbedrijf in Nederland zouden blijven. Ook als die restrictie zou worden opgeheven, vrezden Nederlandse kippenhouders oneerlijke concurrentie wanneer andere landen 'ongevaccineerde' producten als zodanig in de markt gaan zetten. In tijden van welig tierende desinformatie is die angst zeker niet denkbeeldig. Het is daarom zaak dat minister Wiersma rondom de vaccinatie van pluimvee optrekt met Europese partners, ook omdat de vogelgriep een internationaal probleem is. Trek vogels stoppen niet met vliegen bij de landsgrens.

De resultaten van de vaccinatiepilot worden begin 2026 bekend. Bij een positieve uitkomst moeten er snel besluiten worden genomen, het liefst op Europees niveau. Ook moet er een infrastructuur klaarstaan die een abortie vaccinatiecampagne mogelijk maakt. De vogelgriep moet worden ingedamd. Niet alleen ten bate van de pluimveesector, maar ook om de kans te verkleinen dat de ziekte overspringt naar de mens.

MACHTIGE TIJDEN

Tegengeluid van de as-D66/CDA in het tijdperk van het onfatsoen

Onder Donald Trump is de wereld beland in een tijdperk van onfatsoen. Ook voor Den Haag een ongemakkelijke realiteit. Mogelijk dat een kabinet met de as-D66/CDA ruimte voor subtiel tegengeluid schept.



Dit artikel is een weergave van Machtige Tijden, een exclusieve nieuwsbrief van **Tom-Jan Meeus**.

En weer was er de schok van de Amerikaanse regering als Poetins bondgenoot. Een nieuw 'vredesplan', 28 punten, voor Oekraïne. Opgesteld door de VS en Rusland. Zonder officiële consultatie van Europa. Zelfs niet van Oekraïne, dat al sinds 2022 lijdt onder Poetins agressie. De zoveelste knieval voor het Kremlin, neergesabeld door *The Economist*, *The New York Times* en talrijke andere media.

Europa vroeg aanpassingen, opnieuw, maar het stramien is nu wel duidelijk: geef Donald Trump de ruimte en hij kent meer waarde toe aan het Kremlin dan aan de EU. Een onderschept telefoontje leerde zelfs dat zijn 'gezant' Steve Witkoff graag bereid was het Kremlin te instrueren om Trump positief te stemmen.

Oud-diplomaat Robert Serry schreef in NRC: „Wanneer worden we wakker en beseffen we dat het 'Westen' als trans-Atlantische gemeenschap van gedeelde waarden en veiligheidsbelangen niet langer bestaat?”

Ook een zorgelijke realiteit voor formerende partijen in Den Haag. De onderhandelaars Rob Jetten (D66), Henri Bontenbal (CDA) en informateur Sybrand Buma (CDA) zijn geen mensen die de ogen voor dit soort ongemak sluiten. Maar ook zij kunnen alleen toekijken als de VS oude vriendschap inruilen voor een wit voetje bij een Russische potentiaat.

Je kunt het toeschrijven aan veranderde mondiale machtsrelaties, aan autoritaire intuïties, aan demosclosere. Maar feit is dat de wereld onder Trump een tijdperk van onfatsoen is ingegaan. Van normatief verval, vergroving, verraad.

Trump's verleden leert: een ondergrens zul je niet snel aantreffen. Zie zijn vriendschap met Jeffrey Epstein. De mythe waarop hij zijn politieke loopbaan bouwde: dat Barack Obama eigenlijk geen Amerikaan is. Zijn omgang met vrouwen: *grab 'em by the pussy*. Afrikaanse landen en Haïti die hij „*shithole countries*” noemde.

En recentelijk: een journalist die een zakelijke vraag stelt, betitelen als „varkentje”. De moord op een Saoedische columnist van *The Washington Post*, door Saoedi-Arabië aan stukken gesneden, afdoen als akkefietje: „dingen gebeuren”. Zijn voortdurende neiging niet Rusland maar Oekraïne verantwoordelijk te houden voor de Russische agressie tegen dat land.

Maar het punt is ook, en dat is vermoedelijk elementair: het went. Het normaliseert onmenselijkheid. Het vervaagt het normbesef. Ook buiten de VS.

In Nederland was fatsoen na de jaren zestig lange tijd een bedompt begrip. Fatsoen - dat was spruitjeslucht, 's zondags verplicht naar de kerk, de vrouw achter het aanrecht. Toen premier Jan Peter Balkenende (CDA) het woord in 2002 uit de mottenballen haalde - fatsoen moest je „doen” - gaf het ongemakkelijke reacties.

Het liberalisme domineerde al even. Vrijheid, emancipatie, zelfredzaamheid - gewoon jezelf zijn. Genieten. No limit. Maar ook: uitkeringsfraude, hooligans, geweld in de nieuwjaarsnacht, de Tokkies.

Het onfatsoen belandde in Den Haag. Wat voorzichtig begon - 1997: Even dimmen, Jan Marijnissen (SP) - radicaliseerde daarna. 2009: Kopvondentaks in de Kamer, Geert Wilders. 2014: Minder Marokkanen, idem. 2015: Testosteronbommen, idem. De premier als crimineel, 2017, idem.

Routinematige bedreigingen

Woede werd de taal van deze tijd, ook in de politiek. Inmiddels is intimidatie een pseudo-openbaar instrument van beïnvloeding. Burgemeesters en raadsleden die routinematig bedreigingen ontvangen als ze de komst van asielzoekers overwegen. Alledaags onfatsoen.

En een PVV-Kamerlid dat criminaliserende Al-beelden van politieke tegenstanders verspreidt, mag van zijn politiek leider gewoon blijven. Consequentieeloos onfatsoen.

Een tegenbeweging is er ook. In de chaos na Wilders' verkiezingszege in 2023 werd CDA-leider Bontenbal de populairste politicus van het land met een houding van politieke matigheid en pleidooien voor de terugkeer van fatsoen. Een omslag. Fatsoen was geen heimweepolitiek meer. Het was een actueel moreel appel, ook op de politiek zelf.

En het interessante is: ook in de VS lees je pleidooien voor de terugkeer van fatsoen, bijvoorbeeld bij de Brits-Amerikaanse conservatief Andrew Sullivan. Een *man of many lives*. Een overtuigde aanhanger van Reagan en Thatcher in de jaren tachtig, oud-hoofdredacteur van *The New Republic*, die onder George W. Bush afknapte op de Republikeinen en de kant van de Democraat Obama koos.

Bekijk beelden van Biden of Trump, en je ziet aftakeling die niet meer te maskeren is



FOTO TOM BRENNER/REUTERS

Een journalist die zich deze eeuw transformeerde tot blogger, en nu op Substack de nieuwsbrief *The Weekly Dish* publiceert, waarmee hij behoort tot het kleine groepje agressieve anti-Trumpisten op rechts. Zijn verlangen naar fatsoen is enkel en alleen het product van Trumps onfatsoen, waarin hij een elementair gevaar ontwaart.

Democratie, redeneert hij, vereist wederzijds respect: een ware democraat verdedigt ook mensen met wie hij het oneens is. Een ware democraat accepteert de beslissingen van andere gekozenen, en legt zich neer bij een verkiezingsnederlaag. Een ware democraat onderscheidt stevige retoriek van ontmenselijkte wreedheid. Een ware democraat accepteert zijn ongelijk als de feiten dit aantonen.

Een ware democraat aanvaardt dat democratie basale beschaving vereist, omdat je in een democratie per definitie nooit de enige democraat bent. Hij verwijst hier naar George Orwell, nu vooral bekend van 1984, die in zijn essay *The Lion and the Unicorn* (1941) het fatsoen van Britse arbeiders en zijn medestrijders in de Spaanse Burgeroorlog ophemelde. De compassie die mensen onder helse omstandigheden - oorlog, armoede - voor elkaar opbrengen. Hun pure fatsoen. Orwell: „Of we leven allemaal in een fatsoenlijke wereld. Of niemand.”

„Politiek is onlosmakelijk verbonden met de cultuur”, analyseert Sullivan. „Een fatsoenlijke cultuur zal de democratie schragen. Een onfatsoenlijke cultuur zal de democratie vernietigen.”

Het tijdperk van onfatsoen is niet gisteren begonnen: het heeft al talloze feiten gecreëerd die autoritaire verlangens stimuleren en de wereldwijde veiligheid ondermijnen.

Neem de terugkerende Amerikaanse aanname in elk 'vredesplan' voor Oekraïne dat Rusland de Krim, in 2014 illegaal door Poetin geannexeerd, mag behouden. Israël dat van Trump de vrije hand in Gaza kreeg.

En: de kwetsbaarheid van onderzees gastransport, ook tussen EU-landen, na de sabotage van Nord Stream. Het gebruik van telecommunicatie (piepers in Libanon) om een samenleving te ontregelen. Interventies van trollenlegers die westerse verkiezingen injecteren met Russische propaganda, laatst ook in Nederland. Autocraten die tegen de wens van lokale autoriteiten hun leger in steden inzetten.

In het tijdperk van het onfatsoen gaat het allang niet meer alleen om wat Trump zegt. Het gaat vooral om wat hij laat gebeuren. En wat hij doet.

Al jaren publiceren Amerikanen over de stagnatie van hun cultuur. De ultraconservatief Peter Thiel, die in 2015 als eerst techninvesteerder Trump steunde, spreekt er bezorgd over. *The New York Times* zag in 2023 culturele stilstand.

Anderen zien een vastgelopen cultuur of vragende of de cultuur instort. Vaak genoemde oorzaken: algoritmen die de publieke belangstelling

voor vernieuwing remmen; media- en entertainmentbedrijven die vooral investeren in oude producties omdat die het beste renderen. Nostalgie als verdienmodel.

Opinieonderzoek wijst uit dat Amerikanen erg negatief zijn over de populaire cultuur dit decennium. Het kan de opkomst van het politieke onfatsoen mede verklaren. Politiek is in de VS immers onderdeel van de populaire cultuur. Bekijk beelden van Joe Biden (83) in zijn vrije tijd, of Trump (79) die een vliegtuigtrap afstommelt, en je ziet het: aftakeling die niet meer te maskeren is.

Scrambled eggs

En toch is Nederland - politiek, militair en cultureel - afhankelijk van dat land. De nationale veiligheid rust mede op de Amerikaanse krijgsmacht. Overheid en bedrijfsleven draaien grotendeels op Amerikaanse informatietechnologie. Overal vervlechting. Zoals ze in de VS zeggen: *you cannot unscramble scrambled eggs*.

Dus welk kabinet er ook komt: geen minister zal zich Trumps wraakzucht op de hals kunnen halen. Kritiek? Hooguit via de EU. Tegelijk zullen nationale politici zich op straffe van politieke zelfmoord niet al te zeer willen vereenzelvigen met het onfatsoen.

In dit spanningsveld opereert straks een nieuwe coalitie, gedragen door de as-D66/CDA: oog voor het nationaal belang, op gezonde afstand van de Amerikaanse president.

En het thema fatsoen, hoewel van nature geen D66-punt, kan hier - als zelfdefinitie van een nieuwe coalitie - mogelijk uitkomst bieden.

Recentelijk prees Bontenbal in de Kamer Jetten omdat de D66-leider, geboren in het katholieke Brabant, het CDA-ideaal van gemeenschapszin in de campagne omarmde. Op dat kruispunt kunnen deze twee politieke leiders, als hart van de nieuwe coalitie, elkaar mogelijk vinden.

Fatsoen als in: omarming van de gewone Nederlander. Een kabinet met oog voor onopvallend Nederland. Een kabinet van de onbekende Nederlander. Mensen met bescheiden levens, niet feilloos, wel fatsoenlijk: een baan, een gemiddeld inkomen, actief als vrijwilliger, et cetera.

Een politiek die zich afzet tegen alle online luidruchtigheid vol perverse prikkels, waar mensen aandacht op zichzelf moeten vestigen: de influencers, de brutalen, de scheldende anoniemi, de netwerkers met hun onberispelijke cv.

Tegen de online cultuur die controversen en verdeeldheid belooft waarmee enkelingen, ook politieke enkelingen, zichzelf in het zonnetje zetten. Tegen de grote bekken, tegen de aandachtpolitiek, tegen het oprukkende onfatsoen.

Een politiek ook die mensen steunt die in de echte wereld compassie voor de gemeenschap tonen. Je zou zeggen: wat kan daar, in dit tijdperk van onfatsoen, nou helemaal op tegen zijn?



COLUMN
STEPHAN SANDERS

Gematigde partijen zijn bezig de boel te redden

Dit las ik, en het had meteen mijn sympathie: „Ik zie mezelf als overtuigd links-liberaal.” Ooit was het een gebruikelijke combinatie. Het is een citaat van de auteur Timor El-Dardiry, hij schreef het essay dat dit jaar de winnaar werd van alweer de vierde editie van de Anil Ramdas Essayprijs. Het staat afgedrukt in *de Groene Amsterdammer*.

De schrijver is van gemengde komaf, Nederlands-Egyptisch, met een vader die moslim is en een moeder die van huis uit katholiek was en zich later bekeerde tot de islam. Zo schetst hij zijn jeugdjaren „in een kerkdorpie aan de Maas: het gezin van carnaval en bedevaart naar Mekka, het gezin van kerstpudding en ramadan.”

Ook hier is de essentie de 'gemengde ervaring', als het niet zo tegenstrijdig zou klinken. Onmiskenbaar Nederlands, met nog wat andere invloeden die voor hemzelf een vanzelfsprekend geheel vormen, maar die door een aantal Nederlandse politieke partijen omringd worden door sluiers van achterdocht.

'Links-liberaal': een tijdje geleden kon dat nog van alles zijn, het GroenLinks onder Femke Halsema, D66, maar ook delen van de VVD onder Mark Rutte. Ik heb van oudsher een zwak voor mensen die het 'liberale' noemen als deel van hun politieke visitekaartje, al is het me niet ontgaan dat de bandbreedte van het liberalisme in Nederland flink is afgenomen, vooral door toedoen van de huidige VVD, waarvan het steeds duidelijker wordt dat daar sociaal- en links-liberalisme geen onderdak kunnen vinden.

Ik heb geen idee of El-Dardiry lid is van een politieke partij, en welke dat zou zijn, en dat doet ook niet af aan zijn betoog:

„In Nederland moeten liberalen beseffen dat zij net als in de VS in de verdediging zijn gedrongen. Dat de krachten die verandering willen niet langer aan hun kant staan. Dat ze zich moeten richten op het behoud van verworvenheden, omdat de open samenleving op het spel staat. Dat ze, tegen wil en dank, conservatief zijn.”

Hier wordt de terugslag beschreven, als bij een geweert, die de gestage groei van radicaal- en extreemrechts heeft op

het politieke landschap. Liberalen die willen redden wat er te redden valt, van de democratische rechtsstaat, van de burgerlijke vrijheden, waaronder ook die van godsdienst. Van de weeromstuit opereren ze behoudzuchtig, vanuit het defensief.

De winst van D66 is een schrale troost: de partij heeft een hoog risico van neergang

Dat D66 bij de laatste verkiezing nipt de grootste partij is geworden, is een troost, maar een schrale troost, omdat het een partij is met veel in- en uitvliend kiezersvolk. Volatiliteit, met ook een hoog risico van neergang. Remigratie en het complotdenkersidee van 'omvolking' worden serieus overwogen door een fors deel van de Tweede Kamer, dat D66 in zetel tal met gemak overstemt. Gematigde en progressieve partijen zijn vooral bezig de boel te redden. Het initiatief lijkt hun te zijn ontnomen - en dat voor partijen die op de lange termijn inzetten en het van nieuwe ideeën moeten hebben.

Timor El-Dardiry: „Ik heb nooit begrepen waarom de zelfbenoemde hoeders van onze cultuur niet hard worden aangepakt op deze tegenstrijdigheid: als onze beschaving superieur is, waarom hebben zij er dan zo weinig vertrouwen in.” De auteur concludeert dat „de rechts-populisten [...] een anti-Nederlandse beweging vormen”.

Een begrijpelijke tegenzet: ook Rob Jetten heeft de Nederlandse vlag als het ware teruggekaapt van radicaal-rechts. Maar links-nationalisme, of vooruit, progressief patriotisme als antwoord op de uiterst rechterflank? Grondwet, rechtsstaat en de democratische instituties als uitgangspunt? Die zaken zijn niet 'typisch Nederlands', gelukkig maar. De kwestie is dan de Nederlandse kiezers warm te krijgen voor de internationale rechtsorde.

Ik voorzie vooralsnog geen massale bijval.

IN HET MIDDEN

1	2	3	4	5	6			7	8	9	10	
11							12					
13							14					15
			16	17		18				19		
		20							21			
22				23							24	
25			26						27	28		29
		30					31	32				
33							34					

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. 'Nigeria kondigt noodtoestand af __ ontvoeringen van kinderen' **7.** Daar sjeesde Max dit weekend **11.** Vormloos organisme **12.** Mottenvoer **13.** __ Can, Borussia Dortmund-aanvoerder **14.** Alternatief voor geld **16.** Kijkt wazig naar de nasleep **19.** Subcultuur **22.** Duitse u **23.** Bos, Verbeet, Moorman **25.** Anime met snelle ninja in de titelrol **27.** Oostenrijks-Duitse stroming **30.** Hoop kost bijna niks **31.** Bis **33.** De __ ridder **34.** 'Na Noord-Korea vechten nu ook duizenden __ voor Rusland'

Verticaal: 1. Ruilen wapens voor goud in Sudan **2.** Huishoudmiddel **3.** Petoet **4.** Vechtplaats **5.** Tijdelijke droogte **6.** In uw ogen verzadigd met macht **7.** Kun je spelen of staan **8.** Spuitmerk **9.** Past na vers of rond **10.** Oude lucht **12.** Daar voetbalt De Koninklijke **15.** __ *Other Land*, recente Oscarwinnaar **17.** Concert met de kraan dicht **18.** Schokkend apparaat **20.** Zong lof van een Brabants dorp **21.** Drentse hei **22.** Om te huilen zo heet **24.** __ het niet **26.** Hier kom je niet levend in **28.** Hoort bij Breugel **29.** Daar vind je 14 horizontaal **32.** Daar vind je 28 verticaal

Oplossing puzzel 28 november. Horizontaal: 1. JAKARTA 5. ROS 7. ALLE 9. ANTI 10. BALI 12. HOE 13. BLIK 15. KAA 21. HES 22. LIJST 23. OKE 24. STAF 26. SIER 27. BREIJ 28. TEE 29. STENNIS **Verticaal:** 1. JUNTA 2. KRIBBE 3. RUBIK 4. AAL 5. REHAB 6. SPELD 8. LIKES 11. AKELA 14. LISSE 16. ARTSEN 17. FRONT 18. THEBE 19. VIJFJE 20. OBERS 25. TIJS **In het midden:** FATBIKEVERBOD

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl



Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ikje@nrc.nl

GEFLUISTER

Sinds kort geef ik als vrijwilliger aan groep 5 rekenbijles. Ik haal de vier leerlingen uit de les en begin met de vraag hoe het weekend was.
Ze vertellen enthousiast over de intocht en gezette schoenen. Sonja zit naast me en buigt zich naar me toe en fluistert in mijn oor: „Meester, weet u het geheim al?”

Martie Doré



COLUMN
MARCEL

De Jägermeisters

In de reconstructie van de val van Hans Wijers in *de Volkskrant* leerde Nederland Simon Neefjes en de vriendenclub van deze ‘gelauwerde reclameman’ kennen: de Jägermeister Borrel Club. Het gevoel: je viste op haring, die moest worden teruggegooid wegens voor consumptie ongeschikt, maar dan zien ze vanaf een andere kottter opeens dat je ongemerkt een enorme blauwe vinvis hebt meegesleept naar de haven.

De Jägermeister Borrelclub bestaat uit ongeveer twintig ‘ondernemende vrijdenkers’: architecten, horecaondernemers, vastgoedmannen, advocaten en notarissen. De club is opgericht door onder anderen communicatiestrategen (‘als een vis in het water bij zeer lastige situaties’) Charles Huijskens en Reinout Oerlemans (Arnie) en hun hoofdkwartieren zijn de Amsterdamse cafés ‘De Pieper’ en ‘Hoppe’. Wat een heerlijkheid, drie keer YES denk je dan als reportagemaker, want je kunt wel zo ongeveer uittekenen wat er daar aan de toog gebeurt als er uit deze groep per ongeluk een in het vaarwater van bijvoorbeeld een Dilan Yesilgöz is gezwommen.

Ik weet niet wie van jullie ervaring heeft met Jägermeister. Het is een kruidendrankje met een hoog alcoholpercentage, dat als je het combineert met bier, de keel smeert. Je wordt wat openhartiger, zeker als de rest het ook drinkt. Ik ben geen fan, het is me te kruidig, ik krijg er het maagzuur van, maar dat doet voor deze column totaal niet ter zake.

In die club werkt het wel. Even al die spanningen van je afzweten, kot-

sen doe je maar thuis is de mentaliteit, want het zijn geen doorsnee kerels met gewone zorgen, dit is de buitencategorie en dat weten ze zelf ook wel. Ik heb me verbaasd waarom Reinout Oerlemans vanuit de Verenigde Staten ondanks een volksopstand per se luxe appartementen voor de happy few wil laten bouwen in het centrum van Amsterdam. Het antwoord ligt in de natte horeca: de Jägermeisters staken de duimen omhoog. En dat is het leuke van een club, je helpt mekaar waar het kan en daarna is het gewoon weer gezellig.

De Jägermeisters, geen doorsnee kerels met gewone zorgen. Dit is de buitencategorie

Binnenkort is de jaarlijkse kerstbijeenkomst van de Jägermeisters. Een verzoek van mij: Simon, Charles en Arnie doe het gewoon in ‘de Pieper’ of ‘Hoppe’ en niet in Sankt Anton, Saint-Tropez, of nog erger in *the mansion* van Arnie in de States. Laat maar weten, ik voer iedereen natuurlijk anoniem op. De belangrijkste journalistieke codes zijn als er Jägermeister in het spel is zo helder als Spa Blauw, het risico van persoonlijke of professionele schade is anders te groot.

Marcel van Roosmalen schrijft op maandag en donderdag een column.

FOKKE & SUKKE
ZIJN TE LAAT

WEL VERDOMME!

IN DIE HELE ACTION
GEEN SINTERKLAAS-
VERLICHTING MEER
TE KRIJGEN!!!



RG-VT

nrc > puzzels



NRC brengt je elke dag de leukste en meest (ont)spannende puzzels

Speel ze allemaal op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

					5	3		
						7		
			1				2	8
				5			3	
7							9	
4		7	6					
			2		4			
	9		8			2	1	
		2					6	

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© Peter RitmeesterPZZL.com

Rechts: de oplossing van vrijdag.

5	9	8	6	7	2	4	3	1
6	4	7	8	1	3	2	9	5
3	2	1	9	4	5	6	8	7
8	6	5	3	9	4	7	1	2
4	1	3	2	6	7	9	5	8
9	7	2	5	8	1	3	4	6
7	3	6	1	5	9	8	2	4
1	8	9	4	2	6	5	7	3
2	5	4	7	3	8	1	6	9

Voor Mula B was drugscriminaliteit een banale, melancholieke realiteit

PAGINA C4-5

Cultuur

CULTUUR & MEDIA



‘Ik heb het gevoel nodig dat ik risico loop’

INTERVIEW **MULA B** RAPPER Mula B geeft volgende week vrijdag in AFAS Live zijn grootste soloconcert tot nu toe. Met zijn prijswinnende album *Narcopop* boorde de Haagse trap-pionier in de afgelopen twee jaar een heel nieuw publiek aan.

Saul van Stapele
DEN HAAG

‘Weet je hoeveel blokken zijn gepikt?’, zingt Mula B in indringend melodieuze auto-tune in de straatsere-nade ‘Blokke Gepikt’ op zijn meest succesvolle album tot nu: het prijswinnende *Narcopop* uit 2023. ‘Weet je hoeveel top-pen zijn geknipt? Weet je hoeveel hokken zijn getipt?’

De 34-jarige rapper rapt over een politie-inal in een huis waar hij wiet kweekte, nét toen „na drie maanden werk” de wietplanten aan het drogen waren en de voorraad bijna in de verkoop kon. Hij beschrijft in zijn muziek het lokale drugs-milieu en het straatleven waarin hij op-groeide, als een verstikkende monotone, opportunistische en hopeloze wereld waarin je als handelaar voortdurend op je hoede moet zijn.

In het boeiende muzikale universum van de Haagse artiest Hicham Hendrik Mulasl ‘Mula B’ Gieskes - die aanstaande vrijdag in een uitverkocht AFAS Live zijn grootste concert tot nu toe geeft - is drugs-criminaliteit geen onderwerp voor over-de-top-misdaadficte of maatschappijkri-tiek. Het is er gewoon; een heel normale en banale, wat melancholieke realiteit die zijn leven van jongs af aan inkleurde.

Wanneer de succesrapper tegenwoordig langs de koffiehuisen in zijn oude buurt de Haagse Schilderswijk rijdt, ziet hij de op straat scharrelende gebruikers die hij vroeger van balletjes drugs voorzag nog steeds op dezelfde plekken staan, vertelt Mula B in een Belgisch café in het centrum van zijn stad.

Weinig geld

Het maken van muziek was altijd al zijn droom, vertelt Mula B. „Ik rap sinds de basisschool. Maar als het dan op je 20ste, 21ste nog niet gelukt is, moet je je toch gaan focussen op iets anders. Ik groeide op met weinig geld en veel ambitie, maar had geen idee waarin ik die kwijt kon. Ik had baantjes en deed een HBO-studie, maar ik was ongeduldig. Als iemand mij toen wat over onder-nemen had uitgelegd en hoe je klein kunt beginnen, had ik mijn ambitie misschien wel daarin gestopt. Maar ik groeide op bij het Oranjeplein en werd daar elke dag om een balletje gevraagd. Dan kun je honderd keer ‘nee’ zeggen, maar wanneer je buur-man het doet, en die rijdt een dikke *Merry* (Mercedes), en je neef, of je schoonvader - en je bent net je baan kwijt, of school lukt even niet - en je weet dat je bij een kennis 5 gram kunt halen en wat balletjes kunt ver-kopen? Eerst doe je het om eten te kopen. Dan denk je: ik wil ook uitgaan, ik wil ook kleren, en moet je steeds meer verkopen om je lifestyle te ondersteunen. Voordat je

Mula B.
FOTO ANDREAS TERLAAK



Zelfs de Ziggo Dome lijkt te klein voor Frenna

Recensie Pop

Frenna. Gehoord: 29/11, Ziggo Dome, Amsterdam. Info: frenna.nl.
●●●●○

Jonas Dekkers
AMSTERDAM

‘Als we zo blijven doorgaan is de ArenA niet ver’, zegt Frenna tegen de andere drie leden van rap-formatie SFB op het opstijgende podium van de Ziggo Dome. Op eenzame hoogte spelen de vier SFB’ers hits als ‘Nu sta je hier’ en ‘Jij kan chillen met mij’. Tussendoor bewieroken de rap-

pers elkaar, vol dankbaarheid en trots, maar ze spreken vooral over hun ambitie: er komt een nieuw album in 2026, en ze willen spelen in het grootste stadion van Nederland - aan de overkant van de straat. Onlangs trad Frenna er al op, eventjes, voor de voetbalwedstrijd Nederland-Litouwen. Maar voor nu is het dus nog de Ziggo Dome, met een capaciteit van ‘slechts’ 17.000, die Francis ‘Frenna’ Edusei voor de tweede keer in zijn solocarrière heeft uitverkocht. „*Frenna thrives in the Dutch multi-cultural society*”, klonk het op zijn nieuwste album *Bloodline* dat deze zomer uitkwam. Vanavond wordt die grootspraak bewezen: het publiek is

van alle denkbare pluimage. De enorme rij, strak gescheiden in ring noord en zuid, de zaal en de golden circle dicht bij het podium, loopt tot aan de stoep waar de ArenA begint. Ieder-een ziet er op z’n paasbest uit, slo-gans van Ziggo en Vodafone die van het enorme scherm afspringen aan de grijze muur boven de ingang, doen de menigte in een witte gloed baden. Het woord ‘dome’ komt van ‘duomo’, van het Latijn voor ‘huis van god’. In de Ziggo Dome, waar de neonreclame je om de oren vliegt en het bier 6,10 euro kost, lijkt het vooral de commercie die wordt aanbeden.

Deze tot in de puntjes fijn georke-streerde show, opent met klassieke



Frenna in de Ziggo Dome op 29 november.
FOTO ANDREAS TERLAAK

strijkers die overgaan in de diepe amapiano van ‘Maradona’. Frenna staat op een rond podium midden in de zaal. De enorme schermen rond-om zijn transparant, wat een intrige-rend hologrameffect creëert. Vuur-werk en laserstralen draperen rond-om het podium een soort optische gordijnen, in het midden hangt een rood-witte lichtgevende wereldbol. Er staan professionele camera’s in al-le hoeken, er schiet er zelfs eentje aan kabels door de zaal.

Buiten zijn collega’s van SFB die hem ondersteunen in het midden-stuk, heeft Frenna geen grote gastar-tiesten nodig. Met die bonkige kleer-kast van een lijf zwiert de Hagenaar

met Ghanese roots opvallend licht-voetig door zijn duomo. Hij vliegt van het ronde podium, duikt dan weer op bij de dj-booth aan het eind van de zaal, waar dj Jayh Martina de ene na de andere oude hit op het pu-bliek afvuurt van ‘Come Again’ tot ‘Meisjes blijven Meisjes’. Even later staat Frenna ineens helemaal aan de andere kant, in het hok van de ge-luidsmannen. Daar staat een piano, waar hij in weer een nieuwe outfit een akoestische versie van onder-meer ‘Verleden Tijd’ zingt. Er wordt gezwijmeld en gesprongen, meege-zongen en gedanst. Mede dankzij die variëteit lukt het Frenna schijnbaar moeiteloos om de aandacht bijna

twee uur lang vast te houden.

Hij heeft het publiek volledig in zijn zak, de 34-jarige veteraan. ‘Yo Amsterdam! Normaal zou ik zeggen: no phones... maar aangezien jullie toch alles gaan filmen: film dit.’ Zijn hit ‘Paparazzi’ knalt erin, gevolgd door ‘Pretty Girls’. Het publiek zuigt het op, en ja, alles wordt inderdaad gefilmd. Het hoogtepunt moet dan nog komen: afsluiter ‘ZAAZAA’, zijn grootste internationale hit, zonder shirt, met vuurwerk. Misschien is het allemaal net iets té georkestreerd, en zijn het net iets té veel hits in snel-treinvaart, maar bij deze commer-ciële duomo past dat wel. De vraag is hoe lang Frenna er nog in past.

het weet, zit je er middenin.” „Wat bij ons spannend was, was wan-neer je mensen ging *rippen* (van drugs be-roven) of overvallen deed. Dát was een cowboyleven. Maar hosselen? Dat was gewoon een veilige, *chille* 9-tot-5. Eerst een bakkie doen, en dan aan het werk.”

‘Shit die jullie niet willen zien’

Mula B is op *Narcopop*, waarmee hij vorig jaar de Edison Pop won voor beste hiphop-album van het jaar, bewust open over zijn ervaringen. „Muziek is voor veel ar-tiesten een manier om frustraties te ver-werken en rebels te zijn. De jongens van Hang Youth maken een activistisch pun-kliedje over dat ze de Zuidas in de brand willen steken - niet omdat ze die écht in de fik willen steken; het is rebellie. Wij van de straat zetten ons af door te rappen over shit die illegaal is en die jullie niet willen zien. Waar ik vandaan kom voelen we ons vaak niet gezien - tot je iemand over jouw leven hoort rappen.”

De Haagse artiest hoopt dat mensen door naar zijn muziek te luisteren, milder oordelen over een wereld die ze niet van dichtbij kennen. „Dat ze de mens kunnen zien, achter het monster dat ze denken te zien.”

Mula B herinnert zich een „grote spe-ler” bij wie hij voorraad inkochte. „Hij zei: ‘Het is eigenlijk best wel kut toch.’ Ik be-greep hem niet. Hij zei: ‘Wij geven ze de spullen om hun levens kapot te maken.’ Ik keek hem aan: ‘Yo, wat is er met jou aan de hand?’ Ik kende niets anders. Ik leerde de gebruikers kennen toen ze al dakloos en verslaafd waren en heel de dag bedelden - niet toen ze huisvaders waren en hun gezin verloren en aftakel-den, of misbruikt werden, of hun kind overleed en ze *base* begonnen te roken om te vergeten. Die kant heb je niet door wanneer je er tussenin zit.”

De muziekcarrière van Mula B kwam een decennium geleden op stoom toen hij naam begon te maken als lid van het Haagse hiphopcollectief Wilde Westen en pionierde met daverende Nederlandstali-ge trapmuziek. „Ik was wat ouder en zag het als hobby. Ik was heel actief op de *streets* en in de pauzes zat ik in de studio. In de weekenden deden we clubshows; werden we dronken; er waren vrouwen. Het was een vrijgezellenleven - rock-‘n-roll.” Die periode maakte van Mula B een artiest die in zijn muziek „schaamteloos durft te zijn”, zegt hij. „We rapten over al-es, over goede en slechte dingen, en schaamden ons niet. Ik was samen met mijn vrienden. Fuck it.”

Nadat in de groep afstand en frictie ontstond, ging Mula B zich focussen op zijn eigen label. Het eerste album dat hij uitbracht was *Prix d’Ami* in 2022. „Mijn

Liefde en hartzeer in het drugsmilieu

Met *Narcopop* boorde Mula B een heel nieuw publiek aan. De rapper die met Wil-de Westen „diep in de nacht in clubs stond te schreeuwen en zweten voor mensen die op een andere planeet waren”, groeide uit tot een succesvol podium- en festivalar-tiest. „Ineens stond ik voor zalen waar ik ook veel energie van terugkreeg, en pu-bliek dat elk woord meezong. Ik heb veel meer rust tijdens het optreden gekregen, meer ruimte voor improvisatie, en ben ook het akoestische aan het ontdekken. Ik heb op het podium een vorm van vrijheid ont-dekt die ik nog niet kende.”

Twee jaar op pad met *Narcopop*, en op poppodia en muziekfestivals als Best Kept Secret en Into The Great Wide Open, heeft hem ook als persoon veranderd, zegt Mula B. „Ik kwam op plekken met publiek dat heel anders in de wereld staat dan ik. Ik ben toleranter geworden. Ik had lang be-hoefte materieel succes te laten zien, maar dat is helemaal verdwenen. Wanneer ik nu schrijf, voel ik puur de honger een project te maken voor de mensen aan de onder-kant - de mensen met wie ik ben opge-groeid. Het gaat nu goed met mij, maar ik leef niet per se voor mij. Ik wil met mijn muziek mijn licht schijnen op mensen die niet in het Okura slapen maar in de P.I. of bij het Leger des Heils.”

Mula B staat 5 december in een uitverkochte AFAS Live in Amsterdam.



Karina Holla in *De Kussenman*. FOTO BEN VAN DUIN.

Via de kunst van Rego geeft Karina Holla angst een gezicht

THEATER In *De Kussenman* brengt tachtiger Karina Holla een ode aan de Portugese kunstenaress Paula Rego.

Ron Rijghard

AMSTERDAM

Zoals je voetballers hebt voor wie je naar het stadi-on gaat, omdat ze zo sier-lijk voetballen of omdat ze lekker pingelen, zo zijn er acteurs voor wie je naar het theater gaat. Voor Karina Holla ga ik naar het theater. Midden tachtig is ze nu, en nog steeds een natuurkracht op de vloer. Wit geschminkt gezicht, de haren plat naar achter gekamd, hoekig postuur, en de borende blik van een adelaar. Als ze een wenk-brauw optrekt, is dat een machtig theatraal gebaar.

In haar nieuwe voorstelling *De Kussenman* speelt ze de Portugese kunstenaress Paula Rego. Zonder haar naam te noemen: als je on-voorbereid gaat kijken, hoor je al-leen een impressie van het levens-verhaal van een schilderes uit 1935. En je ziet prachtige, figuratieve werken, geprojecteerd op achter-doeken, geschilderd en getekend met pastelkrijt.

Tussendoor vertelt Holla drie macabere verhalen van de Britse auteur Martin McDonagh, die Rego inspireerde tot nieuwe kunstwer-ken. Het titelverhaal, *De Kussen-man*, is gebaseerd op een toneel-stuk van hem. Van toneel werd het beeldende kunst, en nu weer to-neel.

Onverbloemd

Wat Holla fascineert aan Rego is de voorliefde om onverbloemd te zijn over pijnlijke emoties. „Ik schilder om de angst een gezicht te geven”, zegt ze, als Rego. Terwijl er don-derslagen klinken en luide dreunen somt ze al haar angsten op, en dat zijn alle angsten die het leven te bieden heeft. Van de angst niet meer te kunnen spreken, maakt

Holla treffend fysiek spel, mond en ogen in ontzetting wijd open ge-sperd.

Holla vertelt over de abortussen die de jonge Rego in de jaren vijftig ondergaat, waar ze grimmige te-kenkunst van maakt, als statement en protest. Te zien als projectie is een vrouw in jurk, de benen ge-spreid, haar voeten op cam-pingstoeltjes. Holla herhaalt de po-se, schort haar rok op en biedt zicht op haar in maillot gestoken onder-lif, de blik strak op het publiek: een sterk, eenzaam beeld.

Drie abortussen vond Rego ge-noeg. Ze kreeg een kind, dat werd verzorgd door haar man, Victor, ook een kunstenaar, die ze had ont-moet in Londen. Maar Rego schil-derde liever. Als ze niet kon schep-pen ging ze dood, zei ze, van verve-ling.

Bizarre vertellingen

Ook de horror van de sprookjes van McDonagh is te zien op projecties van Rego’s werk en te beluisteren als tekst van Holla. Bizarre vertel-lingen zijn het, waarin kinderen slachtoffer zijn van achtelooze wreedheden: aan het kruis gena-geld, tenen afgehakt. Holla ver-klaart waarom Rego deze verhalen wilde schilderen: haar bron is de angst van een alleen gelaten drieja-rige: na haar geboorte vertrokken Rego’s ouders en lieten haar in han-den van haar oma.

Het spel van Holla gedijt bij inge-leefde gekte en groteske gebaren, zoals een been dat zomaar uit-schiet. Dat soort fysiek spel had in *De Kussenman* nog wel royaler aan bod mogen komen. Want op die momenten is het genieten, van the-atrale poses of oerschreeuwen, en kijk je gebiologeerd toe. Dan weet je dat niet voor niets naar het theater bent gekomen.

Recensie Theater

Karina Holla: De Kussenman. Ge-zien: 27/11, CC Amstel Amsterdam. Tournee t/m 26 mei. Info: karinahol-la.nl.
●●●○●

Floor Bouma

PARIS

De beelden flitsen in rap tempo voorbij. Een optreden van de Congolese zanger Madilu System. Een huiskamer waar meisjes tv zitten te kijken. De Amerikaanse hip-hoplegende Tupac die de camera in staart. Agenten die een zwarte jongen hardhandig arresteren. Barack Obama met een traan op zijn wang. Een drukke nagelsalon. Parijse straten gevuld met Black Lives Matter-demonstranten. De uitvaart van rapper Biggie. Een man die achteruit rent. Een vrouw die verlegen lacht.

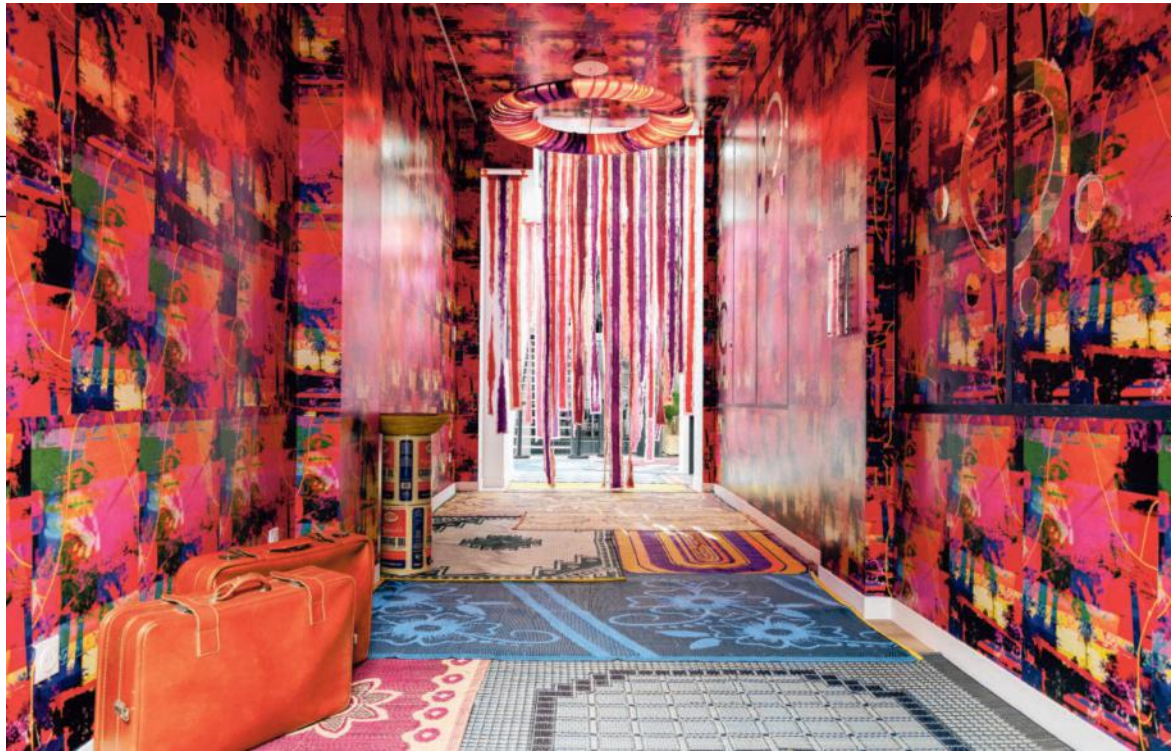
De beelden, ondersteund door trage, ritmische muziek, zijn te zien in het gloednieuwe Maison des Mondes Africains (Huis van Afrikaanse Werelden, MansA) in een voormalig naaiatelier in het tiende arrondissement van Parijs. De video-installatie is onderdeel van de expositie *X.Misericordia* van de Frans-Congolese multidisciplinaire kunstenaar Nicolas Premier. Elders zijn foto's, video-beelden en beschilderde doeken te vinden. Eerder was in het begin oktober geopende kunstinstituut de kleurrijke expositie *Noires* van Françoise Roxane Mbanga te zien. Zij toverde de 800 m² grote ruimte om tot 'haar gedroomde thuis', gevuld met muziek, video's, roze kleden en andere kleurrijke attributen uit de vele plekken waar zij roots heeft: van Kameroen tot de Antillen, van Guadeloupe tot Parijs.

De twee exposities dragen uit waar het MansA voor staat, zegt directeur Liz Gomis (45) in de 'woonkamer' van het kunstinstituut - er staat een platenspeler en bakken vol elpees van artiesten met Afrikaanse roots, van de Amerikaanse saxofonist John Coltrane tot de Frans-Malinese popster Aya Nakamura. „Het uitgangspunt is dat we een plek zijn waar Afrikaanse culturen en die van de Afrikaanse diaspora worden gevierd, maar we zoomen ook uit om te laten we zien dat onze geschiedenis een wereldwijde is.”

Grote diaspora

In het MansA vinden ook lezingen, concerten, workshops en andere evenementen plaats, vertelt Gomis, die een achtergrond heeft als journalist, Senegalese wortels heeft en het instituut leidt sinds Macron eind 2021 de oprichting aankondigde. „Het is ook een ontmoetingsplaats. We spelen een rol in het verbinden van mensen uit zuidelijke landen. Zo kunnen we gezamenlijk trauma's uit het verleden een plek geven en voorkomen dat onze verhalen worden weggeglumd.” Zo draait de expositie *X.Misericordia* om het waargebeurde verhaal van een Portugees slaven-schip dat tot zinken kwam nadat tot slaaf gemaakte mensen in opstand kwamen. Binnen de op het eerste gezicht vrolijk ogende expositie *Noires* was ook ruimte voor trauma's en sociale problematiek, van aids tot racisme.

Zo'n ontmoetingsplaats ontbrak in Parijs, dat wel al decennia een Instituut du Monde Arabe (Instituut van de Arabische wereld) kent. Er zijn wel musea waar geregeld kunstenaars uit Afrikaanse diaspora exposeren: „Het Palais de Tokyo heeft de laatste jaren meer kunstenaars aangetrokken uit bijvoorbeeld Brazilië en Haiti. Ook het Quai Branly is sterk gemoderni-



Zaaloverzicht van de expositie *Noires* van van **Roxane Mbanga** in MansA. FOTO MARIETTE KOUAME



Een bezoeker van expositie *Noires* van de van Françoise **Roxane Mbanga** in MansA in Parijs. FOTO MARIETTE KOUAME



Maison des Mondes Africains-directeur **Liz Gomis**. FOTO MARIETTE KOUAME

seerd op dit vlak. Het Centre Pompidou had dit jaar de expositie *Paris Noir* (zwart Parijs). Maar er miste een centraal punt, één plek voor Afrikaanse en pan-Afrikaanse kunst zoals dat in de Verenigde Staten wel bestaat - denk aan het MoCADA in New York en het MoAD in San Francisco”,

zegt Gomis. „Terwijl Frankrijk het land is met de grootste Afrikaanse diaspora van Europa.” Omdat etnische afkomst in Frankrijk niet wordt bijgehouden, ontbreken precieze cijfers over de grootte daarvan - schattingen lopen uiteen van zo'n 3 tot 5 miljoen mensen.

President Macron steunde het project ook om diplomatieke redenen: historici hadden aanbevolen een Afrika-gecentreerd kunstinstituut te creëren om de banden tussen Frankrijk en Afrikaanse landen te verbeteren. Die zijn gespannen vanwege de bloedige kolonisatie en de

daaropvolgende decennialange periode van *Françafrique*, waarin Frankrijk zich autoritair bleef opstellen in Afrika. De afgelopen jaren verslechterden de relaties verder, onder andere doordat in meerdere Afrikaanse landen leiders aan de macht kwamen die volledig wilden breken met de oud-kolonisator terwijl Frankrijk wanhopig poogde invloed te behouden. Ook Macron zelf maakte een aantal uitglidders, bijvoorbeeld door te zeggen dat sommige oud-kolonieën waren „vergeten ons te bedanken”.

De opstelsom leidde ertoe dat sinds 2023 tal van Afrikaanse landen het Franse leger uitzetten. Gomis erkent dat het MansA „een politieke ontstaansgeschiedenis” heeft, maar wil geen vragen beantwoorden over de diplomatieke functie van haar instituut. „We doen aan een strenge scheiding van machten. President Macron heeft me nooit verteld dat ik het zus of zo moest aanpakken.” Haar woordvoerder voegt toe dat „alle meningen geuit kunnen worden in het MansA, maar het instituut zelf zal nooit standpunten innemen” over geopolitieke vraagstukken.

Thuiskomen

Het binnenlandse politieke klimaat heeft wel invloed: radicaal-rechts gedachtegoed wint aan terrein en het is niet uitgesloten dat Frankrijk bij de presidentsverkiezingen in 2027 een radicaal-rechts staatshoofd krijgt. Die persoon zou zomaar de stekker uit het jonge MansA kunnen trekken, weet Gomis. „Ik kom net terug uit Brazilië waar vier jaar [de radicaal-rechtse populist] Jair Bolsonaro aan de macht was - de man die het ministerie van Cultuur volledig afschafte. Omdat de toekomst niet gegeven is, gaan we nu extra hard werken om het MansA zo stevig mogelijk neer te zetten.”

Tot dusver is de kritiek uit radicaal-rechte hoek te overzien, zegt Gomis. „Toen we openden, vreesde ik dat onze affiches zouden worden beklad. Ik verwachtte opmerkingen als ‘ga terug naar je eigen land’. Maar we hebben geen problemen gehad. Sterker nog: veel bezoekers zeggen dat ze het gevoel hebben dat ze hier thuiskomen.”

Opvallend is ook de etnische diversiteit onder de bezoekers - in contrast tot het cliché dat wil Parijse musea overwegend worden gevuld door witte mensen. „We zijn een bestemming voor *tourisme culturel afro-descendant* [toerisme voor mensen met Afrikaanse wortels]”, zegt Gomis. „We hebben bezoekers uit Bretagne, Normandië, Marseille - laatst zelfs twee vrouwen uit Miami die speciaal voor ons naar Parijs waren gekomen.”

In elk geval tot eind 2027 blijft het MansA op zijn huidige locatie in het tiende arrondissement - het voormalige naaiatelier is van buiten nauwelijks te herkennen als kunstinstituut. „Ik vind dit een fijne plek, want de ruimte is dynamisch en in deze wijk komen mensen van alle mogelijke afkomsten voorbij. Maar het is qua ruimte beperkt. En als grootste diaspora van Europa verdienen wij een plek die past bij de omvang van onze bevolkingsgroep.”

De expositie *X.Misericordia* van de Frans-Congolese multidisciplinaire kunstenaar Nicolas Premier is t/m 4 december 2025 te zien in Maison des Mondes Africains in Parijs. Info: mansa.fr

ALBUMS VAN DE WEEK

Een nieuwe pianotrend om je groen aan te ergeren

Klassiek

Vikigur Ólafsson
Opus 109
●●●○○

In september nog hoorde ik Vikigur Ólafsson live in het Amsterdamse Concertgebouw met het *Derde pianoconcert* van Beethoven. Zijn meest indrukwekkende prestatie op die avond was het aankondigen van de toegift: met onversterkte stem, woórdelijk verstaanbaar tot op het frontbalkon. Dat is knap, maar geen compliment voor zijn Beethoven.

Muziek van Beethoven is ook het uitgangspunt van zijn nieuwste soloalbum. De IJslandse sterpianist verkent de muzikale context van *Pianosonate nr.30, opus 109*, door ‘m te plaatsen tussen werk van Bach en Schubert, componisten uit de invloedssfeer van Beethoven, voor en na. Fascinerend is dat elk stuk op het album in E-mineur of -majeur staat. Ólafsson is een synestheet; hij associeert die toonaarden met verschillende tinten groen.

Fascinerend dus, en toevallig. De manier waarop Ólafsson de boel tot klinken brengt, is namelijk ook om je helemaal groen aan te ergeren. Het gaat al fout bij de opening. De ontheemde prelude uit Bachs *Wohltemperierte Klavier* - zonder bijpassende fuga - is vlak en flets, zonder enig teken van leven.

Gelukkig zit er wat meer reliëf in Beethovens tweedelige *Pianosonate nr.27*, die Ólafsson beschouwt als een directe voorloper van opus 109. Maar hier springen andere zaken in het oor, net als bij de grote ‘Zesde partita’ van Bach en Schuberts weinig gespeelde ‘Zesde pianosonate’. De manier waarop muzikale vormen uit elkaar worden getrokken of ineen geduwd, bijvoorbeeld. En, storerend: de klank van de vleugel.

Het lijkt een nieuwe trend bij hippe, marketeerbare pianisten: plop-perig pianogeluid waarbij iedere noot afzonderlijk als een regendruppeltje op een glasplaat klinkt. Hij hoort het bijvoorbeeld op Tiffany Poons onlangs uitgekomen *Nature*, en in mindere mate op de albums van Alice Sara Ott en Hayato Sumino. Probleem is dat het verband tussen de noten, de vloeiende lijn, daarmee volledig zoekraakt.

Deels een kwestie van smaak (niet de mijne), maar het heeft ook iets anti-pianistisch. Je mist de uitklank, het legato, de zang van het instrument, doordat alles louter afgesteld is op de aanslag van het hamertje dat tegen de snaren tokt. De piano is geen percussie-instrument - niet in de muziek van Bach, Beethoven en Schubert, tenminste. Percussief spelen is een doodzonde. Als je de piano slaat, dan slaat-ie te rig, zou meesterpianist András Schiff zeggen.



En terugmeppen doet-ie. De laatste variatie van Beethovens opus 109 lijkt wel een droogtrommel: een rammelende centrifuge waar her en der nootjes uit wegslingeren. Als Ólafsson de vleugel lamslaat, hoor je hoe dicht de microfoon op de actie moet hebben gestaan. Het volume kan nergens heen.

Zuiver technisch is Ólafsson een begaafd pianist, maar de gebrekkige stemvoering en zijn fragmentarische, quasiediepzinnige fraserings staan de muziek in de weg. Ellenlang herkauwend als op een kleffe toffee, dan weer trippelend nikserig. Vergelijk zijn uitvoeringen met die van een pianist als Alfred Brendel (opus 109), Ivan Moravec (opus 90) of Piotr Anderszewski (partita) en je hoort meteen waar het Ólafsson aan ontbreekt: zangerigheid en zeggingskracht.

Zo wordt in de kiem gesmoord wat een fascinerend album had kunnen worden. Zo'n meesterwerk van Beethoven omcirkeld met Bach en Schubert, in dezelfde toonsoorten, is in de basis een sterk en origineel idee. Ólafsson schrijft er zelf een prima toelichting bij om zijn concept uiteen te zetten. Maar als belangrijke pijler noemt hij daar het ‘pleasure principle’ - het soort album willen maken waar je zelf ook graag naar luistert. Hij liever dan ik.

Marnix Bilderbeek



Met dit eerbetoon aan anderen doet hij zichzelf niet tekort, want Knol heeft meerdere muzikale verschijningsvormen. Deze jarenzeventig-nostalgie-versie is er één. Er was ook een singer-songwriter-versie van Knol, er was een garagerock-versie (als zanger van The Miseries) en een fiddle-banjo-bluegrass-gedaante. Zijn interpretatie ontstaat vanuit inleving. Hij maakte zich stijl en onderwerp eigen, waardoor hij imitatie ontwijkt. Van Tim Knol is bekend dat hij veel wandelt, een wandelclub heeft en ook wandelingen-met-concerten organiseert. Hij speelt op dit moment een solo-voorstelling, met eveneens de titel *Wanderings*, in theaters, waarbij hij zingt en verhalen vertelt. Over muziek en wandelen.

Veel van deze acht nummers (behalve de cover van ‘Live The Love Beautiful’ van Kevn Kinney, zanger van Drivin’ n’ Cryin) zijn bedacht tijdens dit soort zweeftochten. Die omstandigheid ‘hoor’ je aan het mooi contemplatieve ‘As You Watch The World Go By’. Hij loopt door heuvels en landerijen en bezingt de omgeving. En dat is de essentie van ‘country’.

Hester Carvalho



Elektro-nisch
Oneohtrix Point Never
Tranquillizer
●●●●○

Hinderlijk én geweldig

Voor zijn elfde album *Tranquillizer* liet de Amerikaanse producer Daniel Lopatin, beter bekend als Oneohtrix Point Never, zich inspireren door de kwetsbare vluchtigheid van digitale archieven. In 2020 stichtte hij op het Internet Archive op commerciële sample-cd's uit de jaren negentig en vroege nul. Hij sloeg de reeks ergens online op, maar toen hij de samples wilde gebruiken bleken ze verdwenen. Gek genoeg kwam het archief een aantal maanden later opeens weer bovendrijven.

In het abstracte werk van Lopatin, die naast zijn solo-oeuvre werkt met artiesten als The Weeknd, Charli XCX en Anohni, speelt samplen een grote rol. Maar waar samplen in andere genres vaak draait om herkenning en herinterpretatie, opereert Lopatin in een andere dimensie. Hij is een archivaris van popcultuur die zijn materiaal bewaart door fragmenten te knippen, te vervormen, te stapelen en vervolgens weer uit elkaar te trekken. Zijn archief leeft, en creëert radicaal nieuwe audio. Audio, want muziek is een te klein woord.

In die door hem opengesneden geluidswereld moet de luisteraar zelf navigeren. Hoort hij een melodie in wording, of misschien zelfs een ritme? Is dit nou een baby, of een hijgende jogger? Is dit een stem, of gewoon de wind? Ik kan hier wel de tracks afzonderlijk gaan beschrijven, maar daar schiet je weinig mee op. Maak vooral een herfstige boswandeling en neem dit album mee. De bladeren zullen baden in een buitenaardse gloed.

Beter is het wellicht om de voorlaatste track te benoemen, ‘Rodli Glime!’. De groove waarmee de track opent is minimaal, maar na een album vol radicaal abstracte collages, komt die zo onverwacht binnen dat het misschien wel de meest dansbare track is die ik in tijden heb gehoord. Maar ook deze explodeert halverwege in een Y2K-achtige techno/EDM-break die net zo abrupt verdwijnt als ze verschijnt, als een te hard reclameblok in een hypnotiserende YouTube-video. Is het hinderlijk, vraag je je af. En daar kan je best ja op zeggen zonder dat dat ook maar iets afdoet aan de geweldige luisterervaring.

Jonasz Dekkers



Klassiek

Dudok Quartet
Terra memoria:
Saariaho &
Shostakovich
●●●●○



Klassiek

Merel Ver-
cammen,
Maya Frid-
man & Cap-
pella Am-
sterdam
Rejoice
●●●●○

Muziek leeft in het vluchtige nu, maar is de ultieme drager van herinneringen. Zo klinkt het Derde strijkkwartet van Sjostakovitsj onder de montere oppervlakte grimmig en desolaat. Het tielstuk van Saariaho is juist dromerig, met een diffuse diepte. Het Dudok Quartet brengt twee verschillende werelden overtuigend samen in een schitterend dubbelportret. (Joep Stapel)

Rejoice is een indringend, somber getoonzet album. Logisch, met de menselijke omgang met natuur als rode draad. Het omvangrijke tielstuk van Goebaidolina is een tastend, uitgebend, diepgravend duo, waarin het intuïtieve samenspel van violiste Vercammen en celliste Fridman floreert. Daarnaast spelen ze Shalyns elegische coronastuk Angel en (met koor) Vasks' stemmig-kwinkelerende Plainscapes. (JS)

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie
Vragen, opmerkingen
of suggesties?
Mail naar
redactie@nrc.nl of ga
naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673,
1001 NR Amsterdam,
t.a.v rubriek, redactie of
persoon.
T: 020 - 755 3000
(algemene nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen?
Stuur maximaal 250 woorden
naar opinie@nrc.nl.
Vermeld naam, adres en
tel. nummer.

Advertenties
T: 020 - 755 3049,
E: sales@nrc.nl,
W: advertieren.nrc.nl

Familieberichten
T: 020 - 755 3052
E: familieberichten@nrc.nl

NRCWebwinkel
E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonne-
menten
Wij streven ernaar NRC te
bezorgen voor 7.00 uur, op
zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: 088-572 0572
(ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-
13.00)

Omgang
persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV legt
van abonnees en gebrui-
kers van online dienst-
verlening gegevens vast
voor de uitvoering van een
(abonnee)overeenkomst
en/of het verlenen van
diensten. Deze gegevens
kunnen worden gebruikt
om u te informeren over re-
levante producten en
diensten van Mediahuis
NRC BV (zie ook
nrc.nl/privacyverklaring).
Afmelden kan via
privacy@nrc.nl.

Auteursrecht
© NRC, 2025. Alle auteurs-
rechten en databankrech-
ten ten aanzien van (de in-
houd van) deze uitgave
worden uitdrukkelijk voor-
behouden. Deze rechten
berusten bij Mediahuis
NRC BV c.q. de betreffen-
de auteur.
Zie voor de volledige tekst:
nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

KERST

Ontdek de mooiste cadeaus

&KLEVERING

Kandelaar
per stuk

Adviesprijs
45,-
39,95



Kunstkerstboom
met verlichting

Adviesprijs
vanaf
199,-



- › Niet van echt te onderscheiden, zonder naalduitval
- › Gaat jarenlang mee, onderhoudsvrij én stijlvol
- › Verkrijgbaar in de hoogtes 185 en 215 cm

Led kaarsenset
7-delig

Adviesprijs
29,95



Kerstboomkaars
set van 12 stuks

Adviesprijs
30,-



Kunstboom
met verlichting

Adviesprijs
79,-



&KLEVERING

Waxinelicht-
houders
set van 2 stuks

Adviesprijs
37,45
29,45



AMNESTY INTERNATIONAL

Kerstkaarten
set van 32 stuks

Adviesprijs
30,-
25,-



BLOOMING GOOD

Luxe kunst-
kerstkrans

Adviesprijs
59,-
49,-

